

Løslatelse fra fengsel – til hva?

av

Arne Vorkinslien

MASTERA VHANDLING I KRIMINOLOGI
DET JURIDISKE FAKULTET
INSTITUTT FOR KRIMINOLOGI OG RETTSSOSIOLOGI
UNIVERSITETET I OSLO
NOVEMBER 2011

Sammendrag.

Tittel: Løslatt fra fengsel – til hva?

Mastergradsavhandling av Arne Vorkinslien

Veileder: Leif Petter Olaussen

Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Høsten 2011.

Min avhandling tar for seg hva kommunene bidrar med for å integrere og sosialisere løslatte fanger som skal tilbake til samfunnet. Problemstillingen vil være todelt med fokus på a) sysselsetting og b) bolig etter løslatelse. Jeg har valgt å konsentrere meg om Vestfold fylke, av den enkle grunn at jeg per dags dato soner en dom i et fengsel i dette fylket. Min soningssituasjon vil kanskje sette sitt preg på denne avhandlingen, da straffegjennomføringsloven i stor grad har påvirket min studiehverdag.

Jeg har intervjuet 15 personer som er involvert i prosessen med å etablere fanger etter soning, og avhandlingen er således bygd opp etter kvalitative dybdeintervjuer. Hvilke tiltak og bistand fangene kan forvente seg av hjemkommunen når de løslates, vil komme frem i analysen av datamaterialet. I tillegg vil relevant litteratur, samt egne erfaringer fra fengsel også spille en rolle i avhandlingen.

Datamaterialet til analysen er satt opp i følgende rekkefølge. Først intervjuet jeg fem kontaktbetjenter med fokus på hva kriminalomsorgen gjør for å forberede til en god løslatelse, og deres samarbeid med kommunene. Deretter går oppgaven over til hjemkommunen til fangene, hvor jeg intervjuet fem personer fra NAV-sosial og fem personer fra NAV-arbeid, med fokus på problemstillingen bolig og sysselsetting etter løslatelse.

Ut i fra analyse av datamaterialet fra respondentene, tyder mitt materiale på at det ligger forbedringspotensialer i etableringen av fanger etter løslatelse i Vestfold fylke. Den største svakheten i løslatelsesprosessen som undersøkelsen kan peke på, er uten tvil kommunikasjonen mellom kriminalomsorgen og kommunene. Da med fokus på tidspunkt for kontakt og informasjon helt fra dag en etter innsettelse i fengsel. Dette er også noe de aller fleste respondentene er inne på under intervjuene, at kommunikasjon og tilrettelegging i god

tid for løslatelse kan forbedres både fra kriminalomsorgen og kommunene. Samtidig tar mange respondenter selvkritikk for at kontakten med de andre etatene som er involvert i løslatelsesprosessen, ikke fungerer tilfredsstillende. Her kan mye forbedres med enkle rutineendringer.

Datamaterialet viser at prosessen med å etablere sysselsetting for fangene etter løslatelse, fungerer godt. Årsaken til dette er i hovedsak at Vestfold fylke har ansatt en person som kun jobber med fengsler og fanger, og det forenkler jobben betydelig for de som er involvert i prosessen, både fra kriminalomsorgen og hjemkommunene. Analysen indikerer derimot at det er mangel på rutiner og samarbeid mellom kriminalomsorgen og NAV-sosial i kommunene vedrørende boligspørsmålet til fangene som skal tilbake til samfunnet. Kommunenes samarbeid med andre offentlig etater eller frivillige organisasjoner, kan også forbedres.

Datamaterialet tyder på at samarbeid og kommunikasjonen mellom de forskjellige partene kan styrkes betraktelig i henhold til løslatelsesprosessen. Min sammenfatning generelt er at kriminalomsorgen og kommunene i Vestfold ivaretar løslatelsesprosessen for fangene på en god måte, men har forbedringspotensialer på kommunikasjon og samarbeid.

Forord.

Det er mange personer jeg skal takke for at denne masteravhandlingen er blitt gjennomført. Først en takk til kriminalomsorgen som stort sett har gitt meg en positiv respons på mine henvendelser gjennom tiden som student ved universitetet i Oslo.

Det er først og fremst lærerne som jobber i fengslene som skal ha den største æren og oppmerksomheten for at denne avhandlingen er realisert. Da går mine tanker spesielt til Asbjørn og Hilde som har vært mine nærmeste støttespillere gjennom mine år ved universitetet. En stor takk til dere begge for god veiledning og mange fine innspill og samtaler.

Mine tre medhjelpere Tore Johan, Britt og Nina som har bidratt på sine måter for at jeg kunne komme i kontakt med respondentene. En takk til respondentene som har satt av tid til meg i en ellers hektisk arbeidsdag.

Min veileder Leif Petter Olaussen fra universitetet fortjener absolutt en stor takk for gode råd, med mange fine konstruktive samtaler over en kopp kaffe.

Sist, men ikke minst, en stor takk til mine venner på Alnabru for økonomisk støtte gjennom hele denne tiden. Uten dere hadde ikke denne utdanningen latt seg gjennomføre.

Arne Vorkinslien

Innholdsfortegnelse.

<u>Kapittel 1. Innledning.</u>	s.13.
1.1. Bakgrunn for oppgaven	s.13.
1.2. Problemstilling	s.15.
1.2.1. Boligtilbud	s.17.
1.2.2. Sysselsettingsmuligheter	s.18.
1.3. Egen bakgrunn og forståelse	s.19.
1.4. Bruk av ordet fange eller innsatt?	s.20.
1.5. Avgrensninger	s.21.
1.6. Avhandlingens oppbygging	s.22.
<u>Kapittel 2. Metode.</u>	s.25.
2.1. Valg av metode	s.25.
2.2. Forberedelse av intervjuguiden	s.28.
2.3. Utvalg av respondenter	s.31.
2.3.1. Kontaktbetjentutvalget	s.31.
2.3.2. NAV-sosial, mitt utvalg	s.32.
2.3.3. NAV-arbeid, mitt utvalg	s.33.
2.4. Informasjon til respondentene før intervjuene	s.34.
2.5. Konfidensialitet	s.35.
2.6. Notater eller båndopptaker	s.37.
2.7. Gjennomføring av intervjuene	s.38.
2.7.1. Innsamling og bearbeiding av materialet	s.41.
2.7.2. Dataens reliabilitet, validitet og generaliserbarhet	s.43.
<u>Kapittel 3. Fanger, fengsler og sosiale ressurser i Vestfold.</u>	s.47.
3.1. Fangepopulasjon	s.47.
3.1.1. Oppvekst og sosial bakgrunn	s.48.
3.1.2. Utdanning	s.48.
3.1.3. Yrkeserfaring	s.49.
3.1.4. Økonomi og gjeld	s.49.
3.1.5. Bolig	s.50.
3.1.6. Rus og helse	s.50.

3.1.7. Fangenes alder	s.51.
3.1.8. Tidligere straffet og dommens lengde	s.51.
3.1.9. Egenerfaring og sammendrag	s.52.
3.2. Fakta om Vestfold	s.55.
3.2.1. Kriminalomsorgen	s.55.
3.3. Vestfold fylke	s.56.
3.4. Utdanning og lærlingplasser	s.56.
3.5. Arbeidsledighet	s.57.
3.6. Kommunale boliger	s.57.
3.7. Stiftelser og organisasjoner	s.58.
3.7.1. Kirkens Bymisjon	s.58.
3.7.2. Frelsesarmeen	s.59.
3.7.3. Røde Kors	s.60.
3.7.4. Legemiddelassistert rehabilitering	s.61.
3.7.5. Kreativt og mangfoldig arbeidsliv	s.61.
3.8. Kriminalomsorgen og kommunenes utfordringer	s.62.

Kapittel 4. Forberedelse til løslatelse. **s.65.**

4.1. Reduksjon av recidiv	s.65.
4.2. Organisering av løslatelsesprosessen	s.67.
4.2.1. Kontaktbetjenten som ankermann	s.67.
4.2.2. Førstegangssamtale	s.71.
4.2.3. Ansvarsgruppemøte	s.73.
4.3. Tilrettelegging for ordnet bolig	s.75.
4.3.1. Anskaffelse av bolig fra fengsel	s.77.
4.3.2. Tilrettelegging for sysselsetting fra fengsel	s.83.
4.4. Fangenes rolle til løslatelsen	s.87.
4.5. Fengslingserfaring	s.87.
4.6. Konklusjon	s.88.

Kapittel 5. **s.91.**

5.1. Introduksjon	s.91.
5.2. Tilbakeføringsgarantien	s.92.
5.3. Løslatelse – til arbeid	s.94.

5.3.1. Tilgang på arbeidsplasser og utdanning	s.94.
5.3.2. Ivaretagelse av yngre løslatte	s.98.
5.3.3. Forberedelse til løslatelse	s.99.
5.3.4. Kvalifiseringsprogrammet	s.105.
5.3.5. Stigmatisering i forhold til arbeid	s.107.
5.4. Løslatelse til utdanning	s.109.
5.4.1. Skolesektoren	s.109.
5.4.2. Lærlingeplasser	s.110.
5.5. Løslatelse - til bolig	s.111.
5.5.1. Introduksjon	s.111.
5.5.2. Kommunens boligansvar	s.111.
5.5.3. Forberedelse til løslatelse	s.115.
5.5.4. Prioritert bolig for unge voksne	s.118.
5.5.5. Stigma i forhold til bolig	s.119.
5.6. Økonomisk rettleiding og praktisk bistand	s.120.
5.7. Samarbeid og koordinering etter løslatelsen	s.125.
5.7.1. Mellom kriminalomsorgen og kommunene	s.125.
5.7.2. Mellom avdelingen i NAV	s.127.
5.7.3. Mellom kommune og andre	s.130.
5.7.4. Hva kan kommunen forbedre ved løslatelsen?	s.132.
5.8. Andre etaters forbedringspotensialer	s.134.
5.9. Konklusjon	s.136.
Kapittel 6. Sammendrag og egne kommentarer	s.139.
6.1. Sammendrag	s.139.
6.2. Egne kommentarer	s.142.
Litteraturliste	s.145.
Vedlegg	s.153.

Kapittel 1. Innledning.

I dagens medier leser og hører man ofte om kriminalpolitiske spørsmål og diskusjoner vedrørende fengselsstraff og rehabilitering her i Norge. Det gjelder blant annet bruken av fengsel, rehabilitering av fanger, fengsler med høy og lav sikkerhet, soningskø, flere årsaker til at vi har gjengangere og recidiv, tilbakeføringsgaranti, ettervern, ja listen kan nærmest bli utømmelig. Jeg vil i denne avhandlingen ta for meg ett av punktene som mange mener kan være en av flere årsaker til at recidiv til fengsel forekommer: ettervern og etablering av løslatte fanger fra fengsel. Mitt fokus vil være på hva hjemkommunen kan bidra med for å sosialisere og integrere løslatte fanger tilbake til samfunnet. Bolig og sysselsetting etter soning er kanskje de to viktigste elementer for å motvirke ny kriminalitet, og det vil være mitt hovedfokus i avhandlingen.

1.1. Bakgrunn for oppgaven.

Min masteravhandling bygger på opplevelser jeg selv har hatt nært inn på livet de siste årene. Jeg er for tiden selv en fange i et norsk fengsel, i en sammenhengende periode på nærmere ti år så langt. Gjennom disse årene har jeg sett flere av mine tidligere medfanger komme tilbake til fengsel gang på gang. De har pådratt seg nye straffereaksjoner igjen etter sin forrige løslatelse, og må således inn i fengsel for avsoning av nye ubetingede fengselsdom. Dette må være en håpløs tilværelse for mange, å gå ut og inn av fengsel år etter år. For de ansatte i kriminalomsorgen er det sikkert også frustrerende å oppleve at de samme personene som de tidligere har forsøkt å hjelpe til et lovlydig liv, kommer tilbake til fengsel. Det kan kanskje virke som en nytteløs jobb.

Ideen til masteroppgaven fikk jeg den 12. november 2009, da seniorrådgiver ved Kriminalomsorgens Sentrale Forvaltning (KSF) Inger Marie Fridhov og jeg holdt hvert vårt foredrag om tilbakeføringsgarantien, som er mye omtalt i stortingsmelding nr. 37, (2007-2008) ”*Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*”. Dette var i anledningen det årlige seminaret for Forum for Opplæring innenfor Kriminalomsorgen (FOKO) som ble arrangert ved Brunstad Conference Center i Vestfold. I sitt foredrag spesifiserte Fridhov klart og tydelig flere ganger at ”*det er kommunene som eier fangene, kriminalomsorgen bare låner dem for en periode*”, og det var denne uttalelsen som fikk meg på ideen til denne masteravhandling. Denne uttalelsen tilsier at det er hjemkommunen til fangen som har ansvaret og en forpliktelse til å etablere og integrere fangen tilbake til

samfunnet når dommen er ferdig sonet. Staten har ikke ansvaret for tilbakeføringen, det er det kommunen som har.

Det er kriminalomsorgen som skal iverksette de straffereaksjoner som domstolen har bestemt, som blant annet gjelder fengselsstraff. Flere av mine tidligere medfanger som kommer tilbake til fengsel, kan fortelle at straffen i utgangspunktet ikke opphører selv om man går ut fengselsporten. Det gjelder både ved prøveløslatelse på 2/3 tid, og om man har sonet dommen fullt ut. Etter at soningen er fullført, er det hjemkommunen som skal overta ansvaret med å legge til rette for en vellykket tilbakeføring til samfunnet, og for å motvirke ny kriminalitet. Flere fanger får verken bolig, jobb, skoleplass eller andre gjøremål på fritiden, og veien tilbake til gamle venner kan da bli forholdsvis kort. Dette kan lett føre til nye kriminelle handlinger med påfølgende ubetinget dom og ny fengselsstraff. Det skal også sies i denne sammenhengen at for de fleste fangene, er bolig og sysselsetting på plass ved løslatelsen. Min avhandling handler om hva kommunene bidrar med for de løslatte fangene som ikke har ting på plass når dommen er sonet, og kommunenes bruk av verdien *humanitet*. Nemlig at mennesker skal føle seg velkommen tilbake til det offentlige rom, etter et fengselsopphold under kriminalomsorgen.

Etter mange samtaler jeg har hatt med flere av fangene som kommer tilbake til fengsel, har jeg fått en forståelse for at flere av de såkalte "gjengangerne" virkelig har forsøkt å få bygd opp en lovlydig tilværelse etter løslatelse, men at de møter på ulike problemstillinger og hindringer etter løslatelsen. Det er spesielt EN begrunnelse som går igjen hos mange fanger med tanke på årsaker til recidiv, og det er at mottakerapparatet i hjemkommunene etter løslatelse ikke fungerer tilfredsstillende. Dette er en problemstilling som de løslatte selv ikke rår over, for her ligger ansvaret hos kommunene. Tanken går først og fremst på problemer med å få en egnet bolig, og tilbud til sysselsetting som arbeid eller skoleplass. Egnet bolig og sysselsetting er etter mitt synspunkt to av de tre viktigste tingene som må være på plass for å oppnå en vellykket integrering tilbake til samfunnet etter løslatelse. Det hjelper lite med jobb dersom ikke bolig er på plass, og blir man tildelt en bolig uavhengig av om den er privat eller kommunal, er man avhengig av inntekt for å betale bouthgifter. Det siste punktet jeg tenker på som bør være på plass for å oppnå en vellykket løslatelse, er fritidssystemer.

Min oppfatning etter samtaler med fanger som kommer tilbake til fengsel, er at både bolig, sysselsetting og fritidsaktiviteter må gå hånd i hånd med tanke på en god tilbakeføring til

samfunnet. Skal Norge greie å begrense recidiv og motvirke til ny kriminalitet etter løslatelsen, bør ettervernet etter fengselsstraffen forbedres på flere områder. Da er samkjøring med bolig, sysselsetting og fritidsaktiviteter nevnt i flere undersøkelser for å motvirke nye lovbrudd (Skardhamar, 2002, s. 112; Petersilia, 2003, s. 20; Raynor, 2007, s. 38; Brå-rapport, 2009, s. 22). Dette er en problemstilling jeg ønsker å se nærmere på.

En annen årsak til at fanger kan oppleve en problemfylt løslatelsesprosess, er at de føler samarbeidet mellom de ulike etatene man ofte er avhengig av når man skal tilbake til hjemkommunen, kunne vært mye bedre enn den er i dag. Noen fanger sier også at den nærmest er ikke-eksisterende. Sosialetaten i kommunene jobber på sin måte med sine prosjekter, som i min avhandling bygger på bolig etter løslatelse, mens arbeidsetaten jobber med sine prosjekter opp mot sysselsetting. Uttalelser fra fanger tilsier at sosial- og arbeidsetaten i kommunene sjelden samkjøres, selv om de faktisk deler kontorlandskap i de fleste tilfeller. Det er en frustrerende situasjon for mange fanger som skal etablere seg, at ulike etater som stort sett jobber under samme tak, ikke samarbeider bedre mot et felles mål, nemlig en vellykket tilbakeføring. Her tenker jeg først og fremst på nyetablering og integrering.

I min bacheloroppgave tok jeg for meg en analyse av den nevnte stortingsmelding nr. 37, "*Straff som virker*". Justisministeren ble av enkelte omtalt som "fangenes beste venn", etter at denne meldingen kom ut. Ett av hovedpunktene jeg bet meg merke i, var at meldingen hadde langt større fokus enn tidligere på bedre samarbeid mellom kriminalomsorgen og andre utenforliggende etater, som for eksempel hjemkommunene til fangene. Den mye omtalte tilbakeføringsgarantien satte søkelyset på løslatelsen, og ikke minst hva som skulle skje etter at man slipper ut av fengsel. Tilbakeføringsarbeidet har tre hovedaktører; den straffedømte selv, kriminalomsorgen og samarbeidende etater (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 174). Etter at det nå har gått nærmere tre år siden denne stortingsmeldingen ble utgitt, ønsker jeg å se nærmere på om kommunene har endret på sin praksis eller tilretteleggelse, når fanger kommer hjem til kommunen etter løslates fra fengsel.

Jeg vil tro at det offentlige samfunn har en målsetting om at alle mennesker, uansett livsvilkår, sosial bakgrunn eller andre egenskaper som kanskje ikke ses på som helt A4, skal ha de samme rettigheter og muligheter som alle andre. Tidligere undersøkelser (Hammerlin, 1994; Petersilia, 2003; Nesvik, 2005; Alnæs, 2006; Maguire og Nolan, 2007) har antydnet at har man først vært fengslet, kan veien være kort til en stigmatiseringsprosess som er vanskelig å

overvinne for de som løslates. Det er disse nevnte årsakene som er min begrunnelse for oppgaven.

Siden jeg selv har vært fange i et norsk fengsel i nærmere ti år som tidligere beskrevet, vil min livssituasjon kanskje prege denne masteroppgaven på ulike måter gjennom hele prosessen. Jeg tar høyde for at jeg kanskje kan bli noe subjektiv i forhold til oppgavens innhold og tema, på grunn av min soningssituasjon. Samtidig som forskningsprosessen også vil bli preget av at jeg jobber inn fra et fengsel. Dette begrenser mange av mine muligheter kontra andre masterstudenter, som helt klart har en langt enklere studiehverdag enn en høyskolestudent innenfra et norsk fengsel. Det er noe jeg vil komme tilbake til litt etter hvert gjennom avhandlingen.

1.2. Problemstilling.

Problemstillingen for min masteroppgave er:

”Løslatt fra fengsel - til hva?”

Jeg hadde egentlig aldri tenkt over denne problemstillingen før jeg selv ble satt inn i fengsel, og så problemet fra innsiden av fengselsmuren. Når jeg ser at fanger går ut og inn av fengsel år etter år, går mine tanker i retning av om det bare er ”de kriminelle” sin feil at de begår nye lovbrudd som bringer dem inn i fengsel igjen. Eller kan det være en problemstilling som kanskje også ligger hos det offentlige, de som skal ivareta løslatte fanger fra fengsel.

Det er en todelt problemstilling i oppgaven som etter mitt syn hører sammen, og bygger mye på de samme prinsippene for å oppnå en god løslatelse med fokus på tilbakeføring til samfunnet. Bolig og sysselsetting bør gå hånd i hånd dersom de som løslates fra fengsel skal lykkes med å komme bort fra sine tidligere kriminelle bekjenskaper og sin kriminelle fortid. Det er oppfølgingen av de løslatte fra kommunens side etter endt soning jeg ønsker å se nærmere på i denne avhandlingen. Det offentlige har de samme forpliktelsene overfor de løslatte som for andre borgere. Ett av spørsmålene er om de blir prioritert på lik linje med resten av befolkningen som trenger bistand, eller blir de en kasteball i et byråkratisk system som ikke fungerer tilfredsstillende?

Den siste undersøkelsen (RETUR) på recidivtallene viser at Norge ligger litt under de andre nordiske landene med anslagsvis 20 % recidiv innenfor en toårs oppfølgingsperiode etter løslatelse (Graunbøl, m.fl. 2010, s. 25), men uansett kan man ikke se seg fornøyd så lenge fanger kommer tilbake til fengsel. Fangebefolkningen er en gruppe som både sosialt og materielt sett blir satt tilbake, og livssituasjonen blir ofte forverret under et opphold i fengsel (Friestad og Skog Hansen, 2004; Farrall og Calverley, 2006). Mange fanger ønsker og drømmer om et normalt liv etter endt soning, som kanskje har vært preget av rusmisbruk og kriminalitet, men på grunn av sosiale problemer som oppstår under fengsling, kan prosessen etter løslatelse bli vanskeligere enn man først hadde trodd. Skardhamar sin undersøkelse konkluderer med at fangebefolkningen generelt er svakere både på sosial nettverk, kapital og utdanning enn Norges befolkning generelt (Skardhamar, 2002).

Jeg ønsker å se på om kommunene kan tilby fangene en tilfredsstillende bolig og et sysselsettingstiltak. Har de eventuelt et samarbeid med andre organisasjoner eller stiftelser som bistår med arbeidet etter løslatelse, som for eksempel Røde Kors, Bymisjonen, Legemiddelassistert rehabilitering (LAR), rustjenesten osv. Slike samarbeidspartnere kan i mange tilfelle gjøre en jobb som kanskje kommunen ikke har til rådighet, men som kan være en viktig del av integreringen tilbake til samfunnet etter løslatelsen. Jeg tenker da først og fremst på nettverksdanning utenfor sitt tidligere miljø, noe som er svært viktig dersom man skal klare å løsrive seg fra sin kriminelle og/eller rusavhengige fortiden. Jeg vil i de påfølgende kapitlene ta for meg den todelte problemstillingen i min avhandling.

1.2.1. Boligtilbud.

Problemstillingen er om hjemkommunene har boliger til rådighet når fangene slipper ut av fengsel, og om hvordan de løslatte blir ivaretatt i boligspørsmålet når de skal integreres tilbake til samfunnet etter endt soning. Har kommunen en bolig tilgjengelig den dagen fangene løslates, eller blir de plassert i en midlertidig bolig som kommunen disponerer i påvente av tildeling av en mer egnet bolig? Jeg ønsker å se på boligtilbud i et perspektiv på det kommunale og/eller det private boligmarkedet som kommunen eventuelt er med på å finansiere i startfasen. Kommunale boliger ligger ofte i tette boligkomplekser som i mange tilfeller har flere sosialklienter som leietakere, herunder også kriminelle og rusbelastede personer. Dette kan føre til at integreringen av fangene kan by på ekstra utfordringer.

Jeg vil også se på om det er noen forskjell fra bykommune kontra mer landlige kommuner i forhold til boligfremskaffelse. Da tenker jeg kanskje først og fremst på tilgang til bolig, bruk av midlertidig husrom som for eksempel hospits og det private leiemarkedet. I byer er hospits en nødløsning som man kan bli tilbudt når man slipper ut av fengsel, selv om vi vet at dette er lite ønskelig fra dem som skal løslates, spesielt med tanke på rus og ny kriminalitet. Jeg vet ikke om kommunene praktiserer bruken av hospits eller liknende boliger i sårt trengte boligsituasjoner i Vestfold, men det er en av tingene jeg ønsker å finne ut av i min undersøkelse.

Tidligere undersøkelse viser at ca. 60 % av fangene oppgir at de bruker illegale stoffer jevnlig eller oftere (Skardhamar, 2002, s. 56). Mange av mine medfanger ønsker å komme seg bort fra sitt tidligere rusmiljø og kriminelle nettverk, men det kan være svært vanskelig dersom man blir plassert i et kommunalt boligkompleks hvor flere rusbelastede personer allerede har fått kommunal bolig. For mange løslatte er det slik at de kommunale boligene man får tildelt ved løslatelse ofte ligger i de samme boligkompleksene, og da er det vanskelig å ikke omgås andre rus eller kriminelt belastede personer. Skal en person bli rusfri og få orden på livet sitt, er første betingelse at kommunen fremskaffer en bolig som ikke ligger i samme hus eller blokk hvor andre sosialklienter og rusmisbrukere er bosatt.

Undersøkelser viser til at ca. 1/3 av alle fangene mister sin bolig mens de er under soning, samtidig sier syv av ti at de ikke har egen bolig å flytte til ved løslatelsen (Dyb, m.fl. 2006, s. 103-107). Hjemkommunene er lovpålagt å fremskaffe bolig til de som blir løslatt, på lik linje med andre boligsøkende i kommunen. Om løslatte fra fengsel har et fortrinn her kontra andre boligtrengende, er noe jeg håper kan fremkomme av datamaterialet.

1.2.2. Sysselsettingsmuligheter.

Den andre problemstillingen jeg vil ta for meg i denne avhandlingen, er om kommunene kan tilby jobb, utdanning eller andre former for sysselsetting når fangene slipper ut av fengsel. Det bygger på hvordan de løslatte blir ivaretatt i spørsmålet om sysselsetting når de skal integreres tilbake til samfunnet etter endt soning. Denne problemstillingen går hånd i hånd med den første problemstillingen. "Lediggang er roten til alt vondt" er det et gammelt ordtak som sier. Flere av mine medfanger som blir løslatt og kommer forholdsvis raskt tilbake til fengsel, kan fortelle at kommunen ikke greide å skaffe dem noen jobb eller andre sysselsettingstilbud etter

at de ble løslatt. Teorien om at man kan bli stigmatisert i arbeidsmarkedet etter et fengselsopphold, er en av årsakene til at jeg ønsker å se på dette problemet. En annen innfallsvinkel er å se på erfaringer som kommuneansatte har når det gjelder forespørsel til fremtidige arbeidsgivere, både statlige og private, når tidligere fanger skal søke jobb. Fokuset vil ligge på hvordan kommunene bistår de løslatte i sysselsettingsmulighetene.

Fanger kan også fortelle at det generelt mangler sysselsettingstiltak uavhengig av jobb eller skole, til andre aktiviteter for å få døgnet til å passere på en konstruktiv måte. Resultatet blir at man rett og slett bare blir gående rundt og drive dank. Gamle venner og tidligere miljøer oppsøkes som man kanskje i utgangspunktet ville forsøke å unngå, og veien tilbake til ny kriminalitet og rus er ofte kort i slike sammenhenger. Lønnet arbeid er en av de viktigste prosesser for at fanger ikke skal returnere tilbake til fengsel (Farrall, 2002, s. 146; Petersilia, 2003, s. 40; Skardhamar og Telle, 2009b, s. 6). Kan kommunene tilby aktiviteter utenom arbeidslivet for å forhindre at nye lovbrudd begås i fritiden, som i mange tilfeller kan være den vanskeligste delen av hverdagen for å holde seg borte fra kriminalitet.

Skoleplass og utdanning kommer også innunder sysselsetting. Det største problemet i denne sammenheng ligger kanskje i at skoleåret har fastlagte datoer med oppstart og avslutning til fastlagte måneder. Skoleåret passer derfor nesten aldri inn etter den løslatelsesdatoen fra fengsel som fangene har, og mange må derfor kanskje vente flere måneder før de kan komme i utdanning som er påbegynt mens de satt fengslet. Hvilke tilbud kan hjemkommunene tilby av skoletilbud og utdanning, og har kommunene midlertidige løsninger for løslatte i påvente av skolestart. Det er i mange tilfeller ventetiden som kan være vanskelig før man får tilbud om skoleplass eller jobb etter soning.

1.3. Egen bakgrunn og forståelse.

Jeg har som tidligere nevnt i oppgaven, lang fartstid under kriminalomsorgens regime. Siden januar 2009 har jeg fått muligheten til å sone i fengsel med lavere sikkerhet, hvor jeg fortsatt befinner meg. Erfaringsmessig som fange i norske fengsel med tanke på løslatelsen, kunne denne prosessen vært forbedret på flere måter. Det offentlige er ofte firkantet med masse skjemaer man ikke skjønner så mye av, og ventetid for ditt og datt som kan skape stor frustrasjon. Mange fanger trenger nødvendig oppfølging fra første dagen etter løslatelsen, som for eksempel medisiner og rusbehandling. Noen fanger kan også fortelle at ettervernet så

de lite til. Når de oppsøkte offentlige kontorer for hjelp, var det ikke alltid like lett å oppnå en forståelse for de problemene man fremla. Det er ofte lang ventetid både på sosial stønad, kommunal bolig, tilbud om aktivitet osv. Som en medfange uttalte det: ”Jeg føler at jeg ble overlatt til meg selv, og da går det rett til helvete igjen som du ser”.

Min erfaring sier at mange som blir løslatt mangler enten bolig eller jobb, ja, kanskje begge deler i noen tilfeller. Jeg har gjennom disse årene i fengsel fått en forståelse for at ”noe” mangler der ute hos kommunene for å ivareta de som løslates fra fengsel. Kommunene burde kanskje hatt en bedre samkjøring med kriminalomsorgen om hvem, og når en løslatelse skal skje. Det burde kanskje vært opparbeidet faste rutiner mellom dem, dersom dette ikke allerede eksisterer, slik at forberedelse til en god og vellykket løslatelse kunne påbegynnes allerede ved innsettelse. Man skulle tro at velferdsstaten Norge i året 2011 burde ha et omfattende og godt utbygd velferdsnett, som skulle ha som formål å fremme likhet og trygghet for alle sine individer, uansett hvilken gruppering det er snakk om. På meg kan det virke som at enkelte grupper kan falle litt utenfor dette velferdssystemet, og fangegruppen er kanskje en av dem. Her ligger etter min erfaring et stort forbedringspotensiale fra de ulike offentlige etater. Jeg vil si at målsettingen om en god løslatelse fra fengsel tilbake til samfunnet ikke er nådd frem i flere sammenhenger.

Mange steder i Norge har frivillige organisasjoner og stiftelser deltatt med å hjelpe løslatte fanger. Her kan nevnes bl.a. Kirkens Bymisjon, Frelsesarmeen, Røde Kors, WayBack med flere. I mange tilfeller har kanskje disse bedre forutsetninger for å lykkes enn det offentlige, kanskje spesielt med tanke på aktiviteter og sosialt samvær utenom skole eller arbeidstid. De kan sikkert i mange tilfeller tilby en tjeneste som ikke alltid kommunene har til rådighet. Da tenker jeg på deltakelse i nye sosiale nettverk, og integrering tilbake til samfunnet i et nytt miljø uten rus og kriminalitet. Her kan bl.a. nevnes prosjektet ”FRI” fra Drammen kommune, som kan vise til gode resultater på recidiv (SKBD og Husbanken Region sør, 2008).

1.4. Bruk av ordet fange eller innsatt?

Etter egen erfaring fra kriminalomsorgens regime og studier i kriminologi ved universitetet i Oslo, har jeg opplevd bruken og betegnelsen på fengslede som tosidig. Bruken av ordet ”fange” eller ”innsatt” blir anvendt i ulike sammenhenger. Det avhenger av hvem som uttaler seg og er ansvarlig for boken, artikkelen eller i den settingen ordet er brukt. I min avhandling

har jeg valgt å bruke ordet ”fange” som betegnelse på de fengslede. Begrunnelsen ligger kanskje mest i egne erfaringer med kriminalomsorgen, hvor man har følt seg fanget bak en høy mur, utestengt fra resten samfunnet i mange år.

Noe av den litteraturen jeg har brukt i avhandlingen, bruker ordet ”innsatt” fremfor ”fange” om de fengslede. Respondentene som er intervjuet i avhandlingen, brukte i hovedsak betegnelse ”innsatt”, men noen omtalte også fangene som folk, personer eller gruppe. De representerer alle offentlige instanser hvor ordet ”fange” etter min erfaring ikke benyttes. Jeg er av den oppfatningen at ved bruk av betegnelsen ”innsatt”, pynter man på hverdagen og livets harde virkelighet bak fengselsmurene. Et menneske som er tatt ut av samfunnet og sperret inne mot sin vilje, vil føle seg som fange, og det er en fange som skriver denne avhandlingen. Samtidig føler jeg at det blir en mer korrekt beskrivelse av situasjonen de fengslede går igjennom etter løslatelsen, hvor problemene man kan møte på forklares med at en har vært innesperret, altså fanget. Man blir betraktet som en klient i et straffesystem, hvor en form for tvang forekommer daglig. Derfor bruker jeg ”fange” i min oppgave. Jeg mener det gir et mer korrekt bilde av situasjonen som oppleves i fengsel, og ikke minst etter at soningen er over, hvor mange fanger føler seg stigmatisert på grunn av fengselsoppholdet når de skal etablere seg igjen.

Garland henviser til økonomiske, politiske og utvikling av organisering som har påvirket fengselsstraffen og språkbruken som anvendes, samtidig skriver han at det også kommer ut ifra en kulturell utvikling (Garland, 1990). Jeg bruker her ordet ”fange” ut i fra egen oppfatning, og ikke minst som et innarbeidet begrep etter flere års studie innenfor kriminologiemnet. Ordet er også et vanlig begrep som brukes innen forskning på fengsel (Finstad og Gjetvik, 1990; Mathiesen, 1995; Skardhamar, 2002; Hammerlin, 2008). Jeg har også valgt å ikke bruke ordet ”informant”, da dette uttrykket i fengselssammenheng kan bli assosiert med tyster. Derfor blir mine intervjuede omtalt som ”respondenter”.

1.5 Avgrensninger.

Det er helt sikkert flere ulike grunner for at fangene pådrar seg nye straffbare forhold etter løslatelsen, enn de to problemstillingene jeg tar for meg i denne avhandlingen. Jeg har valgt å begrense den empiriske undersøkelsen til Vestfold fylke, og forske på hva kommunene her kan tilby fanger som løslates fra fengsel etter endt soning. Begrunnelsen er enkelt og greit at jeg per dags dato soner dom i et fengsel som ligger sentralt i dette fylket. Det er altså

praktiske årsaker til at Vestfold er valgt. Her har jeg mulighet til å få innvilget fremstillinger eller korttidspermisjoner fra fengselet, for å besøke nærliggende kommuner. Jeg er også noe hindret av straffegjennomføringsloven i å bevege meg fritt rundt. Det kan skape problemer for intervju av respondenter og generelt andre praktiske gjøremål, som kreves for å gjennomføre en undersøkelse til en masteravhandling.

I utgangspunktet ønsket jeg av hensyn til oppgavens innhold og relevans, å få mulighet til å intervju fanger i fengsel som har opplevd problematikken med bolig og sysselsetting ved tidligere løslatelse. Eventuelt fått intervjuet tidligere fanger som nå er løslatt, for å få deres versjon av hvordan livet har artet seg etter endt soning. Etter samråd med skolerådgiveren ved fengsel jeg soner i og min veileder Olaussen, kom vi frem til at en slik søknad ville være bortkastet tid. Kriminalomsorgen ville sannsynligvis aldri gitt meg som fange tillatelse til å intervju andre fanger i fengsel, eller tidligere fanger som var løslatt. Dersom jeg hadde fått tillatelse til å intervju fanger som hadde opplevd problematikken med bolig og sysselsetting ved løslatelse, tror jeg avhandlingen hadde fått et bedre resultat.

Jeg tenkte også på å intervju personer som jobber i Friomsorgen, men etter at skolerådgiveren i fengselet fikk avtalt et uformelt møte med to ansatte ved Friomsorgen i Tønsberg høsten 2010, fant jeg ut at deres jobb var litt på sidelinjen av mitt fokus i avhandlingen. Friomsorgen er en forlengelse av fengselsstraffen for de som løslates før full tids soning, med andre fokus enn for eksempel anskaffelse av bolig og sysselsetting.

Oppgavens problemstilling har fokus på bolig og sysselsetting generelt når fangene blir løslatt, uavhengig av kjønn, domslengde eller type soning.

1.6. Avhandlingens oppbygging.

Denne avhandlingen er satt opp i en rekkefølge som skal følge fangene ut av fengsel, og inn i bolig og sysselsetting etter løslatelse. Innledningsvis har jeg allerede tatt for meg problemstillingen "*Løslatt fra fengsel – til hva?*". Den bygger på egne opplevelser i kriminalomsorgen som tilsier at hjemkommunene ikke ivaretar løslatte fanger på en tilfredsstillende måte. Deretter går jeg inn på kapittel 2, som omhandler min bruk av metode på kvalitativ undersøkelse. Her tar jeg for meg prosessen med gjennomføring av intervjuene, og hvordan innsamling og bearbeiding av datamaterialet skal gjennomføres. Kapittel 3 tar for seg fangepopulasjonen i Norge, og deres generelle sosiale avvik. Jeg vil også se på fakta om

Vestfold fylke som avhandlingen dreier seg om, med blant annet arbeidsledighet, kommunale boliger, utdanningsmuligheter og kriminalomsorgen.

I kapittel 4 begynner analyse av datamaterialet fra fem kontaktbetjenter som er mine respondenter fra kriminalomsorgen. Her vil det belyses hva fengslene gjør i prosessen opp mot løslatelsestidspunktet, men fokus på bolig og sysselsetting. Oppgavens oppbygging går deretter over i kapittel 5 som blir mitt hovedkapittel. Her vil respondenter fra NAV-sosial og NAV-arbeid forteller om sine rutiner og praksis kommunene har vedrørende etablering av de løslatte fangene, samarbeid med andre, og eventuelt problematikken rundt dette.

Avslutningsvis i kapittel 6, vil jeg lage et sammendrag av datamaterialet, og se på de funnene og konklusjonene som kommer ut av intervjuene fra de 15 respondentene. Jeg vil avslutte avhandlingen med egne kommentarer og innspill, bygget på mine erfaringer fra fengsel, og gjennom arbeidet med denne oppgaven.

Kapittel 2. Metode.

Jeg vil i dette kapittelet redegjøre for hvordan jeg har kommet frem til den metoden jeg har brukt i min undersøkelse. Samtidig ønsker jeg å begrunne valgene jeg har tatt. Metodens svakheter og styrke vil også bli drøftet. Jeg vil beskrive hvordan jeg forberedte meg til intervju, hvordan intervjuene ble gjennomført og bearbeidingen av intervjumaterialet. Avslutningsvis vil jeg si noe om dataens reliabilitet, validitet og funnenes generaliserbarhet.

2.1. Valg av metode.

Avhandlingen vil være påvirket av at jeg jobber inne fra et fengsel. Å ta avgjørelser i en forskningsprosess blir på flere måter nesten forhåndsbestemt ut i fra de muligheter jeg har tilgjengelig i fengsel, noe jeg vil komme nærmere tilbake til underveis. Fra mitt ståsted er det min begrensede tilgang til Internett, bevegelsesfrihet, sikkerhetsregler og retningslinjer fra kriminalomsorgen som i mange tilfeller har avgjort flere av mine valg i denne avhandlingen.

I en forskningsstudie er det flere ulike metoder man kan ta i bruk, observasjon, spørreskjema, intervju, feltarbeid og dokumentanalyse (Patton, 2002, s. 4; Thagaard, 2006, s. 12; Johansen, Tufte og Kristoffersen, 2009, s. 38). Valg av metode vil som regel være avhengig av hva man anser som best egnet til egen problemstilling, og hva man ønsker å belyse. Ønsker man å gå i dybden på en problemstilling hvor det brukes et mindre antall respondenter, eller ønsker man å gå i bredden med mange aktører når dataene skal samles inn. I samfunnsforskning velges det som regel mellom kvantitativ og kvalitativ metode. Kvalitative metoder søker å gå i dybden og vektlegge betydning, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall (Thagaard, 2006, s. 16). I en kvantitativ undersøkelse skaffer forskeren seg sammenlignbare opplysninger om et større antall enheter, uttrykker disse opplysningene i form av tall, og foretar en analyse av mønsteret i tallene i en datamatrikse. Samtidig er en kvantitativ fremgangsmåte lagt opp til at forskeren som oftest har en viss avstand fra respondentene, og bruker tall fremfor tekst data (Ringdal, 2007, s. 91-92).

Skillet mellom kvantitativ og kvalitativ forskning går ut på å presisere hva de enkelte dataanalysene er, og kravenes egenskaper ved dataene som stilles. Kvantitativ metode viser til mengde eller tall, mens kvalitativ betyr beskaffenhet og viser til egenskaper ved fenomener (Johansen, Tufte og Kristoffersen, 2009, s. 313). Fordelene med kvalitative beskrivelser er at større oppmerksomhet kan gis til å nyansere, avhengighetsforhold, innstilling, kompleksitet, særegenhet og kontekst. Mens fordelene med å bruke kvantitative variabler og indikatorer er

pålitelighet, presisjon og enkel analyse (Patton, 2002, s. 60). Min erfaring fra emner under bachelorstudiet om kvantitativ metode, er at denne metoden er lite egnet for min undersøkelse siden avhandlingen berører et fåtall respondenter.

Det falt seg naturlig for meg å velge kvalitativ metode for undersøkelsen, siden min problemstilling setter fokuset på hva kommunene bidrar med for fangene etter løslatelse, med tanke på bolig og sysselsetting. Avgjørelsen bygger blant annet på at min avhandling henter informasjon fra et fåtall respondenter, og i en kvalitativ undersøkelse tar man som regel for seg færre enheter, og verdiene registreres ikke som tall, men som sitat (Hellevik, 2006, s. 110). Antall respondenter tilser at tallanalyse ikke kommer til anvendelse i mitt tilfelle. Samtidig ønsket jeg å få en dypere forståelse av hvilke erfaringer og opplevelser respondentene har som er involvert i løslatelsesprosessen. Da tenker jeg på tiltak rettet opp mot bolig- og sysselsettingsproblematikken som avhandlingen tar for seg. Kvalitativ metode brukes også når man er ute etter å se på hvordan en spesiell gruppe mennesker utfører sin profesjon, herunder kontaktbetjener i fengsel og kommuneansatte i NAV-sosial og NAV-arbeid som er involvert i løslatelsesprosessen.

I min problemstilling falt det seg naturlig å intervju representanter for de tre ovennevnte gruppene. De er involvert i fangenes løslatelsesprosess fra fengsel, og videre etablering og sosialisering i samfunnet. En kvalitativ tilnærming er hensiktsmessig når tilnærmingen er å få frem fyldige beskrivelser, og den er særlig anvendelig når vi skal undersøke fenomener som man ikke kjenner så godt til, og som det er lite forsket på (Johansen, Tuft og Kristoffersen, 2009, s. 36). Kvalitative studier er også spesielt sterke som en kilde til ”grounded theory” som er induktivt generert fra feltarbeid. Det vil si teorien som forskeren får gjennom observasjoner og intervjuer ute i den virkelige verden, istedenfor i laboratoriet eller på akademiet (Patten, 2002, s. 11). Ved å intervju personer opp mot min avhandling, forventet jeg å få en redegjørelse om egenerfaring, synspunkter og opplevelser kontaktbetjener og de ansatte i NAV-sosial og NAV-arbeid har til løslatelsesprosessen.

Ved å velge kvalitativ metode ville jeg også komme i direkte kontakt med respondentene gjennom intervju. Da kunne jeg samtidig danne meg et eget bilde av dem, og ikke minst være fleksibel og stille eventuelle tilleggsspørsmål under selve intervjuet. Det er også langt lettere å få mer utfyllende informasjon enn for eksempel spørreskjemaer, som ofte er brukt i kvantitativ metode. Dette så jeg på som særdeles viktig da eventuelle utydelige eller

ufullstendige svar ville svekke undersøkelsen. Gode intervjuresultater kommer ofte fra direkte sitater fra respondenter om deres erfaringer, meninger, følelser og kunnskap (Patton, 2002, s. 4). Jeg følte også at det ville være lettere å sette meg mer inn i respondentenes situasjon vedrørende min problemstilling når vi kunne snakke åpent sammen ansikt til ansikt. Siden et kvalitativt forskningsintervju foregår som en samtale mellom forsker og respondent, hvor tema for samtalen er styrt av hva forsker ønsker å få informasjon om (Thagaard, 2006, s. 85). Intervju har derfor sett ut som den mest gunstige i mitt tilfelle, for innsamling av materiale som skulle analyseres i etterkant.

De tre respondentgruppene i min undersøkelse har et felles mål om å få fangene bort fra kriminalitet og inn i samfunnets normer og regler. Ett av mine poeng var å få et innblikk i hvordan intervjupersonene utfører sin jobb, om de var fornøyd med tingenes tilstand. Jeg ønsket også å innhente kunnskap om hva som eventuelt kunne vært forbedret med tanke på løslatelsesprosessen og ny kriminalitet. For å innhente opplysninger om problemstillingen måtte jeg ut i feltet for å gjennomføre intervjuer, som er den sentrale aktiviteten i kvalitative studier. "Går inn i feltet" betyr å ha direkte og personlig kontakt med mennesker under arbeidet i deres egne omgivelser – å komme i nærheten av mennesker og situasjoner for å forstå realitetene i deres dagligliv, for eksempel livet som oppleves av respondentene (Patton, 2002, s. 48).

Metoden gir meg også noe frihet til å vektlegge flere sider på hva intervjuene kommer ut med. Respondentene kan ha samme synspunkt, men allikevel komme med ulike setninger som kan fortolkes forskjellig selv om grunntanken er den samme. I avhandlingen vil derfor svarene på undersøkelsen bli fremlagt som for eksempel "to av fem" svarte sånn, eller "tre av fem" hadde den oppfatningen osv. Jeg synes at en slik fremstilling av respondentenes informasjon gir en korrekt og enkel forståelse av spørsmålene. Jeg er også innforstått med at så lenge jeg valgte en kvalitativ metode hvor jeg personlig er involvert i intervjuene som skulle foretas, ville det bli stilt større krav til meg vedrørende metoden og tolkingen av personene og de svarene jeg fikk. Samtidig ser jeg at jeg kan ha en subjektiv innstilling så lenge jeg selv er fange, og allerede har en oppfatning av problemstillingen i avhandlingen. I tillegg til å intervju respondentene, vil jeg også benytte meg av egne erfaringer jeg har fått gjennom ti år i fengsel, samt anvende litteraturkilder som er relevante for problemstillingen.

2.2. Forberedelse av intervjuguiden.

I min forskning ønsket jeg først å intervjuere kontaktbetjener i fengsel for å få innblikk i det arbeidet som gjøres i kriminalomsorgen for fangene opp mot løslatelsestidspunktet. Da tenker jeg på forberedelse for livet etter endt soning, og opprettelse av kontakter med offentlige etater i hjemkommunene som skal overta ansvaret for fangen ved løslatelse. Dette gjorde jeg for å få en innfallsvinkel på startfasen i prosessen med tanke på bolig og sysselsetting etter løslatelsen. Selv om jobben som kriminalomsorgen er lovpålagt avsluttes når fangene har sonet ferdig sin dom (Dyb, m.fl. 2006, s. 48), ønsket jeg å se på hva kriminalomsorgen bidrar med for å oppnå en god løslatelse.

Siden min problemstilling tar for seg problematikken med bolig og sysselsetting for fanger etter løslatelse, var det naturlig å kontakte hjemkommunen til fangene som har ansvaret for å etablere og sosialisere dem tilbake til samfunnet. Ansvaret i kommunene ligger hos NAV-sosial og NAV-arbeid, og jeg ønsket derfor å innhente respondenter fra disse to kontorene. Jeg håpet å komme nærmere de NAV-ansatte for å innhente informasjon, og få et innblikk i deres arbeidsmetoder vedrørende bolig og sysselsettingsspørsmålet når en fange ble løslatt fra fengsel. Ikke minst få innspill på hva som kunne vært forbedret i løslatelsesprosessen.

I samsvar med min veileder Olaussen kom vi frem til at et utvalg på 15 respondenter var et passende antall for min undersøkelse. Da kunne jeg gå mer inn i dybden på hva hver enkelt respondent hadde av informasjon om de ulike tema og problemstillinger, som kvalitativ metode er egnet for (Patton, 2002, s. 262). De tre ulike gruppene av respondenter: kontaktbetjener, NAV-sosial og NAV-arbeid, kunne forhåpentligvis bidra på hver sin måte med innspill som ville ha betydning for min undersøkelse. Utvalget besto av fem personer som jobber i fengsel som kontaktbetjener og ti personer som jobber i kommunale etater. De består av fem personer som er ansatt i NAV-sosial med fokus på bolig, og fem ansatte fra NAV-arbeid med fokus på sysselsetting. Med et antall på 15 respondenter, mener jeg det er tilstrekkelig til å kunne belyse problemstillingen i forhold til bolig- og sysselsettingsproblemet for fangene etter løslatelse. Med et mindre antall respondenter antok jeg det kanskje ville bli vanskeligere å kunne teste hypotesen om at bolig og sysselsetting er en meget viktig prosess etter løslatelse for å motvirke ny kriminalitet.

Det empiriske materialet bygger på intervju med fem kontaktbetjenter fra fire forskjellige fengsler, og til sammen ti NAV-ansatte fra sosial- og arbeidsetaten som representerte syv kommuner rundt omkring i Vestfold fylke. Samlet antall intervjuede for min avhandling er 15 respondenter, og undersøkelsen er lagt opp slik at jeg ønsker å gå mer inn i dybden på hver enkelt av de tre profesjonene for å få et innblikk i måten de jobber med bolig og sysselsetting ved løslatelse fra fengsel.

Jeg søkte våren 2010 Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste AS (NSD) om tillatelse til å gjennomføre min påtenkte undersøkelse om ettervern av løslatte med fokus på bolig og sysselsetting. For norsk forskning er NSD et service- og forvaltningsorgan som har til oppgave å bedre arbeidsvilkårene og mulighetene for den empiriske forskning, og som skal bidra til at forskere overholder personvernlovgivningen. Jeg sendte også med intervjuguiden og samtykkeerklæringen, og tilbakemeldingen var positiv (vedlegg nr. 1).

Gjennom min tid som student innen kriminologifaget, føler jeg at lite av det materialet som er gjennomgått har tatt for seg problemstillingen med bolig og sysselsetting etter løslatelse. Noe av pensumet handler om fanger og fengsel, men også en god del om teoretiske årsaker til kriminalitet og ny fengselsdom. Derfor bygger min intervjuguide på tre prinsipper; 1) egne erfaringer gjennom samtaler med medfanger som har opplevd problematikken som kan følge en løslatelse, 2) litteraturstudie om fengsel, fanger og ettervern jeg har hatt opp gjennom bachelorstudiet, og 3) inspirasjon jeg har hentet fra ulike nettsteder. Å finne relevant litteratur og artikler via Internett ble en langt vanskeligere prosess enn forventet. Sikkerhetsreglene ved Internett For Innsatte (IFI) har i mange tilfeller nesten vært mer til bry enn til hjelp, etter som jeg til stadighet har fått beskjeder som bl.a.:

Your request for URL "http://nettverketterosning.no/default.asp" has been blocked by McAfee Web Gateway URL filtering, because it was not allowed by the White List, or the Shell Expression Block List, or the Extended List, or the URL filter database.

Your request for URL "http://www.bomiljonett.no/bn/Aktuelt/Bedre-bosetting-etter-loeslatelse" has been blocked by McAfee Web Gateway URL filtering, because it was not allowed by the White List, or the Shell Expression Block List, or the Extended List, or the URL filter database.

At helt ordinære nettsider som jeg her viser til er sperret i IFI-systemet, førte selvsagt til at arbeidet med informasjon og opplysninger jeg trengte til avhandlingen, ble en kronglet vei å gå. Skolerådgiveren i fengselet sendte mange forespørsel til de ansvarlige i IFI om å åpne

sider som kunne linkes til mitt arbeid, men dette skulle vise seg og ikke være så enkelt. De ansvarlige for IFI krevde at det kun ble sendt inn en og en forespørsel per e-mail. Vi kunne altså ikke sende en liste over nettsider jeg ønsket tilgang til. Det endte med at jeg benyttet meg av muligheten til å bruke Internett på biblioteket til Universitetet de få gangene jeg hadde frigang til veiledningsmøter med Olaussen. Dette hjalp selvsagt noe, men tiden gikk ofte i fra meg på grunn av tidsfrister som måtte overholdes på retur tilbake til fengselet.

Min intervjuguide for de tre gruppene inneholdt 39 spørsmål til kontaktbetjentene, 36 spørsmål til NAV-sosial og 35 spørsmål til NAV-arbeid (vedlegg nr. 2). Jeg valgte å dele inn spørsmålene i kategorier, slik at respondenten kunne konsentrere seg om ett og ett spørsmålsområde, og dermed følge en rød tråd gjennom hele intervjuet. Samtidig ville arbeidet mitt i etterkant av intervjuet med analysering bli enklere når selve intervjuet ble oppdelt i emne for emne. Spørsmålslisten ble godkjent og klarert av min veileder Olaussen.

Intervjuguiden for de ansatte i NAV krevde ikke en nærmere godkjenning fra kommunene eller fra etaten NAV. Derimot måtte jeg søke direktøren for kriminalomsorgen region sør om tillatelse til å intervju fem kontaktbetjenter som jobbet i ulike fengsler i Vestfold fylke. Kriminalomsorgens Sentrale Forvaltning (KSF) har utarbeidet retningslinjer for forskning i kriminalomsorgen "*Retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen*" (KSF, 2004a), som jeg selvsagt måtte forholde meg til. Søknad ble sent til direktøren for region sør i mai måned 2010 med vedlegg av spørsmålsstilling, samtykkeerklæring og støtteskriv fra min veileder Olaussen som retningslinjene for forskning innen kriminalomsorgen krever. Overraskelsen var derfor stor når skolerådgiveren ved fengselet fikk en e-mail fra regionskontoret hvor de ba om en enda bedre og utfyllende forklaring, både på selve forskningen og en tydeligere utbrodering av spørsmålene. Ønsket om tilleggsopplysninger fra regionskontoret kom selv om retningslinjene og alle mine vedlegg var fulgt eksakt etter skrevet om retningslinjer fra KSF. Etter en langt bredere og mer utfyllende forklaring på min undersøkelse og spørsmålsstilling, ble søknaden om tillatelse til å intervju fem kontaktbetjenter i kriminalomsorgen region sør godkjent (vedlegg nr. 3). Prosessen med å finne respondenter kunne dermed begynne.

2.3. Utvalg av respondenter.

Utvalg i en kvalitativ metodisk tilnærming kan variere mellom de ulike problemstillingene. Når jeg kom frem til den fasen at utvalg av respondenter skulle velges både fra kriminalomsorgen og fra NAV, falt det seg naturlig for meg å anvende ”*Snøballmetoden*” (Patton, 2002, s. 237; Thagaard, 2006, s. 54). Her rekrutteres respondenter ved at forskeren forhører seg om hvilke personer som vet mye om temaet som undersøkes, og som forskeren kan ta kontakt med. Disse personene kan igjen vise til andre respondenter som kan være aktuelle å ha med i undersøkelsen (Johansen, Tufte og Kristoffersen, 2009, s. 109). Årsaken til at jeg måtte ta i bruk “*snøballmetoden*”, skyldes at jeg som fange har liten mulighet til selv å finne respondenter til undersøkelsen. Jeg var derfor avhengig av hjelp fra andre for å få kontakt med respondentene. Som Thagaard beskriver, kan det være strategisk riktig og først etablere kontakter med sentrale personer som vet en del om det som skal forskes på (Thagaard, 2006, s. 65). Fra mitt ståsted som fange, var dette en nødvendighet som jeg ikke kunne komme utenom.

2.3.1. Kontaktbetjentutvalget.

Jeg anså min egen kontaktbetjent i fengselet som et naturlig valg å snakke med først. Hun kunne deretter sette meg i kontakt med andre kontaktbetjenter som jobber i kriminalomsorgen i Vestfold, og som har erfaring med prosessen i fengsel opp mot løslatelsestidspunktet. Jeg valgte å starte med intervju av kontaktbetjenter for å se på hvordan de jobber med sine fanger opp mot løslatelsesdagen. Det var også ønskelig å få innblikk i hvordan kontaktbetjentene jobber med å opprette kontakt med hjemkommunen til fangene som skal overta ansvaret for tilbakeføringen til samfunnet etter soning. Bakgrunnen for mitt utvalg av betjenter var at de skulle representere fengsel med både høy og lav sikkerhet, og ha jobbet som kontaktbetjent i å bistå fanger med å opprette kontakt med hjemkommunen. Dette for å se om praksisen og rutinene på kontakt med hjemkommunene opp mot løslatelsen varierte fra fengsel til fengsel. Selv om hovedfokuset på avhandlingen konsentrerer seg om ettervern fra fengsel, ønsket jeg først å få innblikk i hvordan kriminalomsorgen starter prosessen mot et liv ute i samfunnet for de løslatte fangene.

Det endelige utvalget av respondenter fra kriminalomsorgen består av fem betjenter, to menn og tre kvinner, som alle har jobbet som kontaktbetjent i forskjellige fengsler. Betjentene har utdanning fra fengselsskolen som nå heter Kriminalomsorgens Utdanningscenter (KRUS), og

har jobbet i kriminalomsorgen fra 3 ½ år til 26 år, og som kontaktbetjenter fra 2 ½ år til 15 år. Jeg ønsket å ha både mannlige og kvinnelige respondenter for å se om det har betydning for behjelpelighet opp mot løslatelsen. Tidligere undersøkelse har konkludert med at kvinnelige fengselsbetjenter har en tendens til å ha en mer omsorgsfull rolle innen kriminalomsorgen (Basberg, 1999). Utvalget består av tre kontaktbetjenter som per dags dato jobber i fengsel med lav sikkerhet, og to som jobber i fengsel med høy sikkerhet. Fire av respondentene har jobbet i fengsel med begge sikkerhetsgraderingene, mens en betjent kun har jobbet i fengsel med høy sikkerhet.

2.3.2. NAV-sosial, mitt utvalg.

Fra mitt ståsted som fange, ville veien til å skaffe respondenter fra kommunene i Vestfold fylke være vanskelig på egenhånd. Jeg ikke har noen tilknytninger til fylket i det hele tatt, siden jeg kommer fra en annen del av landet. For å finne respondenter fra NAV-sosial i kommunene rundt omkring i Vestfold fylke, så jeg det som ganske nærliggende å ta kontakt med sosialkonsulenten som jobber i det fengselet jeg soner i. Jeg håpet det ville være enklere å få en positiv respons på mitt ønske om å få intervjuere personer som jobber i NAV-sosial når henvendelsen kom via henne.

Sosialkonsulenten ved fengselet jeg soner i begynte prosessen med å finne respondenter i slutten av august måned i 2010. Hun sendte da en e-mail til flere personer innen sosialsektoren i kommunene hun tidligere hadde vært i kontakt med gjennom jobben. Hun spurte om kommunene var villige til å stille til intervju i forbindelse med min masteravhandling. I følge sosialkonsulenten var det flere kommuner, spesielt de små landlige kommunene, som vegret seg fra å delta i min undersøkelse. Noen uttrykte at undersøkelsen var for omfattende, andre begrunnet det med at de ikke hadde tid å avsette i en hektisk hverdag på NAV-kontorene, og flere kommuner besvarte ikke henvendelsen i det hele tatt. Selv ikke etter purringer fra sosialkonsulenten i fengselet, var det alle kommuner som besvarte hennes henvendelse.

Etter litt om og men, kom respondentene på plass i løpet av en måneds tid etter at forespørselen gikk ut til kommunene. Utvalget av fem respondenter fra NAV-sosial består av fire kvinner og en mann, de representerer to bykommuner, en kommune med både by og landlig areal, og to landlige kommuner. Innbyggertallet i kommunene varierer fra ca. 4600 og opp til ca. 38 000 innbyggere. Tiden som respondentene har vært ansatt i NAV-sosial varierte

fra åtte måneder til ti år. Flere av respondentene hadde vært ansatt i andre stillinger innen den kommunale etaten i mange år, helt opp i 30 års ansiennitet innen kommunesektoren.

Utdanningen varierte litt mellom respondentene, men et fellestrekk var kriminologi, sosiologi, sosionom og psykiatri. En respondent var leder for brukersenteret i kommunen, en hadde stilling som NAV-sjef i sin kommune, en var engasjert innen rus og psykiatri, mens de to siste respondentene var ansatt som generelle saksbehandlere på sine respektive NAV-kontor. Alle respondentene hadde jobbet med løslatte fanger fra 3 år og helt opp til 30 år, slik at grunnlaget for å kunne besvare mine spørsmål burde være til stede.

2.3.3. NAV-arbeid, mitt utvalg.

For å komme i kontakt med respondenter innen NAV-arbeid som jobber med sysselsetting av fanger etter løslatelse, valgte jeg å kontakte representanten fra NAV som har faste arbeidsdager i fengselet jeg soner i. Han har jobbet med fanger i over ti år, og er ansatt i 100 % stilling på fylkesnivå i Vestfold. Han er nå veileder for fengslene i Vestfold, med fokus på de fire største fengslene, Sem, Berg, Bastøy og Hof fengsel. I disse fire fengslene har han faste arbeidsdager, samtidig som han også besøker andre fengsler ved forespørsler og behov når dette er nødvendig. Han er den eneste personen innen NAV i Vestfold fylke som kun har fengsel og fanger som sin arbeidsoppgave.

Med mer enn ti års erfaring innen fengselsarbeid, antok jeg han hadde opparbeidet seg et bredt spekter av personer han tidligere hadde vært i kontakt med for å bistå løslatte fanger gjennom løslatelsesprosessen. Veien skulle vise seg å være litt mer kronglete enn først antatt. Også her, som hos NAV-sosial, var det flere kommuner som ikke ønsket å stille opp på min undersøkelse. Begrunnelsene var at de ikke hadde tid å avsette, spørsmålene mine var for omfattende, eller at kommunen ikke kunne være hjelpelige. Noen kommuner sa først ja, men trakk seg etter å ha lest spørsmålene og sett hva mitt fokus dreide seg om. Begrunnelsen var ofte at kommunen ikke hadde ansatte med kunnskap og/eller ferdighet til å besvare spørsmålene. Dette er noe jeg finner litt merkelig etter som de kommunene som ønsket å bistå meg, ikke hadde noen betenkeligheter med å stille til intervju, selv uten personer med spesiell fagkompetanse på feltet om løslatelse. Jeg vil tro at det er et fåtall kommuner i Norges land som ikke har erfaring med at mennesker skal løslates fra fengsel, og som trenger bistand på en eller annen måte.

Til slutt endte jeg opp med fem respondenter som består av tre menn og to kvinner, som representerer tre bykommuner, en landlig kommune og en representant som er ansatt på fylkesnivå. Innbyggertallet i kommunene de representerte varierte fra ca. 4600 opp til ca. 40 000. Utdanning på respondentene varierer fra en person uten formell utdanning, til sosionom og BI-utdannet. Tiden de har vært ansatt innen etaten NAV-arbeid, varierte fra ca. 2 år og opp til 11 år. I hele dette tidsrommet hadde respondentene jobbet med fanger. Det viste seg at etter ansettelse innen NAV-arbeid, har blant annet arbeid med fanger vært en del av arbeidsdagen. Av de fem utvalgte respondentene, er en som tidligere beskrevet ansatt i 100 % stilling på fylkesnivå, en er NAV-sjef i sin kommune, en har hovedansvaret for fanger i sin kommune, og to jobber aktivt med kvalifiseringsprogrammet. Alle fem respondenter skulle derfor være godt egnet for å kunne besvare mine spørsmål om sysselsetting etter løslatelsen.

2.4. Informasjon til respondentene før intervjuene.

For å kunne gi respondentene informasjon om hva min undersøkelse gikk ut på, og hvilke spørsmål som skulle stilles under intervjuene, måtte jeg også her benytte meg av min kontaktbetjent, sosialkonsulenten i fengselet og den ansatte fra NAV-arbeid som har faste arbeidsdager i fengselet jeg soner i. Begrunnelsen er som tidligere nevnt at jeg selv ikke kunne velge mine respondenter på grunn av min soningssituasjon. Jeg måtte også her bruke den såkalte ”snøballmetoden” for å informere mine respondenter om hva min undersøkelse gikk ut på, og for å gi dem spørsmålslisten til intervjuet.

Et *informert samtykke* innebærer at de personene som stiller til intervju skal informeres om undersøkelsens overordnede mål og om hovedtrekkene i prosjektplanen. De skal også opplyses om mulige fordeler og ulemper med å delta i forskningsprosjektet. Informert samtykke betyr også at forskeren får intervjupersonen til å delta på frivillig basis, og opplyser om at personen kan trekke seg når som helst under prosjektet, hvor all informasjon vil bli slettet (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 88-89).

Fire av kontaktbetjentene fikk tilsendt både spørsmålslisten og samtykkeerklæringen et par dager i forkant av intervjuet, slik at de viste hva jeg ønsket å spørre om. De kunne da stille godt forberedt til intervjuet, mens den siste betjenten stilte delvis uforberedt til intervjuet etter eget ønske. Jeg hadde kun snakket med han på telefon en gang for avtale av intervju, hvor jeg da opplyste han om hva min problemstilling gikk ut på.

For å avtale tidspunkt for intervju med de fem respondentene fra NAV-sosial, gikk kommunikasjonen gjennom sosialkonsulenten i fengselet. Jeg overleverte samtykkeerklæring og spørsmålene til henne tidlig i september, som hun da videresendte til de aktuelle respondentene etter som kommunene sa seg villig til å delta. For tre av respondentene fikk jeg beskjed fra sosialkonsulenten i fengselet om navn, tidspunkt og sted hvor intervjuene skulle gjennomføres. De to andre ansatte fra NAV-sosial fikk jeg selv navn og e-mail adressen til gjennom sosialkonsulenten, og kunne således sende samtykkeerklæringen og spørsmålene direkte til dem noen dager i forkant av intervjudagen, noe som gikk helt fint.

For å kunne gi ut informasjon til ansatte i NAV-arbeid, gikk veien gjennom personen fra NAV som har faste arbeidsdager i fengselet jeg soner i. Han tok kontakt via telefon med personer han viste jobbet med sysselsetting av løslatte. Jeg fikk deretter tildelt deres e-mail slik at jeg selv sendte respondentene samtykkeerklæringen og spørsmålslisten, og jeg kunne selv avtale tidspunkt for intervjuet. Denne ordningen fungerte meget bra. De ansatte i NAV hadde en tett og til tider hektisk timeplan, slik at vi lettere kunne avtale tid for intervju utenom å måtte gå gjennom en tredje part. Denne prosessen gjaldt tre respondenter fra NAV-arbeid. Jeg gjennomførte også intervju med NAV-representanten som jobber i fengselet jeg sitter i, mens den siste respondenten fra NAV-arbeid fikk jeg ordnet selv mens jeg var på et kommunekontor og intervjuet en representant for NAV-sosial.

2.5. Konfidensialitet.

Ordet konfidensialitet betyr i forskningen at forskeren vet, men av etiske hensyn til respondentene ikke vil nevne identiteten deres (Patton, 2002, s. 408). Konfidensialitet medfører at man ikke offentliggjør data som kan identifisere enkelt respondenter. Dersom forskningen fører til at man offentliggjør informasjon hvor andre kan ha mulighet til å kjenne igjen respondenter, må de intervjuede gi sitt samtykke i at denne informasjonen kan frigis (Kvale, 2006, s. 68). For det første innebærer prinsippet at forskeren må anonymisere respondentene når undersøkelsen skal legges frem. "For det andre innebærer prinsippet om konfidensialitet at andre personer ikke skal få innsyn materialet. Gjenbruk av data kan derfor ikke tillates uten tillatelse fra de som deltok i prosjektet i første omgang. Det kan skape problemer for respondentene hvis andre forskere får tilgang til foreliggende data" (Thagaard, 2006, s. 24). Dette bygger på tillitt og etiske retningslinjer mellom forsker og respondent.

Min problemstilling går ut på å undersøke hva som gjøres, eller kanskje ikke gjøres, for fangene når de er ferdig sonet. Det er kommunenes arbeid med tilrettelegging av bolig og sysselsetting, ikke respondentenes identitet denne avhandlingen dreier seg om. Fokuset er på hjemkommunen til fangene, og en offentlig etat som skal ivareta de løslattes rettigheter. Jeg har under hele denne prosessen vært opptatt av å informere respondentene om at data som er samlet inn, kun skal brukes til det formålet som er opplyst, og kan ikke brukes i andre sammenhenger (Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2009, s. 98).

I min forespørsel og samtykkeerklæring (vedlegg nr. 4), kommer det tydelig frem at respondentene vil bli anonymisert. Respondentene består av i alt seks menn og ni kvinner, men samtlige vil generelt bli omtalt med en felles betegnelse som “han” gjennom hele avhandlingen for å ivareta konfidensialiteten. I de få tilfellene jeg eventuelt kommer til å bruke utsagn fra enkelte respondenter, vil jeg bruke tallbetegnelse som identitet. Enkelte respondenter hadde en dialekt som kanskje kunne gjenkjennes ved en eventuell setning eller uttrykk jeg refererer fra i intervjuet. Under transkriberingen ble derfor alle intervjuene skrevet om til bokmålsform uavhengig av respondentens dialekt, for å anonymisere alle respondentene på best mulig måte.

Fengslene som kontaktbetjentene jobber i, vil bli skilt mellom høy og lav sikkerhet dersom dette skulle vise seg å bli nødvendig. Navn på kommunen som respondentene representerer vil også bli skjermet, og vil i avhandlingen kun bli beskrevet som by eller landlig kommune dersom det er noen forskjeller på det som undersøkes. Alle respondentene stilte også opp frivillige, og samtykkeerklæringen spesifiserte at de kunne trekke seg når som helst underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Da ville eventuelt alle data umiddelbart bli slettet. Ved prinsippet om *informert samtykke* sikrer respondentene seg selv en viss kontroll og anonymitet over egen deltakelse (Thagaard, 2006, s. 26-27). En viktig del av en forskingsprosess er å ivareta respondentenes identitet. I etterkant sitter jeg igjen med en følelse av at flere innen kommuneetaten ikke hadde stilt opp til intervju, dersom jeg ikke kunne garantere deres anonymitet i avhandlingen.

Jeg har i avhandlingen valgt å ikke beskrive personlige meninger i nevneverdig grad. Jeg vil bruke opplysningene som respondentene kommer med i formen som tidligere beskrevet: tre av fem kommuner har en slik praksis, eller to av fem kontaktbetjenter gjorde det sånn fremfor sånn osv. En slik fremstilling av respondentene og deres opplysninger anonymiseres på en

etisk riktig måte, samtidig som det gir et klart og tydelig inntrykk av hva som er den mest anvendte praksisen innenfor de tre etatene som respondentene representerer.

Jeg personlig sitter vel igjen med en følelse av at flere kommuner takket pent nei på grunn av at jeg var fange i et norsk fengsel, noe også mine tre kontaktpersoner i ”snøballmetoden” antydte i flere sammenhenger. Generelt for alle respondentene som stilte opp, er at anonymitet var nærmest et ikke tema i vår samtale før intervjuet startet. Jeg følte også at flere respondenter snakket mer fritt fra hjertet så lenge anonymiteten var sikret. Her vil jeg bemerke at fire av de fem kontaktbetjentene faktisk var lettere å samarbeide med, og tenkte mindre på anonymitet enn de ansatte i kommunesektoren. Det var kun av respondentene som terpet spesielt på viktigheten i å være anonym, og det var en kontaktbetjent.

Det er en ting jeg må legge til grunn, og det er at mine tre kontaktpersoner holder informasjonen og anonymiteten for seg selv. Så lenge min hverdag er fange i et fengsel i Vestfold, og derfor var avhengig av andre til å hjelpe meg med å få kontakt med respondentene, vet min kontaktbetjent hvem som ble mine respondenter innen kriminalomsorgen. Sosialkonsulenten i fengselet vet hvem de intervjuede fra NAV-sosial er, og fylkesrepresentanten for NAV vet identiteten på respondentene fra NAV-arbeid. Alle tre er lovpålagt taushetsplikt i sitt arbeid, og jeg tar det som en selvfølge at de også overholder sin taushetsplikt i denne sammenhengen.

2.6. Notater eller båndopptaker.

Etter at jeg valgte intervjumetode, kom valget om hvordan intervjuene skulle gjennomføres. Etter en nøye vurdering av fordeler og ulemper, bestemte jeg meg for å bruke båndopptak under intervjuene. Jeg fant langt flere argumenter for å bruke båndopptak, enn det som talte imot. Den største fordelen med å bruke båndopptaker er at alt som sies blir bevart (Thagaard, 2006, s. 97), samtidig som jeg ville få et materiale jeg kunne jobbe med etterpå som var en ordrett gjengivelse av intervjuene. Ordbruk, tonefall, pauser og lignende blir registrert på båndet, slik at man flere ganger kan gå tilbake og lytte på intervjuet (Kvale, 2006, s. 101). Jeg antok også at det ville være mye lettere å kommunisere med respondenten og få langt bedre flyt under intervjuene, så lenge jeg ikke måtte konsentrere meg om å notere det som ble sagt. Ved opptak på bånd er det også mulig å registrere kommunikasjonsrammen i forbindelse med gjennomlyttingen av båndet, og dermed understøtte forståelsen av den verbale kommunikasjonen (Glavind, 2005, s. 64). Dersom jeg skulle sitte og notere etter hvert som

respondentene svarte på mine spørsmål, var jeg også redd for at intervjuene ville bli oppstykket og hakkete, noe som ville medføre en del venting for respondenten mens jeg noterte. Jeg som stilte spørsmålene, kunne holde fokuset rettet mot svarene respondenten ga meg, og eventuelt stille oppfølgende spørsmål dersom jeg følte at noe var uklart i svarene som ble gitt. Jeg så også en mulighet for at respondentene kunne komme med opplysninger jeg ikke hadde tenkt over i første omgang, hvor mitt fokus under intervjuene absolutt burde være rettet mot hva som ble sagt, og ikke ned på penn og papir.

Bruk av båndopptaker eliminerer ikke behovet for å ta notater, men tillater deg å konsentrere deg om å ta strategiske og fokuserte notater, snarere enn å forsøke på ordrette notater (Patton, 2002, s. 380-381). Ingen av mine respondenter hadde betenkeligheter med at intervjuet ble tatt opp på bånd, med unntak av en kontaktbetjent som tidligere beskrevet under punkt 2.5. Denne ene kontaktbetjente hadde en meget sterk motforestilling for alt som hadde med opptak å gjøre, og jeg måtte derfor sitte og notere etter hvert spørsmål under dette intervjuet. Det var også det eneste unntaket under hele min intervjuprosess med de 15 respondentene når det gjaldt bruken av båndopptaker.

2.7. Gjennomføring av intervjuene.

Før intervjuene kunne begynne, måtte jeg ha klarsignal fra fengselet jeg soner i om hvordan disse skulle gjennomføres. En søknad om fremstillinger og/eller korttidspermer ble levert til fengselslederen, hvor jeg fikk klarsignaler på at de ville være hjelpelige med å bistå meg slik at intervjuene kunne gjennomføres. Fengselet la forholdene til rette for meg, slik at intervjuene kunne gjennomføres på en helt akseptabel måte etter omstendighetene.

Jeg var litt usikker før jeg skulle begynne med intervjuene, mye på grunn av at dette var en arbeidsmåte jeg ikke kjente så mye til på forhånd. Derfor så jeg det som en god læreprosess å begynne å intervjuer en kontaktbetjent som jobber i det fengselet jeg soner i. Da hadde jeg allerede et kjennskap til min første respondent, og følte jeg ville være mer avslappet under selve intervjuet. Samtidig kunne betjente hjelpe meg med kommentarer etter at intervjuet var overstått, med ris og ros om måten selve intervjuet hadde foregått på. Jeg så på betjente nærmest som min ”prøvekanin”, noe som også ble avtalt mellom oss før intervjuet startet. Kommentaren etter intervjuet var at betjente hadde følt seg komfortabel, og at jeg ikke trengte å bekymre meg over til de andre intervjuene.

Begrunnelse for at jeg ønsket å intervju de fem kontaktbetjentene først, var for å få et innblikk i hvordan prosessen opp mot løslatelsesdagen begynner. Tre av intervjuene ble avholdt inne i fengselet hvor jeg soner, hvor jeg fikk disponere kontoret til fritidslederen i fengselet. De to siste intervjuene ble gjennomført i de respektive fengslene hvor de to betjentene jobbet. Her foregikk intervjuene i et fellesrom og på et kontor som den ene betjenten disponerte. I disse to tilfellene ble jeg fremstilt av min kontaktbetjent som ventet ute mens intervjuene ble gjennomført. Fire av intervjuene med betjentene tok fra 22 minutter til 46 minutter, mens det siste tok nesten to timer. Årsaken til dette var at denne betjenten ikke på noen måte ville la meg bruke båndopptaker, og jeg måtte notere etter hvert spørsmål. De fem intervjuene med betjentene ble gjennomført i perioden fra den 5. til 15.juli 2010. Som beskrevet i kapittel 2.4, stilte fire av kontaktbetjentene godt forberedt, mens den femte tok spørsmålene på sparket.

De ti intervjuene med NAV-sosial og NAV-arbeid ble alle gjennomført på kontor hos de respektive kommunene, enten på respondentens eget kontor eller i et konferanserom. Med unntak av ett intervju som ble avholdt på kontoret til han som er ansatt i 100 % stilling på fylkesbasis. Her ble intervjuet gjennomført på kontoret han disponerer i det fengselet jeg soner i. Ved gjennomføring av intervjuene med respondentene fra etaten NAV, ble jeg enten fremstilt av fengselet, av ansatte ved skolen i fengselet, eller jeg tok buss og/eller tog frem og tilbake på egenhånd. Tidsmessig tok de ti intervjuene fra 28 minutter og opp til 58 minutter. Det første intervjuet med ansatte fra NAV ble gjennomført den 10.september, og det siste og avsluttende intervjuet ble avholdt den 5.januar 2011. Siden NAV sin arbeidsoppgave ikke er å forsyne forskere eller studenter som meg med informasjon, synes jeg at det tidsmessig gikk forholdsvis raskt å intervju ti respondenter fra NAV.

Ved alle intervjuene serverte respondenten kaffe før intervjuet begynte, utenom de to intervjuene med kontaktbetjenter som ble gjennomført i mitt fengsel, hvor jeg stod for kaffen. Jeg benyttet først anledningen til å fortelle om meg selv og min soningssituasjon. Videre beskrev jeg også mitt utdanningsløp, og hvorfor jeg hadde valgt nettopp denne problemstillingen for min avhandling. Respondentene fikk også mulighet til å stille meg spørsmål om soningen og masteroppgaven generelt. Vi snakket også en del om hvordan det var å studere på høyskolenivå inne fra et fengsel. Med en litt sånn uformell samtale før selve intervjuet, tror jeg spenningen løste seg litt opp både hos meg og respondentene. Det gjorde at selve intervjuet gikk lettere for oss begge, tror jeg. Etter at intervjuene var overstått, fikk

respondentene anledning til å komme med kommentarer eller andre opplysninger jeg kanskje hadde glemt. Det kunne være ting jeg hadde utelatt som kunne ha betydning for problemstillingen, eller generelt noe de ønsket å tilføye. De aller fleste var fornøyd med spørsmålene slik de allerede var satt opp, og mente at jeg hadde fått med meg mye og det mest vesentlige for undersøkelsen. Samtlige respondenter kunne fortelle at de følte seg komfortable under intervjuet, det ble gjennomført raskt og effektivt, og ingen hadde noe negativt å utsette på måten intervjuene hadde blitt gjennomført på.

I alle intervjuene fulgte jeg slavisk opp spørsmålslisten i den rekkefølgen som intervjuguiden var laget. Jeg anvendte altså et *strukturet opplegg* – spørsmålene er utformet på forhånd, og rekkefølgen av spørsmålene er fastsatt på forhånd (Thagaard, 2006, s. 84; Kvale, 2006, s. 74; Johansen, Tufte og Kristoffersen, 2009, s. 137). Dette ville forenkle analysen i etterkant. Ved noen av spørsmålene hvor jeg følte at svaret ikke var tilfredsstillende eller noe unøyaktig, fulgte jeg opp med tilleggsspørsmål til respondenten. I noen av de første intervjuene fra de enkelte respondentgruppene, kom det også frem opplysninger som jeg tok med meg videre. Jeg følte at noen av disse opplysningene kunne ha betydning for undersøkelsen, uten at jeg dermed forandret på den opprinnelige spørsmålslisten.

Min erfaring med intervjuene er at de fem fengselsbetjentene hadde god tid, og snakket en del utenom selve spørsmålsstillingen, om fengselshverdagen og kriminalomsorgen generelt. Det var også mye enklere å få avtalt et tidspunkt for når og hvor intervjuene skulle gjennomføres med betjentene. Tid var ikke noe problem eller samtaleemne i de fem intervjuene med ansatte i kriminalomsorgen. Dette viser seg også i tidsbruken, hvor de fem intervjuene med kontaktbetjenter ble gjennomført på ti dager midt i fellesferien hvor det normalt er mange ferieavviklinger. Derimot var tid et stort problem i de aller fleste av intervjuene som ble gjennomført hos NAV. I min samtykkeerklæring som alle respondentene fikk tilsendt god tid før intervjuet skulle gjennomføres, opplyses det om at intervjuet ville ta ca. 1-1 ½ time. Erfaringsmessig i ettertid viste det seg at mange av de NAV-ansatte hadde en meget stram timeplan. I flere tilfeller hadde de satte av kun en time til rådighet for intervjuet, og andre møter var avtalt på deres dagsorden etter på. Dette skulle vise seg i flere tilfeller å bli litt knapt med tid, siden enkelte kom litt forsinket til intervjuet. Ved noen anledninger ble intervjuet avbrutt av at kollegaer kom inn på kontoret under intervjuet, telefonen ringte, og ikke minst respondentenes nysgjerrighet på hvordan jeg opplevde å være i fengsel opp mot min studiesituasjon på høyskole.

Alle mine respondenter stilte seg til rådighet dersom jeg under transkriberingen syntes at svarene som var gitt var litt uklare eller upresise. Avtalen var da at jeg kunne sende dem en e-mail med de spørsmålene jeg eventuelt hadde. Jeg hadde kanskje forventet at enkelte av respondentene ønsket å se over intervjuet etter at det var transkribert, men det spørsmålet kom ikke fra noen av respondentene. Muligens var min samtykkeerklæring og introduksjonssamtale før intervjuet startet så tydelig, at ingen fant noen betenkeligheter med sin anonymitet i avhandlingen. Samtidig gikk intervju spørsmålene på et generelt grunnlag, og ikke inn på personlige forhold. Respondentene ga meg ingen hint om at de hadde betenkeligheter for at noe som ble sagt under selve intervjuet, skulle oppfattes galt eller krenkende på andre mennesker.

2.7.1. Innsamling og bearbeiding av materialet.

Allerede mens intervjuene pågikk, startet jeg analysen og refleksjonene over respondenten med inntrykk på hva han mente og ønsket å formidle til meg. Jeg lærte meg ganske fort å tolke/lese en respondent når vi kom til et punkt under intervjuet hvor han brant litt ekstra for temaet vi snakket om. Etter hvert enkelt gjennomførte intervju, dro jeg tilbake til fengselet og satte meg ned på cella for å transkribere ordrett fra intervjuet som var tatt opp på bånd. Det foreligger ingen fast fasit på hvordan, og hva som er den beste måten å overføre tale til skriftspråk. Man bør først og fremst avgjøre hva som passer best for den enkelte, og ikke minst hva som er viktig å ta utgangspunkt i for avhandlingen (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 188-190). Jeg ønsket å gjøre denne jobben forholdsvis raskt etter selve intervjuet for enklere å huske inntrykk, reaksjoner eller følelser jeg satt igjen med etter intervjuet som hadde blitt gjennomført tidligere på dagen. Dette er et viktig tidspunkt for å kvalitetssikre dagens inntrykk under intervjuet (Patton, 2002, s. 383), og vil enklere minne meg på personlige inntrykk av respondenten som også vil kunne brukes i selve analysen i avhandlingen. Så lenge jeg transkriberte intervjuene ordrett, ville det også være enklere for meg å erindre selve intervjuet senere i skriveprosessen.

Etter at jeg hadde transkribert alle intervjuene, delte jeg inn det innsamlede materialet i tre grupper, kontaktbetjenter, NAV-arbeid og NAV-sosial. Disse tok jeg en ekstra kopi av i papirform, og lagret dem også som sikkerhetskopi på en ekstern harddisk, siden originaldokumentet skal forbli uendret under hele arbeidet. Deretter tok jeg for meg en og en respondentgruppe, og samlet alle svarene per gruppe under hvert enkelt spørsmål jeg hadde

stilt. Det ville da bli enklere å sammenligne hva hver av de fem respondentene i samme respondentgruppe hadde svart. Gjennom en slik handling sammenligner forskeren informasjon fra alle respondenter om hvert tema som er sentralt i undersøkelsen, og betegnes som *temasentrerte tilnærminger* (Thagaard, 2006, s. 132). Det blir enklere å få en samlet oversikt over informasjonen som respondentene kom med under intervjuet, når det struktureres i tekst form i egne grupperinger. Det letter også arbeidet når man skal sammenligne respondentene med hverandre.

Når denne jobben var utført, ønsket jeg å forenkle svarene i et samlet dokument som jeg skulle anvende under selve hovedanalysen. For under den første transkriberingen av respondentens svar på mine spørsmål, ble det klart at deler av intervjuet som ble tapet ikke alltid var like relevant til selve avhandlingen. Jeg så derfor nødvendigheten i å forenkle svarene fra intervjuene og korte ned deler av intervjumaterialet til å gjelde i hovedsak setninger og opplysninger som gjaldt mine to problemstillinger. Dette gjorde jeg kun for enkelhets skyld. Etter at all bearbeiding av intervjumaterialet var unnagjort, satt jeg igjen med tre eksemplarer; 1) det originale ordrette transkriberte intervjuet, 2) et forenklet eksemplar fra hver respondent, og 3) forenklet svar fra hver respondentgruppe samlet. For kontaktbetjentene førte transkriberingen til et snitt på 2927 ord, og de forenklete svarene fikk et snitt på 1642 ord per betjent. For NAV-sosial kom transkriberingen til et snitt på 3654 ord, og redigert ned til 1952, mens NAV-arbeid hadde tilsvarende tall på 3721 ord, og redigert ned til 1987. Vi ser her at datagrunnlaget for NAV-sosial og NAV-arbeid er tilnærmet ganske likt. Her skal legges til at mange av spørsmålene også var likelydende, bare med andre betegnelser fra bolig til sysselsetting.

I etterkant av intervjuene vil jeg si at de 15 respondentene var godt kvalifisert til å besvare mine spørsmål, og var representative for sine arbeidsfelt. De fleste hadde flere års erfaring bak seg, og besvarte mine spørsmål på en tilfredsstillende måte. Jeg tror nok at alle ønsket å bidra så godt de kunne, slik at jeg skulle få et godt grunnlag for analysen. Noe av problemet slik jeg ser det i ettertid, er at flere av respondentene hadde mer på hjertet enn det som kom frem under intervjuene. Noen var selvsagt mer snakkesalige enn andre. Forskjellige og egne synspunkter kom frem, men slik er også samfunnet oppbygd. Vi er ikke en gruppe homogene individer med lik oppfatning av de samme tingene.

2.7.2. Dataens reliabilitet, validitet og generaliserbarhet.

Ved all forskning er det viktig at forskeren kan vise til at resultatet man kommer frem til er troverdig og at det kan bekreftes. Innen den moderne samfunnsvitenskapen har begrepene *reliabilitet*, *validitet* og *generaliserbarhet* fått status som en hellig, vitenskapelig treenighet (Kvale, 2006, s. 158). I forskningen brukes ordene *reliabilitet* for troverdighet, *validitet* for gyldighet og *generaliserbarhet* om resultatet kan overføres til andre situasjoner. Høy reliabilitet er en nødvendig forutsetning for at data skal ha høy validitet (Hellevik, 2006, s. 53).

Reliabilitet har med forskningsresultatene konsistens og troverdighet å gjøre. Reliabilitet behandles ofte i sammenheng med spørsmålet om hvorvidt et resultat kan reproduseres på andre tidspunkt av andre forskere (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 250). Troverdigheten er knyttet til fremgangsmåter og om forskningen utføres på en tillitvekkende måte. Forskeren må argumentere for reliabiliteten ved å redegjøre for hvordan data er blitt utviklet i løpet av forskningsprosessen. Den kan knyttes både til vurderingen av forskerens jobb fra feltarbeidet, og fra kvaliteten på opplysningene som undersøkelsen er bygd opp rundt.

Validitet innebærer at forskeren forholder seg kritisk til egne tolkninger, og at prosjektet kan bekreftes av annen forskning (Thagaard, 2006, s. 178-180). ”Et valid argument er et fornuftig, velfundert, berettiget, sterkt og overbevisende argument. Validitet i samfunnsvitenskapene dreier seg om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke” (Kvale og Brinkmann, 2009, s. 250), og om validiteten kan knyttes til tolkningen av resultatene.

Generaliserbarhet viser hen til spørsmålet om resultatet av forskningen kan gjøres gjeldende for andre lignende situasjoner. I positivistiske versjoner av samfunnsforskningen var målet å finne lover om menneskelig atferd som kunne generaliseres og gjøres universelle (Kvale, 2006, s. 160). I min undersøkelse håper jeg å finne ut hvordan praksisen fungerer med tanke på å bistå løslatte fanger med bolig og sysselsetting. For deretter å bringe forskningsresultatet videre slik at andre kommuner og/eller fylker kanskje kan ta lærdom av min avhandling med tanke på at prosessen med løslatelse sikkert kan forbedres. Et viktig trekk ved kvalitativ forskning er å forenkle forståelsen av de fenomenene som studeres. I kvalitative studier gir eventuelt *fortolkningen grunnlag for overførbarhet*, og ikke beskrivelser av mønstre i dataene. Spørsmålet er om tolkningen som utvikles innenfor rammen av prosjektet, også kan være relevant i andre sammenhenger (Thagaard, 2006, s. 184). Det er forskeren selv som

argumenterer for at den forståelsen han har kommet frem til, også kan være relevant i andre sammenhenger.

Siden mitt utvalg av respondenter består av 15 personer i Vestfold fylke, er ikke min undersøkelse representativ for hvordan kommunene i Norge generelt jobber med fanger som blir løslatt. Man kan kanskje også stille spørsmål da jeg selv er fange, siden min forståelse av den jobben som gjøres ved løslatelse, både fra kriminalomsorgen og kommunene, kanskje kan ha bidratt til å analysere noe av materialet på en subjektiv måte. I og med at forskeren studerer respondentenes situasjon utenfra, vil forskerens perspektiv som oftest være forskjellig fra respondentenes forståelse av sin situasjon (Thagaard, 2006, s. 188). Jeg er kanskje forutinntatt fordi jeg gang på gang ser at løslatte fanger kommer tilbake til fengsel etter relativt kort tid ute. Jeg vil presisere at ved transkriberingen av intervjuene gjorde jeg dette på en objektiv måte, slik mine respondenter hadde besvart spørsmålene. Analyse materialet er ordrett nedskrevet, og er således vanskelig å endre.

Min tolkning av intervjuene med en fanges øyne kan føre til at jeg overser noen innfallsvinkler, og blir mindre mottagelig for nyanser i det som studeres. På en annen side kan min rolle som fange styrke undersøkelsen siden jeg allerede er inne i et miljø som er berørt av min forskning, og ser problemstillingen med bolig og sysselsetting etter løslatelse med en fanges øyne. At forskeren allerede har kjennskap til det som studeres, kan både være en styrke og en begrensning. Fra en side kan forskeren forstå respondentens situasjon, og forskerens erfaringer kan hjelpe til å bekrefte forståelsen han eller hun utvikler. På den andre siden kan også forskeren overse nyanser som ikke er i samsvar med egne erfaringer (Thagaard, 2006, s. 181).

Intervjumaterialet viser at det er lite variasjon i det respondentene har fortalt under intervjuene, noe som kan forsterke påliteligheten i denne undersøkelsen. Det kan også bety at respondentene har samme oppfatning av problemstillingen som intervju spørsmålene tok opp. Hovedtyngden av respondentene hadde lang fartstid både innen kriminalomsorgen og innen NAV, og burde derfor ha solide erfaringer innen emnet for avhandlingen. Jeg ser heller ingen grunn til at noen av respondentene skulle uttale seg usant eller gi feilaktig informasjon, selv om undersøkelsen setter fokuset på deres egen profesjon. Selvsagt kunne enkelte respondenter holdt igjen informasjon, opplevelser eller erfaringer de ikke ønsket å meddele meg, men jeg ser ikke på det som et problem i den store sammenhengen.

Siden jeg nærmest var tvunget til å benytte meg av ”snøballmetoden”, tar jeg høyde for at mine tre medhjelpere; min kontaktbetjent, sosialkonsulenten ved fengselet og fylkesrepresentanten fra NAV, alle har opptrådt etisk i forhold til kontakt med respondenter. De kan på en subjektiv måte ha fremskaffet respondenter som de visste ville gagne deres profesjon i analysen.

Jeg sitter igjen med en liten følelse av at flere respondentene var “forsiktige” med å åpne seg helt opp, spesielt i forhold til sin egen etat, men også overfor andre etater som er involvert i undersøkelsen. Ved kvalitative forskningsintervju kan det alltid være fare for at respondentene ønsker å gi forskeren de svarene man tro han vil ha, og da sier man gjerne at svarene ikke er *reliable*. Det kan også være en fare for at mine respondenter kunne være en smule subjektive i enkelte svar som gikk på deres egen profesjon og etat. Jeg skal ikke vurdere å bedømme denne besvarelse, men jeg kan bekrefte at jeg har forsøkt etter beste evne å ivareta de nevnte punktene ovenfor, nemlig reliabilitet, validitet og generaliserbarhet.

Kapittel 3. Fanger, fengsler og sosiale ressurser i Vestfold.

I dette kapittelet vil jeg komme med noen opplysninger jeg mener vil ha betydning for leserne i fortsettelsen av avhandlingen. Jeg vil først skrive om fangene og om hvem som sitter i norske fengsler. Deretter vil jeg gå over til å skrive litt om Vestfold fylke, og strukturen på blant annet fengsler og antall fanger. Avslutningsvis vil jeg komme med noen generelle opplysninger om Vestfold fylke, og organisasjoner/stiftelser som kan være involvert i fangenes ettervern når det gjelder bolig og sysselsetting etter løslatelse.

3.1. Fangepopulasjon.

Fangene i norske fengsler har blitt analysert og beskrevet i mange tiår tilbake, men hvem er egentlig de omtalte personene som fyller opp fengslene i Norge? Er han den “kriminelle”, ”tyven”, “narkomanen”, “morderen”, “den pedofile” eller “monsteret” som kanskje media har vært med på å lage en profil ut av. Flere analyser og undersøkelser er gjennomført siden 1960-tallet, da fengselspolitikken for alvor kom på banen her i Norge. Siden den gangen har flere levekårsundersøkelser blitt gjennomført for å analysere fangene, hva slags bakgrunn de har, eventuelle kjennetegn eller særtrekk som kan gå igjen hos dem. Jeg vil i hovedsak forholde meg til utgivelser som er publisert på 2000-tallet. Selv om den typiske norske fange kanskje ikke har forandret seg så veldig mye, har i vært fall samfunnsstrukturen utviklet seg betraktelig de siste tiårene, noe som sikkert har hatt innvirkning på folket generelt, også fangene.

Det er spesielt to norske utgivelser av nyere dato som går igjen som referanser i artikler og bøker om temaet fanger i norske fengsel. Det er Skardhamar sin “*Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*” fra 2002, og FAFO-rapport nr. 429 fra 2004 “*Levekår blant innsatte*”, som er skrevet av Friestad og Skog Hansen. Begge disse rapportene konstaterer at fangene i stor grad har blitt hengende etter befolkningen mer og mer, og at de er en svært marginalisert gruppering. En fengselsbetjent som er respondent hos Grøvdal, karakteriserer fangene som vanlige, greie, gutter som ikke var spesielt slemme eller farlige, men som nok kunne ha en del mangler følelsesmessig, sosialt og intellektuelt (Grøvdal, 2001, s. 95). Samt Christie som skriver:” De fleste som dømmes er som folk flest, vanlige folk, ikke en egen art. De kan bebreides noe, de har gjort noe galt, og det er bestemt at de skal sone, med de er ikke ville dyr” (Christie, 2000, s. 41). Følgende kommer en analyse av den norske fangepopulasjonen.

3.1.1. Oppvekst og sosial bakgrunn.

Undersøkelser har påvist at oppvekstvilkår har betydning for hvem som havner i fengsel. Det er blant annet vist til at tre av ti var i kontakt med barnevernet før de fylte 16 år (Thorsen, Lid og Stene, 2009, s. 125). Således kan man trekke en slutning at foreldrenes sosiale side er preget av problemer som dårlig økonomi, sykdom, rusproblemer, ustabile boligforhold, skilsmisser, mishandling, ulike psykososiale omstendigheter osv. Over to tredjedeler av fangene sier de har hatt problemer på ett eller flere punkter på disse områdene (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 28-29). Dette tallet indikerer at de sosiale og familiære kårerne har en betydelig innvirking på sjansen for å havne i fengsel. Stiftelse av egen familie har også betydning for en kriminell løpebane. Å inngå ekteskap og få barn har vist seg å redusere muligheten for kriminalitet (Farrall, 2002, s. 145). Så mange som en tredjedel av fangene sier de har hatt en oppvekst under vanskelige økonomiske kår (Skardhamar, 2002, s. 30). Fellesnevneren her vil være at en betydelig andel av fangene har hatt en problemfylt oppvekst med langt lavere sosial standard enn den gjennomsnittlige befolkningen, og at mange har et sosialt nettverk som er sårbart.

3.1.2. Utdanning.

Fangenes utdanningsnivå er betraktelig lavere enn befolkningen generelt. Fire av ti fanger har ungdomsskole som sitt høyeste utdanningsnivå, mens dette gjelder færre enn en av ti i befolkningen (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 31). Den samme undersøkelsen viser til at 43 % hadde påbegynt en utdanning, men ikke fullført, som her dreier seg i hovedsak om ungdomsskole eller videregående skole. Samtidig vises det også til at 22 % av de spurte i undersøkelsen uttalte at de hadde lese- og skrivevansker (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 32). Skardhamar sine data tilsier at 45 % av fangene har kun 9-årig utdanning eller mindre (Skardhamar, 2002, s. 38), noe som også stemmer overens med FAFO sine tall. Fanger som blir løslatt fra fengsel, og som samtidig har lav - eller ingen utdannelse - har en langt høyere sjanse for å bli fengslet på nytt enn de som har en formell utdannelse (Skardhamar og Telle, 2009a, s. 50). Hele 65 % av fangene under 25 år har ikke gjennomført noe nivå av videregående opplæring (St.meld.nr. 27, 2004-05, s. 17). Undersøkelser viser at det er en klar forskjell på utdanningsnivået hos fanger som er langt lavere kontra resten av befolkningen, og at det er påfallende at det er de unge fangene som har den laveste utdanningen.

3.1.3. Yrkeserfaring.

Fangene er svakt knyttet til arbeidslivet ved fengslingsdatoen i forhold til befolkningen generelt viser undersøkelser. Hele syv av ti fanger var arbeidsledige ved fengslingstidspunktet (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 33). Selv om mange fanger er i en arbeidssituasjon, viser tallene at et fåtall har den formelle utdannelsen som kreves, de er med andre ord ufaglærte. Flere kan ha ulik yrkeserfaring bak seg, men mangler ofte den formelle kompetansen som for eksempel et fagbrev/svennebrev innen sitt yrke som de kan ha utført over en lengere periode. Omtrent 25 % av fangene hadde en jobb å gå til ved løslatelse i 2002 (Skardhamar og Telle, 2009b, s. 11), men undersøkelsen konkluderer også med at de aller fleste av disse kun hadde vært fengslet i noen få uker, ofte på grunn av trafikkkforseelser som kjøring i ruset tilstand og lignende. I slike tilfeller vil jobbsituasjonen som regel bli opprettholdt, da det her er snakk om et relativt kort fravær fra arbeidsplassen. Samlet kan man si at de fleste fangene er svakt knyttet til arbeidslivet ved fengslingsdatoen, og at de representerer et høyere tall på arbeidsledighet enn det befolkningen generelt gjør (Skardhamar, 2002, s. 45).

3.1.4. Økonomi og gjeld.

Som vi så i det forrige kapittel 3.1.3, er et mindretall av fangene sysselsatt når de fengsles. Dette bærer også den økonomiske situasjonen sterkt preg av. Det er 11 ganger så stor andel av fangene som har problemer med å dekke de løpende utgiftene, herunder mat, husleie, strøm osv. som i befolkningen for øvrig (Skardhamar, 2002, s. 50). Samtidig viser undersøkelsen at ca. 60 % av fangene ikke ville klare å betale en uforutsigbar regning på kroner 3000.-, i forhold til befolkningen generelt hvor kun en fjerdedel ville hatt tilsvarende problem. To av ti fanger lever på sosialen, mens fire av ti lever av kriminalitet (Skardhamar, 2002, s. 54). I FAFO sin levekårsundersøkelse, finner man at en fjerdedel av fangene som er med i undersøkelsen, har en bruttoinntekt på under kroner 50 000.- for de som hadde inntektsgivende sysselsetting. Dette tilsier at ca. 40 % av utvalget lå under regjeringens sats for fattigdomsgrensen (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 39).

Når det er snakk om gjeld som fanger har pådratt seg, har hele 87 % gjeld, og 55.5 % av disse har gjeld over kroner 100 000.- (Skardhamar, 2002, s. 51). De gitte tall stemmer også godt overens med Friestad og Skog Hansen sin rapport, som viser en andel på 83 % som har pådratt seg gjeld, hvor 36 % av disse er idømt erstatning ved domstolene (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 41). Gjelden stammer ofte fra tre kilder; erstatningssaker, idømte bøter og

barnebidrag. I tillegg kommer også “svart gjeld” som mange fanger har pådratt seg, og den stammer som oftest fra narkotikagjeld. Den er kanskje det største gjeldsproblemet mange fanger har. En stor andel fanger var fattige før fengslingen, og den økonomiske situasjonen og gjelden har for mange forverret seg under soning (Dyb, m.fl. 2006, s. 149). Noe som medfører at man kan komme ut som gjeldsslave.

3.1.5. Bolig.

Det var kun 16 % av fangene som eide sin egen bolig før fengslingen i 2005. Tallet er lite i et land som Norge som er dominert av selveiere. Tallet på leid bolig var på 43 %, og for fangene som bodde i midlertidig bolig var tallet på 5 %, herunder hospits – pensjonat - natthjem - campinghytte og lignende. De resterende 36 % går inn under bosted hos venner, kjæreste, familie og annet (Dyb m.fl. 2006, s. 93). Undersøkelsen som FAFO gjennomførte, viser at to tredjedeler av utvalget bodde enten i eid eller leid bolig, resten manglet egen bolig og kan således betraktes som boligløs (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 36). Videre viser denne undersøkelsen at 35 % hadde bodd under ett år på den oppgitte adressen før fengslingen inntraff (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 42). De tall som Skardhamar kom frem til i sin levekårsundersøkelse av fanger fra 2002, står også i samsvar med de tallene som de nevnte referansene har funnet i sine respektive undersøkelser (Skardhamar, 2002, s. 48-49). Vi ser at mange fanger er lite representert i stabile boligforhold.

3.1.6. Rus og helse.

Rus blir ofte satt i forbindelse med kriminalitet, og rusmisbruk er forholdsvis høyt blant fangene, herunder både alkohol, narkotika og andre farmasøytiske preparater. Omtrent 60 % av fangene oppgir at de har brukt, eller bruker illegale stoffer jevnlig eller oftere, og at kun en fjerdedel ser på seg selv om ikke-bruker (Skardhamar, 2002, s. 56). De tilsvarende tallene i FAFO sin undersøkelse viser at fire av ti definerer seg som ikke-brukere, de øvrige som narkotikabrukere med ulikt bruksomfang (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 60). Det er amfetamin, cannabis og benzodiazepiner som flest fanger oppgir de har brukt den siste tiden før fengslingen.

Lovbrytere og fanger – langt flere enn i normalbefolkningen – er syke, psykisk og somatisk. Mange har også personlige og sosiale problemer av varierende omfang og alvorlighetsgrad –

flere enn i normalbefolkningen (Leiksett, 2005, s. 26). Psykiske plager, angst og rus er tre av de mest gjentatte problemene som fangene ofte har. 50 % av fangene har en eller flere kroniske sykdommer. I befolkningen er det en av ti som har slitt, eller sliter med psykiske plager, mens blant fangene er tallet tre ganger så høyt (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 49). Samtidig vil et fengselsopphold i mange tilfeller forsterke plager og lidelser fangen har, på grunn av at man går igjennom en svært vanskelig tilværelse som man kanskje ikke var forberedt på. Eller at man ikke takler omstillingen til fengsel med mye innlåsing på en liten celle svært dårlig. Dette kan skape en ekstra utfordring siden fangene har en overhyppighet av psykiske lidelser, spesielt psykoser, personlighetsforstyrrelser, depresjoner og ADHD (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 55). Det er nå etablert helsetjeneste i alle fengslene i Norge, som skal tilsvare fastlegeordningen ute i samfunnet. I spesielle tilfeller kan fengselslegen henvise fangene til helsetjenester med mer spesialkompetanse etter løslatelse. Vi ser her at når det gjelder psykisk helse blant fangene, viser undersøkelser en høyere forekomst av psykiske lidelser, som alvorlig depresjon og personlighetsforstyrrelser enn det man finner i befolkningen for øvrig (Amundsen, 2006, s. 182).

3.1.7. Fangenes alder.

Hovedtyngden av fangene ligger på en alder mellom 20-50 år. I FAFO sin rapport "*Levekår blant innsatte*" vises det til at flertallet av deres fangeutvalg lå i alderen mellom 30-39 år (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 16). Gjennomsnittsalderen på nyinnsatte i fengsel for 2007 var 34 år (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 43). Ser vi på alderen på de straffede i 1981, var 84 % under 30 år og 45 % var under 20 år (Otnes, 1986, s. 14). Vi ser her at gjennomsnittsalderen på fangene har steget noe fra tidligere undersøkelser, som konkluderte med at hovedtyngden av de straffede var yngre før enn dagens fanger. Alle de nevnte rapportene og undersøkelsene fra 2000 tallet som er anvendt som referanse i dette kapittelet, finner at fangenes gjennomsnittsalder ligger midt i 30-årene.

3.1.8. Tidligere straffet og dommens lengde.

Flere fanger har vært fengslet en eller flere ganger tidligere. De tre lovbruddene som går mest igjen hos de fengslede er tyveri, vold og narkotikalovbrudd. Recidiv på disse tre lovbruddskategoriene over en femårs periode fra 2001 til 2005, ligger på henholdsvis 55.8 % for vinningslovbrudd, 57.3 % for voldsbrudd og 68.1 % for narkotikalovbrudd (St.meld.nr. 37,

2007-08, s. 53). Over 50 % av fangeutvalget i FAFO sin undersøkelse soner enten for narkotika eller voldskriminalitet, og 62 % hadde vært idømt fengselsstraff tidligere (Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 16-17). Det er litt under en tredjedel av fangene som ikke har sonet en fengselsstraff tidligere. Nesten halvparten har sonet i fengsel en til seks ganger tidligere, og en fjerdedel har sonet over syv ganger. Dette tyder på at de fleste fangene har vært kriminelt belastet over tid. To av tre fanger fikk sin første fengselsdom allerede før fylte 20 år (Skardhamar, 2002, s. 23).

Den nyeste undersøkelsen på fanger som kommer tilbake til fengsel, er den nevnte rapporten "RETUR" som er et nordisk samarbeid. Her finner man at 20 % av fangene i Norge kommer tilbake til fengsel for ny dom innen to år (Graunbøl, m.fl. 2010, s. 25). Ser man på andelen recidiv generelt, viser undersøkelsen at recidiv-prosenten øker for hvert år som går. Samlet sett har 41 % av fangene vært fengslet tidligere etter de siste beregninger (Graunbøl, m.fl. 2010, s. 27). Vi ser her at ulike rapporter og undersøkelser kan variere noe på tall for recidiv, men det er alt etter som man beregner recidiv ut i fra antall år etter løslatelse, og siden dette kan måles på ulike måter. Man ser på siktelse kontra avsagt dom, skiller man mellom betinget – ubetinget dom, om recidiv beregnes når man kommer inn i fengsel på nytt, eller om det kun gjelder den samme type kriminalitet som tidligere sonet. I noen undersøkelser tar man ikke med "drop-outs" i recidiv-målingene, mens andre tar hensyn til dette i sine tall.

Den gjennomsnittlige lengde på ubetinget fengselsstraff i Norge har økt fra 155 til 160 dager i perioden 1999 til 2006. For de fangene som ble løslatt fra fengsel i 2007, var soningstiden i fengsel på henholdsvis 52 % innen 60 dager, 64 % innen 90 dager, 75 % innen seks måneder og hele 88 % av fangene sonet under ett år i fengsel. Gjennomsnittet antall dager i fengsel for ubetingede dommer i 2009 var på 190 dager (KSF, 2010, s. 34).

3.1.9. Egenerfaring og sammendrag.

Disse nevnte referansene samt flere undersøkelser om levekår på fanger det siste tiåret, har konkludert med at fangene i norske fengsel henger mer og mer etter den norske befolkningen generelt. Min erfaring etter nærmere ti år i fengsel, er at det ofte er de samme fangene som går igjen i de seks regionene som kriminalomsorgen er inndelt i. Selv om straffegjennomføringsloven § 11, "Innsettelse i fengsel" åpner for at ubetinget fengselsstraff på inntil to år kan påbegynnes i fengsel med lav sikkerhet, er min erfaring at en stor andel av

fangene i fengsel med høy sikkerhet har dommer under to år. En årsak til dette er at antall fengselsplasser med lav sikkerhet er 37 % av fengselskapasiteten som utgjør 1403 plasser, mot 2423 plasser med høy sikkerhet for året 2010 (KSF, 2011, s. 29). Denne fordelingen for åpne og lukkede fengselsplasser fremtvinger at flere fanger med ubetinget dom under to år ofte må begynne sin soning i fengsel med høy sikkerhet, selv om lovverket åpner for at de kan starte i fengsel med lav sikkerhet.

Fangene kan bli overført fra en region i kriminalomsorgen til en annen region etter som soningsprogresjonen går fremover, fra fengsel med høy sikkerhet til lav sikkerhet, og når prøveløslatelsen nærmer seg. Tilbud som de ulike fengslene kan tilby, som for eksempel utdanningsmuligheter for de fangene med lengere dommer, er også en medvirkende årsak til at fanger ønsker å flytte på seg under soningen. Eller det kan være brudd på kriminalomsorgens- eller det lokale fengselets regelverk, som fører til en tvungen overflytting til et annet fengsel i en annen region. En fange kan oppleve å sone i flere fengsler og innunder ulike regioner på samme dom, selv om gjennomsnittlig domslengde ligger litt i underkant av 200 dager. Således vil jeg si at fangesammensetningen er tilnærmet lik i alle de seks regionene kriminalomsorgen er inndelt i. Så langt meg bekjent, foreligger det ingen dokumentasjon på at fangepopulasjonen er annerledes i Vestfold enn resten av fylkene i Norge.

Følgende oppsummering er hentet fra FAFO's levekårsundersøkelse av fanger i norske fengsler:

- To tredjedeler av fangene har hatt en oppvekst preget av ett eller flere alvorlige problemer.
- Tre av ti hadde vært i kontakt med barnevernet før de fylte 16 år, og like mange har opplevd at andre i familien også har sittet fengslet.
- Fangene har lav utdanning, og utdanningsmønsteret er nærmest motsatt av befolkningen for øvrig. Fire av ti har ungdomsskole som lengst fullført utdanning. Svært få har utdanning som går utover videregående skole.
- Fangene har liten tilknytning til arbeidsmarkedet. Det er kun tre av ti som var i en arbeidssituasjon før fengslingstidspunktet. Ved siden av inntekt fra arbeid var sosial bistand og kriminalitet de to hovedinntektene som ble oppgitt i undersøkelsen.

- Fire av ti befinner seg under fattigdomsgrensen, og fangene har generelt mye lavere bruttoinntekt enn resten av befolkningen. Samt at et stort flertall har gjeld av ulike årsaker, mange på grunn av idømte bøter og ikke minst erstatning.
- En tredjedel av fangene er bostedsløse.
- Gjennomsnittsalderen er midten av 30-årene.
- Mange fanger sliter med dårlig helse. 50 % har en eller flere kroniske sykdommer, og sliter i langt høyere grad med psykiske problemer i forhold til befolkningen generelt.
- Seks av ti fanger er rusmisbrukere, hvor majoriteten er blandingsmisbruk.
- Flere enn to tredjedeler av fangene er enslige. For fanger under 25 år er andelen enslige enda høyere.
- Over halvparten av fangene har barn. Flertallet har kontakt med barna ukentlig
- Fangenes levekårssituasjon er spesielt vanskelig fordi den preges av opphopning av levekårsproblemer: tre fjerdedeler har problemer på to eller flere levekårsområder. Opphopningen av levekårsproblemer henger sammen med fangenes oppvekstforhold; desto flere oppvekstproblemer, desto vanskeligere levekår som voksen. (Friestad og Skog Hansen, 2004).

En slik oppsummering på fangebefolkningen viser at fangene ikke bare er dårlig stilt. Fangene representerer et lag av befolkningen som er langt dårligere stilt enn folk flest i mange dimensjoner (Skardhamar, 2002, s. 117; Ramsbøl og Rasmussen, 2009, s. 55). For flere fanger som soner i fengsel, kanskje spesielt for de med litt lengere dommer, vil flere av disse punktene og de sosiale avvikene forsterkes under soning. Noe som vil medføre at veien tilbake til samfunnet vil bli langt vanskeligere enn mange fanger kanskje har sett for seg. Her kan nevnes for eksempel tap av bolig, tap av arbeidsplass, økonomisk mislighold, familiebrudd som skilsmisse, soningsskade osv. (Farrall og Calverley, 2006; St.meld.nr. 37, 2007-08; Hammerlin, 2008). For fanger med kortere dommer, kan et fengselsopphold også medføre belastninger som de tar med seg tilbake til samfunnet ved løslatelse.

Det skal også sies at det soner mange fanger i norske fengsler som hverken er nedtyngt i personlige eller sosiale problemer. Flere er økonomisk godt skodd, har en trygg tilværelse med kone og barn, men på grunn av en eller annen uheldig handling har pådratt seg en ubetinget fengselsdom. De aller fleste fanger er ikke farlige, det er kun et fåtall som utgjør en alvorlig trussel mot samfunnet eller enkeltpersoners sikkerhet (Christie, 2000, s. 41;

St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 94). Fangen er som regel ikke det monster han kan bli fremstilt som i media. Han har kanskje hatt en vanskelig oppvekst som har ført til at man har havnet på skråplanet, og er i mange tilfeller langt mer sårbar en mange vil mene.

3.2. Fakta om Vestfold.

3.2.1. Kriminalomsorgen.

Fengslene i Vestfold fylke er underlagt kriminalomsorgen region sør, og har sin regionadministrasjon i Tønsberg. Fengslene ligger på rad og rekke gjennom hele fylket. Fra Hof kommune i nord til Larvik kommune i sør, ligger det hele syv fengsler innen en radius på ca. 60 kilometer, noe som må være Norges tetteste fengselsdistrikt.

Oversikt over fengsler i Vestfold.

Fengsel	Bastøy	Berg	Hof	Horten	Larvik	Sandefjord	Sem
Sikkerhetsnivå	Lavt	Lavt	Lavt	Høyt	Høyt	Lavt	Høyt
Kapasitet	115	48	109	16	16	13	62
Kjønn	Menn	Menn	Menn	Menn	Menn	Kvinner	Menn
Gjennomsnitt sittetid i dager 01.03.05 – 01.03.10	436	530	35	70	101	38	93

Kilde: Vestfold Fylkeskommune, 2011.

På en henvendelse til kriminalomsorgen region sør i Tønsberg, om de kunne være behjelpelige med å fremskaffe tall på løslatte fanger i Vestfold per år, og på hvor mange av disse som hadde bostedsadresse i fylket, fikk skolerådgiveren i fengselet en e-mail tilbake. Deres statistikk viste at det ble løslatt 1481 fanger fra fengslene i Vestfold i 2010. Antall løslatte fanger med geografisk tilhørighet til Vestfold, viste seg å være nokså nøyaktig 400 for dette året (Vedlegg nr. 5).

Administrasjonen for Vestfold Friomsorgskontor har også tilhold i Tønsberg, og fungerer som et eget avdelingskontor. Dette kontoret ble opprettet i 1995, og deres viktigste oppgave er gjennomføring av samfunnsstraff. De er også ansvarlige for oppfølging og etterkontroll av den enkelte fange som blir prøveløslatt fra fengsel, hvor fanger kan bli pålagt møteplikt i et bestemt antall måneder etter individuell vurdering. Om Friomsorgen samarbeider med

hjemkommunen til fangene når det er snakk om bolig og sysselsetting etter løslatelse, er noe jeg ønsker å få belyst gjennom mine respondenter.

Vestfold var også ett av seks fylker i Norge som innførte soning med elektronisk fotlenke som en prøveordning, med oppstart i Vestfold den 1. september 2008. Det er en ny form for straffegjennomføring for domslengder under fire måneder, eller som et avsluttende soningsalternativ på en lengre dom, dog ikke mer enn fire måneder. Ved elektronisk kontroll kan de som blir underlagt denne form for straff, fortsatt opprettholde sin jobb, utdanning eller eventuelt sitt rehabiliteringsprogram.

3.3. Vestfold fylke.

Vestfold fylke er Norges minste fylke i areal med sine 2216 km² (Vestfold, 2011a).

Innbyggertallet per 01.01.2011 var på 233.705 (SSB, 2011a), noe som gjør dette fylket til ett av landets tettest befolkede. Fylket er inndelt i 14 kommuner som består av både by- og landlige kommuner, hvor alle kommunene har etablert egne NAV-kontor. De fire største byene er Tønsberg, Sandefjord, Horten og Larvik. Mange vil nok kanskje si at Tønsberg er hovedsetet siden det er her fylkesmannen og fylkeskommunen har sin administrasjon. I denne avhandlingen vil Tønsberg være det mest sentrale, siden både kriminalomsorgens region sør og Friomsorgen har sin hovedadministrasjon i byen.

3.4. Utdanning og lærlingplasser.

Skolering er et av flere argumenter som sies kan være med på å bidra til at ny kriminalitet kan unngås etter løslatelse. Derfor er utdanning og eventuelt fortsettelse på den påbegynte utdanning i fengsel viktig med tanke på en god løslatelse, og for å motvirke ny kriminalitet. Utdanningstilbudet i fylket er godt med 10 videregående skoler, en skole for sosialmedisinske institusjoner (SMI) og en folkehøyskole (Skiringssal) med til sammen over 8500 elever og 1700 ansatte, og i tillegg er det tre private videregående skoler. Vestfold fylkeskommune fører også tilsyn med opplæringen av 1800 lærlinger og lære kandidater i 1350 godkjente lærebedrifter og opplæringskontorer (Vestfold, 2011b). Utdanningsnivået går opp til Høgskolen i Vestfold som ble etablert 1. august 1994, og har i dag omkring 4200 studenter og 450 ansatte (HiVe, 2011). Skoletilbudet i fylket dekker altså det aller meste innen utdanning, samtidig viser tallene at det heller ikke skulle være mangel på bedrifter som kan tilby lærlingplasser. Slik at dersom hjemkommunen til de løslatte vil bruke ressurser og virkelig

satse på en god tilbakevending og integrering til samfunnet med tanke på skolegang og en lovlydig tilværelse, skulle det i utgangspunktet ikke skorte på utdanningsmuligheter i Vestfold fylke. Bistand og muligheter til skole og utdanning fra kommunenes side etter løslatelse, er noe jeg håper vil komme frem ved analysen av data fra respondentene.

3.5. Arbeidsledighet.

Arbeidsledigheten i Vestfold var den 31.12.2010 på 3637 helt ledige, noe som tilsvarer 3.0 % av arbeidsstyrken. For Norge generelt lå ledigheten på 2.7 % ved årsskifte for de som var helt ledige. Vestfold ligger altså litt over landsgjennomsnittet for arbeidsledighet, og det er forventet en svak økning i ledigheten også for 2011 sier fylkesdirektøren for NAV.

I følge prognosen vil ledigheten i fylket i gjennomsnitt tilsvare 3.3 % av arbeidsstyrken i 2011. Høyest er ledigheten for næringsgruppene reiseliv og transport, og bygg- og anlegg på henholdsvis 6.3 % og 6.2 % (NAV, 2011a). Den største arbeidsledigheten i Vestfold fylke ligger i de tidligere nevnte største byer, Tønsberg, Sandefjord, Horten og Larvik (NAV, 2011b).

Mange av de fangene som har arbeidserfaring før innsettelse i fengsel, faller ofte inn under arbeidsgruppen yrkesfag som vi ser har den absolutt største arbeidsledigheten i Vestfold, nemlig innen reiseliv og transport, og yrkesfagene bygg og anlegg. Dette kan kanskje føre til at de løslatte fangene kan ha en vanskeligere vei å gå for å finne arbeid etter løslatelse enn andre arbeidssøkende i andre yrkeskategorier. Dette er noe jeg håper å finne ut av gjennom mine respondenter som jobber med sysselsetting av løslatte fanger til daglig.

3.6. Kommunale boliger.

Bolig ved løslatelse er nå nærmest blitt et krav for å få innvilget 2/3 prøveløslatelse fra kriminalomsorgen, eller generelt for å bli løslatt før full tids soning. Kommunene er lovpålagt å skaffe bolig til de som trenger det, men mange sliter ofte med å ha nok kommunale boliger tilgjengelig til sine brukere. Vestfold fylke hadde per 31.12.2009 et antall disponible kommunale boliger på 5661, eller 24.6 boliger pr tusen innbyggere. Landsgjennomsnittet lå på 20.8 pr. tusen innbyggere (SSB, 2011b).

Jeg så senest på distriktsnyheter i NRK 1 for Vestfold den 25. januar 2011, at kommunestyret i Tønsberg hadde foreslått å bygge en midlertidig brakkeby på utsiden av byen. Kommunen

hadde ikke økonomi til å bygge sosiale boliger, og forslaget var en midlertidig brakkeby for å ta unna den store etterspørselen. Leder av Helse- og sosialutvalg i Tønsberg kommune, Henry Smidsrød fra FRP, uttalte at det ble billigere å bygge en brakkeby enn å ha mange mennesker boende på hotell som var praksisen nå. Om en slik løsning er spesielt bra for fangene som skal løslates og som sårt trenger bolig kan diskuteres, men kommunen er lovpålagt å finne tak over hodet til sine innbyggere, uavhengig av om folk kommer ut fra fengsel eller ikke. Gjennom mine respondenter fra kommunene håper jeg å finne ut av praksisen som gjøres med boligproblematikken for de løslatte fangene. Finnes det stort sett kommunale og/eller private boliger når fanger løslates, eller må de plasseres på midlertidige bosteder som for eksempel hospits, hotellrom, campingplasser og lignende i påvente av en mer permanent bolig?

3.7. Stiftelser og organisasjoner.

Ved løslatelse fra fengsel har det vært en del snakk om stiftelser og organisasjoner som kommer inn i bildet ved siden av de offentlige etatene, for å bistå de løslatte fangene med en bedre og tryggere tilbakevending til samfunnet. De utfører en manglende oppfølging som det kommunale hjelpeapparatet (NAV), som har ansvaret spesielt etter løslatelse, kanskje ikke har satt av hverken stillinger eller økonomiske midler til (Hjellnes og Højdahl, 2007, s. 54). De kan bidra langt mer på den sosiale biten som mange fanger trenger etter et opphold i fengsel. “Disse organisasjonene representerer en særlig ressurs fordi de er strukturerte og fordi medlemmene samlet og hver for seg representerer et engasjement og en motivasjon i forhold til straffedømte” (St.meld.nr. 27, 1997-98, s. 72). Kommunen har sitt hovedansvar med å etablere sysselsetting og bolig for de løslatte, men mangler ofte et team eller arbeidsgruppe som har ansvaret for å ivareta det sosiale samværet. Her spiller de frivillige stiftelsene og/eller organisasjonene en meget viktig rolle, for det er som regel fritiden som i mange tilfeller kan være den største utfordringen etter løslatelsen. Får man ikke tilgang eller mulighet til et nytt sosialt liv borte fra sine tidligere kriminelle kompiser eller rusbelastet miljø, kan veien tilbake til fengsel bli kort for mange. Dette er en problemstilling som flere av mine medfanger har poengtert når de kommer inn i fengsel igjen. Lite eller ingen fritidssysler og et sosialt liv i ensomhet fører ofte til at man oppsøkte sitt gamle miljø, og man er “back to basic” med ny kriminalitet eller rus før man vet ordet av det.

Jeg ønsket gjennom mine respondenter å få et innblikk i om kommunene på noen måte jobber aktivt sammen med frivillige stiftelser eller organisasjoner som er etablert i kommunene som respondentene representerer, for å hjelpe de løslatte til et bedre liv uten rus og kriminalitet.

Følgende vil jeg presentere noen av de aktuelle organisasjonene som er etablert i Vestfold, og se på hvilke tiltak de kan tilby løslatte fanger. Opplysningene er hentet fra de respektive organisasjonenes egne nettsider, og formidler organisasjonens bilde av seg selv – slik de ønsker å fremstå.

3.7.1. Kirkens Bymisjon.

Kirkens Bymisjon har sitt hovedsete i byen Tønsberg. Bymisjonen har som visjon å bistå og være tilstede for mennesker som har kommet litt på kanten med det vanlige A4 livet. Arbeidet innbefatter også fanger innenfor murene, men med et spesielt fokus på det som kommer etter løslatelsen med tanke på bolig, sysselsetting og det sosiale samværet.

Kirkens Bymisjon driver følgende tiltak i Vestfold som involverer arbeidet med fanger:

- AKS (Aktiv Kontakt med Stoffavhengige) rettet mot mennesker med store rusproblemer, og deres pårørende som ble etablert i 1997.
- Virksomhet arbeidstrening og attføring: Brukthandel, Amatør kreativt verksted.
- Oppsøkende Boligteam Tønsberg, etablert 2004 (Kirkens Bymisjon, 2011).

Våren og sommeren 2011 ble det etablert et FRI-prosjekt i Tønsberg, etter en modell fra et tilsvarende vellykket prosjekt i Drammen. Dette er et treårig prosjekt som er spesielt rettet mot de såkalte gjengangerne som går ut og inn av fengsel år etter år. Prosjektet FRI i Drammen kan vise til at ca. 70 % av gjengangerne som har deltatt, har kommet seg bort fra rus og kriminalitet (Tønsberg Blad, 30.09.2010, s. 4). Kirkens Bymisjon bistår også løslatte fanger med bolig og oppfølging av sitt boligteam, arbeidstrening, nytt nettverk, hjelp til gjeldsordning, og en praktisk støtte som kanskje kommunene ikke har, men som mange løslatte fanger trenger.

3.7.2. Frelsesarmeen.

I Vestfold fylke er Frelsesarmeen etablert i fire byer, Holmestrand, Larvik, Sandefjord og Tønsberg. De har siden 1920 vært til stede for fangene i norske fengsler. Frelsesarmeen har blant annet attføringsbedriften Fretex, for å gi fangene arbeidserfaring som de kan ta med seg ut i samfunnet etter løslatelsen. De tilbyr også rusbehandlingstilbud, botilbud med tett oppfølging, etablere kontakt med familie og mye mer for fangene (Frelsesarmeen, 2011a). De har de siste årene fått mer fokus på løslatelsen og livet etter fengsel enn tidligere.

Frelsesarmeen har allerede inngått skriftlige avtaler med kriminalomsorgen i tre av seks regioner: region øst, sørvest og vest. Formålet er “*et forpliktende og systematisk samarbeid for å dekke den innsatte og domfeltes behov, og fremme deres tilpasning til samfunnet*” (Frelsesarmeen, 2011b). Så langt meg bekjent, er en tilsvarende avtale ikke inngått med kriminalomsorgen region sør som Vestfold fylke går inn under.

3.7.3. Røde Kors.

I Vestfold har Røde Kors 13 lokalforeninger og 12 besøkstjenesteavdelinger hvor innbyggere som føler seg isolerte, kan få besøk av representanter fra organisasjon (Røde Kors, 2011a).

Røde Kors har avdelinger i alle kommunene som respondentene representerer i min undersøkelse. De har for mange fanger vært en viktig støttespiller både under og etter soningen. Da tenker jeg først og fremst på deres visitorordning. Et problem som flere medfanger sier kan være en stor utfordring ved løslatelse, er nettopp ensomhet når man ønsker å komme bort fra sitt tidligere belastede miljø. I slike tilfeller er Røde Kors redningen for mange. De har et tiltak som heter “*Nettverk etter soning*” som retter seg spesielt mot løslatte fanger. Her får fangene mulighet til å:

- Trene og øve seg innenfor personlige og offentlige domenet.
- Få kompetanse om hvordan man kan bygge sosiale nettverk, samt opparbeide seg en bekjentskapskrets som utgangspunkt for eget nettverk.
- Få kompetanse om lokalsamfunnet han bor i, og bedre forståelsen av formelle og uformelle koder og regler for sosialt samvær.
- Delta på aktiviteter som fremmer trygghet og selvstendigjøring.

(Røde Kors, 2011b)

I Vestfold kan Røde Kors derfor være et viktig tilskudd til de offentlige tjenestene som kommunene kanskje ikke har til rådighet. De inngikk en avtale med kriminalomsorgen region øst desember 2006, som skulle styrke samarbeidet mellom de to parter i å hjelpe de løslatte fangene (Kriminalomsorgen, 2011). Om tiltaket “*Nettverk etter soning*” er opparbeidet og praktisert i Vestfold, enten med kriminalomsorgen eller kommunene, er noe jeg håper respondentene kanskje kan gi meg et svar på.

3.7.4. Legemiddelassistert rehabilitering.

Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) er betegnelsen på den norske ordningen for substitusjonsbehandling ved opiatavhengighet, og er innordnet under spesialhelsetjenesten. Pasientene blir behandlet med metadon eller buprenorfin (subutex) (Wikipedia, 2011). De har sitt hovedkontor i Tønsberg, og skal hjelpe brukeren med å finne sine egne måter for håndtering av sin rusavhengighet, redusere skadene og motvirke faren for overdosedødsfall. Det stilles ulike krav til søknaden for å bli tatt inn til behandling under LAR, blant annet skal andre metoder være utprøvd, avhengighet av opiater må synliggjøres osv. som omtales i LAR-forskriften (LAR 2009).

Grunnen til at jeg tar med LAR i denne sammenhengen, er at tidligere undersøkelser har konkludert med at ca. 60-70 % av alle fangene har et rus- eller psykisk problem, se kapittel 3.1.6. Den største utfordringen for mange fanger kommer kanskje når man går ut porten fra fengselet, og alle fristelsene med rus og andre medikamenter kommer tilbake når tilgangen blir enklere. Svaret kan da i mange tilfeller bli at LAR i samarbeid med kommunens helsetjeneste og/eller fengselslegen kan gi de løslatte fangene et håp om en rusfri tilværelse, økt livskvalitet og endring i sin livssituasjon (LAR 2011).

3.7.5. Kreativt og mangfoldig arbeidsliv.

Kreativt og mangfoldig arbeidsliv (KREM) ble stiftet i Skien 2005, og opprettet et kontor i Vestfold, nærmere bestemt i Horten kommune oktober 2008. De har et mobilt team og er en brobyggerorganisasjon som er opptatt av sysselsetting, og som ønsker å bistå med sosial innovasjon. Hovedmålet er å få arbeidsledige, sykmeldte, uføretrygdede, sosialklienter og fanger tilbake til arbeidslivet. KREM samarbeider med de lokale NAV-kontorene, enkeltkommuner, næringslivet, brukerorganisasjoner, andre frivillige organisasjoner, Høgskolen i Oslo, forskere med flere (www.krem-norge.no)

Våren 2010 gjennomførte KREM et samarbeid med NAV-Horten, kriminalomsorgen og Bastøy fengsel, hvor målet var en bedre tilbakeføring etter endt soning. Her med fokus på arbeid, skole og aktivitet. Dette var et prøveprosjekt som både KREM og kriminalomsorgen ønsker å utvide etter gode tilbakemeldinger fra de fangene som deltok. De har også etablert et nært samarbeid med stiftelsen Wayback med tanke på sysselsetting etter løslatelsen.

De nevnte stiftelsene og organisasjonene kan bidra med en brobyggende funksjon som det offentlige i flere tilfeller ikke er i posisjon til, eller kanskje ikke har prioritert med tanke på å oppnå en god løslatelse. Jeg håper gjennom intervjuene med mine respondenter å få belyst om kommunene i Vestfold har et samarbeid i en eller annen sammenheng med de nevnte stiftelsene eller organisasjonene. Dette for å styrke og ikke minst sikre et bedre ettervern fra løslatelse med tanke på bolig og sysselsetting, for å motvirke recidiv til ny kriminalitet.

3.8. Kriminalomsorgen og kommunenes utfordringer.

Når vi oppsummerer levekårsundersøkelsene jeg viser til i dette kapittelet som omhandler fanger i norske fengsler, kan det konkluderes med at både kriminalomsorgen og kommunene har en utfordring i det arbeidet som skal gjøres for fangene når de slipper ut av fengsel. Man kan stille spørsmål ved hvor mye man egentlig kan forvente at kriminalomsorgen skal kunne utrette med fangene mens de sitter i fengsel, når vi ser i kapittel 3.1.8. at gjennomsnittstiden for ubetingede dommer i Norge var på 190 dager for året 2009. Det er begrenset hva man kan utrette på så kort tid, både når det gjelder utdanning, arbeidskompetanse, rustiltak, rehabilitering med mer.

Tar vi først for oss utdanning i fengsel, er det mest nærliggende å tenke på kortere kompetansegivende kursvirksomhet, istedenfor skole i henhold til lengden på fengselsoppholdet. Arbeidstrening kan gi fangene en kompetanse på pliktoppfyllede oppgaver som for eksempel å være presis og lære seg en rutinemessig hverdag, men ikke så mye mer enn det på et så kort tidsrom. En stor del av fangene har et rusproblem og trenger behandling, noe også mange fanger ønsker. Problemet er ofte at de blir løslatt igjen fra fengsel før behandlingen nærmest har begynt. Det kommer av at fangene først skal kartlegges, vurderes av lege, vente på behandling osv. og ting tar tid i kriminalomsorgen. Slik at ser vi på gjennomsnittstiden per dom som en fange soner i fengsel, er det kanskje ikke så mye kriminalomsorgen kan bidra med, utenom rein oppbevaring. Da ser jeg bort i fra de fangene med domslengde på 2-3 år og oppover, hvor kriminalomsorgen har bedre tid til rehabilitering av ulike kategori og individuelle behov.

Hva kommunene kan bidra med for fangene under soningen, er kanskje å lage en god forberedelse til løslatelsesdagen kommer. Et godt samarbeid med kriminalomsorgen er nærmest alfa omega for å oppnå en løslatelse som alle parter kan si seg fornøyd med, både

fengslene, kommunene og fangene. Slik at bolig, sysselsetting og gjerne fritidsaktiviteter er på plass når fanger blir løslatt. Fungerer denne prosessen tilfredsstillende opp mot løslatelsestidspunktet, og har hjemkommunene disse tingene på plass når fangene er ferdig sonet og skal (re)etableres i samfunnet igjen? Dette er noe jeg håper kommer frem gjennom mine respondenter når jeg nå fra neste kapittel begynner å ta for meg analysen av datamaterialet jeg har fått gjennom mine 15 respondenter fra kriminalomsorgen, NAV-sosial og NAV-arbeid.

Kapittel 4. Forberedelse til løslatelse.

I dette kapittelet vil jeg først skrive litt om kriminalomsorgens primære oppgaver når det gjelder straffegjennomføringen. Deretter vil jeg gå inn på kontaktbetjentenes arbeidsoppgaver for fangene, og se på hvordan betjentenes jobb utføres i prosessen opp mot løslatelsestidspunktet. Her vil jeg analysere data fra intervju med kontaktbetjentene, for å se på den praksis som gjøres i kriminalomsorgen med tanke på bolig og sysselsetting etter løslatelsen. Jeg vil også komme inn på fangenenes egen rolle opp mot løslatelsen, da de spiller en vesentlig rolle med tanke på etablering etter løslatelse. Avslutningsvis vil jeg skrive litt om egne erfaringer med kontaktbetjenter og veien mot løslatelse.

4.1. Reduksjon av recidiv.

Foruten straff og frihetsberøvelse som er kriminalomsorgens hovedoppgaver, er rehabilitering av fangene et vel så viktig moment under fengselsoppholdet. Straffegjennomføringen skal fra første dag av soningen ha et fokus som er rettet opp mot løslatelsen, og en god tilbakeføring til samfunnet (KSF, 2002a). Formålet med fengselsstraffen er blant annet nedfelt i Forskrift til lov om straffegjennomføring § 1-2 "Formål"; "*Så langt det er forenlig med hensynet til samfunnets sikkerhet og den alminnelige rettsoppfatning, skal forholdene legges til rette for at den straffedømte gis mulighet til å endre livsførsel og hindre tilbakefall*". Bergander m.fl. skriver at i følge stortingsmelding nr. 27, (1997-98) "*Om kriminalomsorgen*", skal straffen i den fremtidige kriminalomsorg gjennomføres med større systematikk og målorientering enn det som tradisjonelt har vært vanlig, og hovedmålet om å motvirke ny kriminalitet skal være ledende ved utformingen av innholdet i fullbyrdingen av straffegjennomføringen (Bergander, m.fl. 2007, s. 4).

I de siste årene har det vært mye diskusjon om tilbakeføringsgarantien (TG) som kom på dagsordenen i Soria Moria-erklæringen 1, hvor målet var å redusere gjengangerproblematikken. Ifølge erklæringen skal dette skje gjennom "*at det skal etableres forpliktende samarbeidsstrukturer mellom kriminalomsorgen og kommunale og statlige etater ved løslatelse for å redusere gjengangerproblemene. vi vil innføre en tilbakeføringsgaranti for tett oppfølging fra ulike etater ved løslatelse med sterk fokus på å få folk i jobb eller videre utdanning*" (Regjeringen, 2005, s. 68). TG fikk spesielt mye oppmerksomhet i stortingsmeldingen nr. 37, 2007-08 "*Straff som virker*". Her nevnes det tre hovedoppgaver som kriminalomsorgen har i tilbakeføringsarbeidet av fangene:

- Å tilrettelegge for at de andre etatene kan gjøre sin jobb inne i fengslet. Det betyr å skaffe kontorplass og servicetorg som et møtested som innsatte kan oppsøke, tilfredsstillende utstyr og ellers å sørge for at samarbeidet kan skje etter forutsetningene.
- Å motivere og drive rehabiliteringsarbeid slik at andre etater har et fundament å bygge på både under og etter løslatelse. Det omfatter også kontrolltiltak så innsatte stiller edru og klare til møter med de andre etatene.
- Å sørge for at de innsatte får en trygg og forutsigbar løslatelse, så de andre etatene er forberedt på å ta over oppgavene når kriminalomsorgen ikke lenger har noe ansvar. (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 183).

Intensjonen med TG er å styrke arbeidet mellom kriminalomsorgen og hjemkommunen, samt andre etater som kan være involvert i overgangen fra fengsel til frihet, som for mange fanger kan være en stor utfordring. Det er spesielt det første året etter løslatelse som er vanskeligst og som fører til størst recidiv (Petersilia, 2003, s. 212; Graunbøl, m.fl. 2010, s. 38). Det er viktig å huske at TG kun er en politisk garanti, ikke en juridisk garanti. Den er en politisk målsetning for regjeringen. Det handler om forutsetninger for å kunne leve et normalt liv etter løslatelsen. Samtidig skal kriminalomsorgen jobbe i henhold til "Straffegjennomføringsloven" og "Forskrift til lov om straffegjennomføring" med tanke på løslatelsen som kommer. Straffegjennomføringsloven § 41, "Forberedelse til løslatelse" sier: *"Kriminalomsorgen skal i god tid forberede og bidra til at forholdene legges til rette for prøveløslatelse. Dette gjelder så langt mulig også overfor innsatte som gjennomfører kortere fengselsstraff. Det skal i nødvendig utstrekning tas kontakt med offentlige myndigheter, organisasjoner eller privatpersoner som kan yte bistand for å oppnå ordnede boligforhold, arbeid, opplæring eller andre tiltak som kan bidra til en lovlydig livsførsel eller løslatelse"*.

Denne paragrafen er etter mitt syn noe vag på hvilke konkrete gjøremål kriminalomsorgen skal bidra med opp mot løslatelsen. "I nødvendig utstrekning" kan tolkes på flere måter. Skal kriminalomsorgen kun ta en telefon til hjemkommunen for å overlate jobben til dem med tanke på bolig og sysselsetting etter løslatelsen, eller skal de følge opp med et samarbeid med andre etater for å sikre en god løslatelse? Og hva legges i for eksempel ordlyden "ordnede boligforhold"? Er det her kun snakk om å få et tak over hodet for de løslatte, eller skal boligen tilfredsstillende visse krav med tanke på miljø, beliggenhet, kostnad osv. Kort fortalt gir ikke straffegjennomføringsloven § 41 noen forankring for at løslatte fanger får sin egen bolig.

Kriminalomsorgen bør jobbe mot et mål for at alle fangene skal kunne ha et støtteapparat rundt seg med ulike tilbud når de kommer ut av fengsel, herunder jobb, utdanning, egen bolig og et sosialt nettverk som kan bistå dem på en positiv måte. Denne ideologien er konkretisert i kriminalomsorgens fagstrategi, hvor det heter at målet for fangene når dommen er ferdig sonet, er:

- Stoff-fri eller med kontroll over sitt stoffbruk.
- Har et passende sted å bo.
- Kan lese, skrive og regne.
- Har en sjanse på arbeidsmarkedet.
- Kan forholde seg til familie, venner og samfunnet for øvrig.
- Evner å søke hjelp for problemer som måtte oppstå etter løslatelse.
- Kan leve uavhengig (KSF, 2004b, s. 4)

Disse syv punktene viser at kriminalomsorgen har en jobb å gjøre i sitt arbeid med fangene for det samfunnet som venter på dem etter at dommen er ferdig sonet, og de skal returnere hjem til sine respektive kommuner. Kriminalomsorgen har en forpliktelse til å informere hjemkommunen til fangen på et tidlig tidspunkt under soningen, nemlig at kommunen har et ansvar å ivareta når fangen skal løslates. Her ligger det en utfordring både for regjeringen, kriminalomsorgen og ikke minst for hjemkommunen som skal ivareta ansvaret og tilretteleggingen for fangene etter endt soning. Det arbeidet som kriminalomsorgen utøver under et fengselsopphold, skal forhåpentligvis bidra til at fangene kan leve et lovlydig liv når de går ut fengselsporten etter endt soning, men da med oppfølging av hjemkommunen. Formålet med straffegjennomføringen er at den i hovedsak ved hjelp av aktivitetsplikten skal ha en rehabiliterende effekt (Alnæs, 2006, s. 49). Det er kontaktbetjenten til fangen som er den personen innen kriminalomsorgen som er mest betydningsfull gjennom hele soningen, og spesielt i prosessen opp mot løslatelsesdagen.

4.2. Organisering av løslatelsesprosessen.

4.2.1. Kontaktbetjenten som ankermann.

Betjentene som jobber i fengsel har utdanning fra fengselsskolen ved Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) som utdanner fengselsbetjenter i Norge. Det er flest menn som jobber i kriminalomsorgen, og så langt er det svært få med minoritetsbakgrunn. Alle som er utdannet som fengselsbetjent kan inneha rollen som kontaktbetjent. Ordningen med

kontaktbetjent ble innført tidlig på 1990-tallet etter utviklingen av *Tjenestemannsrolleprosjektet* i Drammen fengsel (1988-1991). Dette ble videreført og systematisert som ide og praksis, og presentert i W. Meek-Hansens arbeid om kontaktbetjentordningen (Hammerlin og Mathiassen, 2006, s. 82). Intensjonen med innføring av at alle fangene skulle ha tildelt en egen kontaktbetjent, var å forbedre innholdet, styrke rehabiliteringsarbeidet og bidra til lavere recidiv.

Det å fungere som kontaktbetjent er en av mange arbeidsoppgaver som fengselsbetjentene har i sitt virke, og en og samme betjent vil kunne være kontaktbetjent for flere fanger samtidig. Min erfaring fra fengsel sier at antall fanger per kontaktbetjent ligger på 3-4, litt avhengig fra fengsel til fengsel. Kriminalomsorgen har som målsetting at alle fanger skal ha en kontaktbetjent som skal være fangens nærmeste kontaktperson gjennom hele straffegjennomføringen. Samtidig skal han være fangens bindeledd til fengselet generelt, og eventuelle andre etater som fangen kan ha behov for å ha kontakt med under soning. Målet om at alle fanger skal ha en kontaktbetjent er ennå ikke nådd, og undersøkelse viser at ca. 60 % av fangene oppgir de har en kontaktbetjent (Skardhamar, 2002, s. 101). Denne undersøkelsen er snart ti år gammel, og tallen kan ha forandret seg noe. Hammerlin sin doktoravhandling referer også til Skardhamar sin levekårsundersøkelse (Hammerlin, 2008, s. 474). Den siste referansen jeg har funnet er fra 2010, og konkluderer med at det fortsatt er mange fanger som ikke har kontaktbetjent (Dyb og Johannessen, 2010, s. 50). At man jobber som kontaktbetjent innebærer at man har et spesielt ansvar for å motivere, og et generelt veiledningsansvar overfor fangen (jf. fengselsreglementet § 17.12), slik at oppholdet i fengsel blir så rehabiliterende og meningsfullt som mulig under de gitte omstendighetene. Kontaktbetjentene er der, i prinsippet, for fangenes skyld, på godt og vondt (Basberg, 1999, s. 89). Sist, men ikke minst, skal kontaktbetjenten være en samtalepartner for fangen, noe som kan hjelpe i en ellers trist hverdag (Alnæs, 2006, s. 142).

I rundskriv fra KSF "*Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet*" omtales målsettingen og kontaktbetjentenes funksjoner. Kontaktbetjentens oppgaver vil kanskje variere noe fra fengsel til fengsel, men hovedfunksjonene vil i hovedsak være:

- Ha ansvar for at den innsatte får informasjon om fengselet, samt rettigheter og plikter.
- Gi den innsatte en innføring i kontaktbetjentens oppgaver og avgrensning av disse.
- Gjennomføre kartlegging av problemer, behov og ressurser snarest mulig etter innsettelsen.

- Støtte og motivere den innsatte til å arbeide konstruktivt med sitt opphold i fengselet.
- Være bindeledd mellom den innsatte og fengselet for øvrig.
- Medvirke i framtidsplanleggingsprosessen.
- Bistå ved henvendelser utad, for eksempel til sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter (KSF, 2002b).

Fundamentet for en god løslatelse blir startet av kontaktbetjentene i fengslene med tanke på det samfunnsarbeidet som skal overta når dommen er ferdig sonet (Hycklesby og Wincup, 2007, s. 53). Men rollen som kontaktbetjent har to sider, noe som kan lede til rollekonflikter i fengselshverdagen. For det første skal betjentene følge opp alle sikkerhetsrutinene som det er mange av i fengslene, herunder foreta celle razzia, stripping, ta urinprøver, avlytte telefon, brevkontroll osv. “Personalet skal kontrollere klientellet og samtidig forsvare institusjonen i de offisielle formåls navn”, (Goffman, 2001, s. 69). For det andre skal kontaktbetjenten utføre en hjelpe- og omsorgsrolle, og ikke minst kunne gjennomføre og være en fortrolig samtalepartner for de fangene som ønsker dette, altså være en god rollefigur for fangen. Her snakker vi kanskje om den største utfordringen i kontaktbetjentarbeidet. Dette blir en setting som både fanger og betjenter kan ha vanskeligheter med å forholde seg til, og som svekker den rollen som kontaktbetjentordningen er tiltenkt (Lauesen, 1998, s. 71; Basberg, 1999, s. 44; Grøvdal, 2001, s. 139). Da hjelper det lite at samtlige personer som utfører tjeneste i kriminalomsorgen, også kontaktbetjentene, har taushetsplikt som gjelder overfor fanger, andre tjenestemenn i kriminalomsorgen og andre etater generelt (Storvik, 2003, s. 56). Taushetsplikten kan derfor bli et hinder for informasjonsutveksling mellom fengselet og andre etater, noe som kan vanskeliggjøre en god forberedelse til løslatelse (Dyb og Johannessen, 2010, s. 86). Her er det fangen selv som kan gi åpninger for at informasjon kan utveksles, da dette sikkert vil bidra til et positivt utfall i løslatelsesprosessen.

Det er ikke lovpålagt at fanger skal ha kontaktbetjent, dermed kan fanger nekte å bli tildelt kontaktbetjent. I mine ti år i fengsel, kan jeg ikke huske noen episoder hvor en fange har takket nei til kontaktbetjent. Det forekommer at fanger ønsker å bytte kontaktbetjent på grunn av at “kjemien” ikke stemmer, noe som kan vanskeliggjøre samarbeidet, eller at fangen er misfornøyd med den jobben som kontaktbetjenten utfører, eller ikke utfører. Å bytte kontaktbetjent er som regel ingen enkel jobb. Fengselsledelsen ønsker i utgangspunktet ikke at fangene skal “velge” hvem de ønsker som kontaktbetjent. Fangen kan også nekte fengselet

og/eller kriminalomsorgen i å kontakte sin hjemkommune mens man sitter i fengsel. For det er ikke alle fangene som ønsker at deres fengselsopphold skal bli “publisert” til kommunen (Dyb og Johannessen, 2010, s. 86). Dette fører til at det kan bli vanskelig å forberede til en god løslatelse, dersom fangen ikke allerede er etablert i jobb etter løslatelse, eller har egen disponibel bolig.

På spørsmål til de fem kontaktbetjentene (KB) som var mine respondenter fra kriminalomsorgen, om de savnet mer konkrete retningslinjer i den jobben som er forventet at de skal utføre som kontaktbetjent, var svarene litt forskjellige:

“Retningslinjene er greie, nedfelt i rundskriv fra KSF” (KB 1).

“KRUS kunne vært flinkere med kontaktbetjentutdanningen. Det burde også vært en type oppfølging i kontaktbetjentordningen etter at skolen er ferdig. Fengslene må kunne anvende kontaktbetjentordningen på riktig måte, noe ikke alle fengslene er like flinke til” (KB 3).

“Vi må kurses som kontaktbetjenter, og oppdateres fortløpende” (KB 4).

De to andre respondentene hadde en tilnærmende oppfatning som KB 3 og KB 4 på at KRUS burde hatt et langt større fokus på kontaktbetjentarbeidet, også etter at skolen er ferdig. En fellesnevner fra respondentene gikk på at mye av kontaktarbeidet ble opparbeidet på egne erfaringer etter mange år i kriminalomsorgen, hvor fire av de fem respondentene har jobbet i kriminalomsorgen i over 20 år.

Min erfaring med kontaktbetjenter, er at som fange har man generelt liten kontakt med dem, spesielt i fengsel med høy sikkerhet, men til dels også i fengsel med lav sikkerhet. Ordningen med kontaktbetjent er i mange fengsler bundet opp mot cellenummer eller avdelinger, og ikke primært opp til enkeltfanger (Lien og Olsen, 2008, s. 79). Fanger kan oppleve å måtte bytte celle eller avdeling flere ganger i løpet av året, hvor ny kontaktbetjent kommer inn hver gang. Dette kan være meget frustrerende for fangene som hver gang må fortelle sin historikk til en ny betjent, noe som gir liten grad av kontinuitet. I de fengslene hvor kontaktbetjentrollen ikke er budet opp mot cellenummer, er det ledelsen ved fengselet som bestemmer hvilke fanger en betjent skal være kontaktbetjent for.

Jeg opplever også at det til tider kan være stor gjennomtrekk av betjenter i de fengslene jeg har sonet i, noe som selvsagt fører til at ordningen med kontaktbetjent ikke fungerer tilfredsstillende. Turnusordning bidrar også til at man kanskje ikke treffer sin kontaktbetjent på flere dager, noe mange av mine medfanger ofte bemerker. Selv om man oftest har en sekundær kontaktbetjent, er denne betjenten som regel ikke oppdatert på hva den enkelte fange jobber opp mot. Det blir som regel til at man ser sin kontaktbetjent noe begrenset, i beste fall får man en setning eller to når man er ute i luftegården, når man spiser eller treffes litt tilfeldig. Det kan altså virke som organisatoriske forhold kan gjøre ordningen mindre god enn man kunne forvente (Lien og Olsen, 2008, s. 83). Erfaringsmessig vil jeg si at noen kontaktbetjenter utfører sin jobb meget godt, mens andre “ikke virker” i det hele tatt, noe som også er oppfattelsen etter samtaler med andre fanger. Fangene er således veldig avhengig av å få en god kontaktbetjent for å få den progresjonen og forutsigbarheten som er forventet, og ikke minst opparbeide kontakt med hjemkommunen og eventuelle andre etater når løslatelsen nærmer seg.

4.2.2. Førstegangssamtale.

Hvordan starter så arbeidet i kriminalomsorgen når en ny fange kommer til fengselet for avsoning av dom, og man skal ha en god løslatelse som mål? “En god løslatelse starter med en god innsettelse”, er en hyppig anvendt uttrykksmåte (Engbo, 2009, s. 13). Alle de fem kontaktbetjentene svarte at de starter arbeidet opp mot løslatelsen med en førstegangssamtale forholdsvis raskt etter at en ny fange har ankommet fengselet, og de har fått tildelt oppgaven som kontaktbetjent. Her skal fangen og kontaktbetjenten først og fremst bli kjent med hverandre, samtidig som fangen skal kartlegges. En førstegangssamtale bygger mye på å få kjennskap til fangen med tanke på fangens ønsker, behov og individuell oppfølging, men også på sikkerhet og risikoanalyse. Alt om fangene blir kartlagt og journalført, herunder personlige opplysninger, type dom, soning osv. i KOMPIS (Kriminalomsorgens produktivitetsfremmende informasjonssystem) som ble innført i 1992 (KSF, 2000). Dette utføres selv om de aller fleste fangene har korte dommer og det kun er et fåtall som eventuelt utgjør en trussel mot samfunnet eller enkeltpersoner (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 94-95). En førstegangssamtale kan variere alt etter fangens domslengde, om innsettelsen i fengsel skjer ved høyt eller lavt sikkerhetsnivå, jobb, bolig, ønske om utdanning, rus eller andre individuelle behov. På spørsmål til kontaktbetjentene om når de starter arbeidet med tanke på å oppnå en god løslatelse, er enkelte av svarene som følger:

“Starter ved første samtale, raskt etter innsettelse, maks 1 mnd. Ser på behov, sjekker tidligere kontaktpersoner. Jeg kartlegger fra dag en, uavhengig av domslengde. Hva er ønsket til den innsatte, bosted, gjeld, sykdom, rus osv., altså all kartlegging ... Viktig med soningsplan, og innkaller til ansvarsgruppemøte ganske raskt” (KB 1).

“Prosessene mot løslatelse starter egentlig med en gang man blir kontaktbetjent, i form av en førstegangssamtale, hvor man da prøver å sjekke opp hvilke muligheter den innsatte har når han kommer. Så jobber man da helt systematisk helt fra --- egentlig fra dag en og opp mot løslatelse” (KB 3).

“Det jeg gjør er at vi har en førstegangssamtale hvor vi kartlegger den innsatte. I forhold til hva man ønsker, hva man har gjort tidligere, hva er realistisk, ja sånne ting, og som regel så har dem gjerne vært innenfor tidligere. Da har de kanskje startet ting tidligere, og vi kan fortsette der de slapp. Man begynner ofte med å kontakte det offentlige og etablere nye kontakter” (KB 4).

Uten at noen av respondentene brukte ordet fremtidsplan, (KB 1 brukte ordet soningsplan som en viktig del av soningen), hvor oppholdet i fengsel blir kartlagt og det stokes ut en kurs for gjennomføring av dommen. Kontaktbetjenten har ansvaret for arbeidet med fremtids- og soningsplanen i samarbeid med fangen, og skal i hovedsak fokusere på ulike tiltak og fastsette delmål som skal gjennomføres under straffegjennomføringen, både fra kriminalomsorgen og fra fangens side (KSF, 2002a). Ett av formålene med en slik plan er blant annet å motivere fangen til å jobbe med de ønsker og eventuelle problemer som er relatert til hans kriminelle virksomhet, og ikke minst legge opp til en progresjon i soningen som er hensiktsmessig med tanke på løslatelsen. Soningsplanen skal være et arbeidsredskap som kontaktbetjenten og fangen skal lage sammen for å kunne utføre et målrettet arbeid for (re)habiliteringen. Undersøkelse viser at bare 1/3 av fangene hadde en soningsplan i 2000 (Skardhamar, 2002, s. 107). Kriminalomsorgens interne undersøkelse blant fanger viser at mange fortsatt ikke har en fremtidsplan (Dyb og Johannessen, 2010, s. 50). Fremtidsplanen skal ha særlig fokus på å trekke inn samarbeidspartnere utenfor fengselet når tiden for løslatelse nærmer seg (Dyb, m.fl. 2006, s. 114).

I de siste årene har også Individuell Plan (IP-plan) kommet inn i kriminalomsorgens arbeid opp mot løslatelsen. En slik IP-plan er et godt verktøy for fangen opp mot andre etater om

samkjøring som for eksempel NAV-arbeid/sosial, helse, utdanning, friomsorg osv. Hensikten med en IP-plan er at den forplikter de forskjellige partene til å yte spesifikke tjenester og til å samarbeide med klienten (Dyb og Johannessen, 2010, s. 70). På spørsmål om noen av de fem respondentene jobbet med IP-plan, var det bare en som jobber mer eller mindre aktivt med IP-plan, og som kunne vise til positive erfaringer:

“Ja, bare positive erfaringer. Selv om retningslinjene har ansvaret rundt koordineringen. Ansvaret kan legges hos kontaktbetjenten selv om kommunene har ansvaret. Kvalitetsansvaret som blir gjort forplikter, ikke krav, men avtale. Gir en forpliktelse, man har ingen krav. Positivt at friomsorgen kommer inn. Har hatt IP-plan med kommuner, og jeg stoler på at kommunene fortsetter å følge opp” (KB 1).

”Jeg har ikke jobbet spesifikk med IP-plan. Jeg har hatt en innsatt som hadde en. Det var en som var tilknyttet LAR, og da kalte vi inn til ansvarsgruppemøte. Hvor vi kontaktet legen og sosialkontoret ute til å komme inn hit, men det var ikke så lett å samle sammen troppene, men vi prøvde i hvert fall” (KB 2).

“Nei, har ikke jobbet med IP-plan. Har ett tilfelle hvor en innsatt hadde påbegynt en IP-plan fra et annet fengsel” (KB 3).

De to andre betjentene hadde også liten eller ingen erfaring med IP-plan, noe som kan indikere at bruken av IP-plan ikke er spesielt utbredt i kriminalomsorgen i Vestfold så langt. Respondent KB 4 uttalte at fengselet hadde et eget registreringskjema hvor de setter opp og kartlegger hva fangen ønsket seg ut fra soningen, og hvilke behov hver enkelt eventuelt hadde. Under intervjuene kom alle fem kontaktbetjentene med opplysninger om at de allerede fra førstegangssamtalen jobbet konkret opp mot løslatelsen, uavhengig av dommens lengde.

Etter førstegangssamtalen blir det neste skrittet for kontaktbetjenten å innkalle til et ansvarsgruppemøte som flere fengsler har innført de senere år. Dette gjøres for å styrke relasjonen mellom fange og kontaktbetjent, og ikke minst for å få andre etater inn i prosessen under soningen og opp mot løslatelsen.

4.2.3. Ansvarsgruppemøte.

Et ansvarsgruppemøte blir organisert av kontaktbetjent, men tidspunktet her er mye avhengig av dommens lengde. I kapittel 3.1.8, så vi at 52 % av alle ubetingede dommer i Norge ligger

på under 60 dager. Det vil med andre ord si at for over halvparten av norske fanger som soner en ubetinget fengselsdom, sannsynligvis ikke har ansvarsgruppemøte i fengsel på grunn av den korte tiden de skal sone. Ved gjennomføring av ansvarsgruppemøter er intensjonen at andre offentlige etater som NAV-sosial, NAV-arbeid, LAR osv. blir bedt inn, alt etter fangens individuelle behov. Hensikten er å få forskjellige etater på banen som fangen kan trenge bistand fra, for å starte en prosess opp mot en god løslatelse. Også ulike funksjoner innad i fengselet kan bli innkalt som sosialkonsulenten, helseavdelingen, fritidsleder og representant fra skolen eller arbeidsplassen hvor fangen er sysselsatt. I mange tilfeller kan det haste med å få inn andre utenforstående etater på grunn av kort soning. For de fangene med dom på 2-3 år og oppover, kan det kanskje være noe tidlig å begynne å innkalle andre etater med tanke på løslatelsen:

“Ansvarsgruppemøte ganske raskt. Alle er med på første møte. Sosialfaglig, helse, fritid, skole og NAV er med på første møte. Min erfaring viser at har man et ansikt foran seg, er ting som regel litt enklere å få i stand, mot at man bare er et navn eller [fange] nummer på et papir” (KB 1).

“Jeg etablerer kontakt litt etter litt med de offentlige etatene som skal involveres” (KB 5).

To andre kontaktbetjenter svarte også at de etablerte kontakt med andre etater etter som soningen skrider frem, mens den siste kontaktbetjenten uttalte at han jobbet mye med lange dommer, og startet med å etablere kontakt med andre etater minimum ett år før datoen for prøveløslatelsen. Datamaterialet viser at det handler om å få på plass kontakter i hjemkommunen og et navn å forholde seg til, like mye for kontaktbetjenten som for fangen. En respondent uttalte at det til tider kunne være en stor utfordring tidsmessig, for i 2009 var den gjennomsnittlige domslengde på kun 80 dager i fengselet han representerer. Gjennomsnitt soningstid i fengsel for perioden 2005-2010 i de syv fengslene i Vestfold, ligger på 186 dager (Vestfold Fylkeskommune, 2011, s. 13). Og som en respondent uttalte det:

”Ting tar tid i kriminalomsorgen, og de offentlige etatene vi skal jobbe sammen med er et veldig tregt maskineri” (KB 5).

På spørsmål til kontaktbetjentene om den mye omtalte tilbakeføringsgarantien som er ett av kjernepunktene i regjeringens stortingsmelding nr. 37 *“Straff som virker”* har forandret praksisen på deres arbeid opp mot løslatelsen, var svarene ganske enstydige:

“Jeg utfører min jobb opp mot løslatelse slik jeg alltid har gjort. Starter ved første samtale. Har alltid tilbakeføring i bakhodet” (KB 1).

“Ingen forandring. Den stortingsmeldingen er jo mye skryt og fagre løfter, og jeg synes ikke den har hatt noe – noen – endringer. Men den nye straffegjennomføringsloven som kom i 2002, har endret mye på den vår måte og jobbe på” (KB 2).

“Ikke det jeg kan si. Ingen forandring, men det burde ha vært. Hjelper ikke med et dokument når garantien ved løslatelsen ikke er til stede. Man begynner i feil ende med tilbakeføringsgarantien” (KB 3).

“Vi har fått en fast sosialsekretær, også har vi fått en dame som skal sikre bolig ved løslatelse. Altså en oppbygging av nye stillinger” (KB 4).

“Jeg synes det tar veldig lang tid. Føler kanskje at det offentlige tar ting litt mer alvorlig, men det er et veldig tregt maskineri” (KB 5).

Data fra intervjuene viser at stortingsmelding nr. 37, 2007-08 og tilbakeføringsgarantien så langt ikke har hatt noen nevneverdige innvirkning på straffegjennomføringen, kontaktbetjentenes arbeid og daglige rutiner opp mot løslatelsen. Samlet sett var alle respondentene skuffet over at det etter nærmer tre år fra denne stortingsmeldingen kom på banen, nærmest ikke hadde skjedd noen ting.

4.3. Tilrettelegging for ordnet bolig.

Ett av spørsmålene til respondentene gikk på problemer når fangene ønsket å flytte fra en kommune til en annen kommune under soning. Flere fanger har gitt uttrykk for at de ønsker å starte på nytt andre steder med et trygt miljø rundt seg og en viss oppfølging. De vil komme seg bort fra tidligere miljø og hendelser, og ha en større mulighet for å klare denne omstillingen (Petersilia, 2003, s. 199; Dyb, m.fl. 2006, s. 147). Her hadde respondentene ulike erfaringer å vise til:

“Nei, regelen er klar. Det er hjemstedskommunen du bodde i når du ble tatt. Jeg sjekker at ny kommune tar over etter den angitte dato. Tidligere kommuner er ansvarlig med etablering i

ny kommune, men det er ingen automatikk. Ikke anbefalt å melde flytting mens man soner” (KB 1).

“Det kan være at ---- ja, jeg har opplevd noen ganger at NAV eller sosialkontorene har lite ambisjoner om å ta imot nye, det har jeg. Ja, jeg opplever det som et problem” (KB 2).

“Ja, det er et problem. Ett eksempel hvor de [kommunen] ikke ville gi seg til kjenne å ha denne personen rett og slett. Da ble man som innsatt en kasteball hvor da ingen ville gjøre seg bekjent med denne personen, for det var ingen som hadde lyst på denne jobben. Det mest optimale er at der man er, der er man. Så fort man begynner å flytte på seg, så er det ikke mange som har lyst på en --- for det er en utgiftspost sånn sett ” (KB 3).

“Det er veldig ofte at kommunen de skal flytte fra er veldig positive og innvilger første husleien, de innvilger penger til etablering og første livsopphold. Og så er de ferdig. Da må vedkomne søke resten i den nye kommunen. Så søker de om husleie i den nye kommunen og får avslag. Det er noe med å gjøre ting mye vanskeligere enn det er. Man burde etablere en mykere overgang, for det er altfor lett og bare skyve det over på den nye kommunen” (KB 5).

KB 4 hadde ikke opplevd problemer fra sitt ståsted, og hadde liten erfaring på dette spørsmålet. Data viser at tre av fem kontaktbetjenter anbefalte fangene på det sterkeste og ikke å melde flytting til ny kommune under soning. Men det skjer fortsatt at fanger ønsker seg bort fra sitt tidligere miljø mens de soner sin dom, noe som kan føre til en mer trøblete flytting.

Kriminalomsorgen “låner” fangene fra hjemkommunen som Fridhov uttalte det (kapittel. 1.1), etter en tidsbestemt straffegjennomføring. Ansvar for sosiale tjenester til fangene ligger hos den kommunen som var fangenes oppholdskommune før fengslingen fant sted. Derfor er et godt samarbeid mellom kriminalomsorgen og hjemkommunen en meget viktig prosess opp mot løslatelsen. For kriminalomsorgen er samarbeidet nedfelt i straffegjennomføringsloven § 4, “Forvaltningssamarbeid” som sier: *“Kriminalomsorgen skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte og innsatte i varetekt får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til en samordnet innsats for å dekke domfelte og innsattes behov og fremme deres tilpasning til samfunnet”*.

4.3.1. Anskaffelse av bolig fra fengsel.

De sentrale aktørene med tanke på boligetablering ved løslatelse er fangene selv, fengslene og kommunene (Dyb, m.fl. 2006, s. 36). Fra kriminalomsorgens side er det kontaktbetjenten som er fangens representant ut til hjemkommunen og andre etater. På spørsmål til kontaktbetjentene om tidspunktet for opprettelse av kontakt med hjemkommunen vedrørende anskaffelse av bolig, varierte svarene noe, mens en respondent benytter seg av sosialkonsulenten i det fengselet han jobber:

“Det overlater jeg egentlig til sosialavdelingen her. Jeg innkaller til et trekantmøte med sosialavdelingen, og så tar de det med søknaden --- de tar kontakt med hjemkommunen. Men når sosialavdelingen tar kontakt med hjemkommunen, det er --- det vet jeg egentlig ikke” (KB 2).

Tre av respondentene opparbeidet selv i hovedsak kontakt med hjemkommunen til fangen:

“Helt fra dag en dersom den innsatte trenger ny bolig. Spør sosialen om hva de forventer og hva som er normalt. Reiser på besøk og legger en plan. Dog minimum tre måneder før løslatelsen. Prosessen er viktig” (KB 1). Til informasjon så jobber denne respondenten i et fengsel med hovedsakelig lange dommer.

“Ja, det har jeg ikke noe konkret svar på dette spørsmålet. Tar med NAV på ansvarsgruppemøte og ballen begynner å rulle automatisk. Viss de ikke er med, så sender jeg over informasjon, personalia, altså situasjonen nå, så starte en meget tung prosess har jeg på følelsen det blir da” (KB 3).

“En kartlegging med en gang de kommer inn, og da tar vi kontakt med kommunen så fort som mulig. Vi var jo på et seminar sammen i april 2010, og der viste det seg at mange ikke hadde noe samarbeid mellom NAV og sosialen. Vi tar kontakt så fort som mulig, eller skal i hvert fall gjøre det” (KB 5).

Mens den femte respondenten svarte: *“Det blir --- eller er ikke så mye min jobb lenger. Det som blir min bit i dette nå, er å snakke med sosialkonsulenten også snakker jeg med hun som skal ha bolig som prosjekt i fengselet. Så jobber vi som et samlet nettverk med den innsatte opp mot kommunen”* (KB 4).

Studier viser at sosialkonsulentene har liten innflytelse på beslutninger vedrørende fangenes behandling (Lauesen, 1998, s. 169). Sosialkonsulenten er først og fremst en veileder og en rådgivende instans for kontaktbetjenten, som skal kvalitetssikre arbeidet dersom kontaktbetjenten støter på problemer i henhold til lovverk osv. (Dyb, m.fl. 2006, s. 50; Månsson, 2010, s. 3). Dette kommer også frem av stillingsbeskrivelsen for sosialkonsulenter i kriminalomsorgen. Det er veiledning og rådgivning for ansatte i kriminalomsorgen og fangene som er deres ansvarsområde i denne sammenhengen (vedlegg nr. 6). Kontaktbetjenten skal i hovedsak selv utføre den jobben som kreves for å kontakte hjemkommunen til fangen.

På en henvendelse i mai 2011 til sosialkonsulenten i fengselet jeg soner i, om antall sosialkonsulentstillinger i fengslene i Vestfold, fikk jeg tilbakemelding på at tre fengsler har sosialkonsulentstillinger, mens fire fengsler ikke har opprettet en slik post på dette tidspunktet (vedlegg nr. 7). Fordelingen av arbeidsoppgaver mellom kontaktbetjenter og sosialkonsulenter, for de fengslene som har dette, vil variere noe fra fengsel til fengsel og avklares på det lokale plan (Hjellnes og Højdahl, 2007, s. 45). Mine data viser også at det i hovedsak er kontaktbetjentene som har kontakt med kommunene når fangen trenger bolig, mens en respondent overlater jobben til sosialkonsulenten.

Tidligere undersøkelser har vist til at det kan være vanskelig for ansatte i kriminalomsorgen å finne rette person i kommuneetatene, noe som kan være en tung jobb (Ramsbøl og Rasmussen, 2009, s. 39; Dyb og Johannessen, 2010, s. 46). På spørsmål om kontaktbetjentene opplever problemer med å finne den rette boligansvarlige i hjemkommunene til fangen som skal ha bolig ved løslatelse, er svarene litt forskjellige fra respondentene:

“Basert på min erfaring, så må man gjennom en del telefoner, hvor man blir videresendt, videresendt og videresendt. Men jeg tror nok --- jeg kan nok ikke svare så mye mer på det” (KB 3).

“Ja, det er ikke alle som har like god oversikt. Jeg har vært borte i kommuner hvor man blir satt over til 4-5 instanser og enda ikke klarer å finne ut, så det kan være et problem. Men det tror jeg er i ferd med å endre seg litt nå. Så har du de kommunene som har det man kalte ambulerende bo-team før i tiden. De kommer og hjelper folk med å finne boliger, skrive søknader og har hele oversikten” (KB 5).

De tre andre respondentene svarte ganske likt med at de fikk litt hjelp av sosialkonsulenten til å få et navn i kommunen de selv kunne kontakte, som for eksempel:

“Eh --- på sett og vis føler jeg det, men jeg får som regel et navn fra sosialkonsulenten i fengselet som jeg kontakter. Men jeg kan ikke si at jeg har hatt de helt store problemene”

(KB 4).

Når kontaktbetjentene først har et navn å forholde seg til i hjemkommunen til fangen, tar de selv jobben med for eksempel å arrangere fremstilling av fangen for et møte med kommunerepresentant vedrørende boligtilbud når prøveløslatelsen nærmer seg. Det kommer frem av data at et av de største problemene en kontaktbetjent har, er å finne den rette personen i hjemkommunen som er ansvarlig for boligmarkedet. Derfor benytter tre kontaktbetjenter som regel sosialkonsulenten i fengselet for å finne navnet på den boligansvarlige i hjemkommunen. Dette gjelder i hovedsak for nærliggende kommuner i Vestfold fylke, men også til de to andre fylkene Buskerud og Telemark som ligger under kriminalomsorgens region sør. Sosialkonsulenten kjenner som regel til andre sosialkonsulenter i disse tre fylkene, da det arrangeres seminarer i regi av region sør hvor de møtes. Det vil forenkle arbeidet noe når det gjelder løslatelse til ett av disse tre fylkene. Skal fangen løslates til en kommune et annet sted i Norge, kan problemer med å finne den rette boligansvarlige bli en utfordring.

Siden flere av fangene ikke har utgangsmuligheter fra fengsel, samtidig som de kanskje soner i et fengsel som kan ligge langt unna hjemkommunen, spurte jeg om det var praksis på at representanter fra kommunen kom på besøk inn i fengslene for å etablere et samarbeid med tanke på bolig etter løslatelsen. Her varierte svarene fra respondentene noe:

“Veldig vanlig, eller vi reiser til dem eller gir permisjon” (KB 1).

“Det er opp til kontaktbetjenten om man tar kontakt med kommunen slik at de kommer inn i fengselet og deltar på møter. I de fleste tilfeller er kommunene positive til å komme inn i fengsel for å delta på ansvarsgruppe møter” (KB 3).

KB 2, 4 og 5 svarte at det skjer av og til, kommunene er stort sett flinke til å stille opp dersom de fikk en henvendelse fra et fengsel. KB 5 viste til et eksempel hvor en representant for Oslo kommune hadde tatt seg tid til å reise ned til fengselet i Vestfold for å ta tak i boligsituasjonen til en fange som skulle løslates, noe han mente var imponerende. Her ser vi at fire av fem

kontaktbetjenter legger ansvaret på seg selv og kriminalomsorgen, om kommunen kommer inn i fengselet for å etablere et samarbeid i boligspørsmålet.

Trolig er det variasjoner fra kommune til kommune med tanke på boligtilbudet, noe også indikasjonen sier når man snakker med fanger som har sonet flere dommer og opplevd løslatelsesproblematikken som kan oppstå. Noen kommuner er langt flinkere enn andre kommuner til å legge ting til rette i boligspørsmålet ved løslatelse, her kan man være veldig stedsavhengig. På spørsmål til kontaktbetjentene om hvordan de oppfatter kommunenes velvillighet til å ta imot tidligere fanger, stemte svarene ganske godt overens med det inntrykket jeg allerede hadde. Her svarte fire kontaktbetjenter at det var veldig varierende fra kommune til kommune, men at de stort sett er positivt innstilt. Mens en svarte kort og presist: *“Kommunene har ikke noe valg, men er stort sett positive”* (KB 2).

Alle fem respondentene kommenterte imidlertid at prosessen med anskaffelse av bolig ofte gikk litt sakte hos kommunene, uten at de utdypet dette noe mer.

Noen kommuner har flere tilgjengelige kommunale boliger enn andre, det private leiemarkedet er kanskje lettere i enkelte kommuner, leieprisen kan spille inn spesielt som et byfenomen. I mindre kommuner kan man kanskje kjenne til hverandre, som individuelt kan være både pluss og minus for den løslatte fangen som skal ha bolig. Når denne problemstillingen ble fremlagt for kontaktbetjentene, var erfaringene ganske forskjellige selv om de jobber i samme fylke:

“Jeg opplever mer imøtekommenhet i byene. De som har et belastet strøk, kan bedre tilrettelegging med bolig på grunn av erfaring. Og så har de flere samarbeidspartnere blant annet ulike stiftelser. Store kontorer er flinkere” (KB 1).

Mens to respondenter mente det var enklere i landlige kommuner:

“Ja, det er jo --- noen steder er det jo lettere å få kommunal bolig, altså i større byer kan det ofte være et problem. Og de leilighetene som man har, er jo som regel i et belastet miljø. Det er jo det folk ofte vil bort fra” (KB 2).

“Det er lettere i --- altså store bykommuner har jo flere boliger, men også flere som skal serves i forhold til folk som skal ha bolig. Små kommuner er vel litt lettere. Har også opplevd at saksbehandler i en liten kommune kjente til den innsatte, som ga han fordeler” (KB 5).

KB 3 og 4 svarte at de ikke hadde erfaring med at det var noen forskjeller fra by til landlig kommune når det gjaldt bolig til den løslatte. De opplevde de samme hindrene, eller de samme fordelene i de fleste kommuner, uavhengig av type kommune.

Kontaktbetjentenes generelle erfaring og oppfattelse av den jobben som hjemkommunene bidrar med i boligspørsmålet for innsatte, var todelt:

“Jeg føler de gjør det bra” (KB 1).

“Jeg vet ikke om de [fangene] blir prioritert. De må stille seg i kø på lik linje med alle andre boligsøkere. Jeg har ikke noen erfaring på at de blir forbigått. Folk får jo bolig, for vi slipper dem jo ikke dersom de ikke har en bolig. Det er jo ett av kriteriene for å få 2/3 [prøveløslatelse]” (KB 2).

“Klart det kunne vært bedre. Det er alltid vanskelig å finne et alternativ som er godt nok for alle parter. ... Man har bolig hvor det bare bor mennesker med en eller annen problematikk, og man samler problematikken under ett tak for å skåne resten av samfunnet” (KB 3).

“Per i dag så vil jeg helt klart si at det er et forbedringspotensiale” (KB 4).

“Generelt så synes jeg de har blitt mye bedre, så det synes jeg faktisk” (KB 5).

Mitt siste spørsmål til kontaktbetjentene vedrørende bolig til løslatte, gikk ut på hva kriminalomsorgen og hjemkommunene kunne forbedret, for å sikre at de løslatte fangene fikk tildelt en bolig når de skal etableres tilbake til samfunnet etter soning:

“Kriminalomsorgen må starte tidligere, først og fremst med samarbeid, og bruke regelverket. Fremtidsplan må være mer bindende. Kriminalomsorgen må gi permer til bolig og etablering før løslatelse. ... Ferdig god tid før løslatelse, og mer forpliktende for alle parter. Kommunene kunne vært flinkere til å ivareta eksisterende boliger som innsatte har. Bli fulgt opp av kommunen mens man soner. Regler på minstetid for anskaffelse av bolig før løslatelse, minimum 1 måned. Mye flinkere med oppfølging etter løslatelse” (KB 1).

“Jeg vet ikke om kriminalomsorgen kunne ha gjort noe bedre. Vi gjør så godt vi kan. Starter prosessen i rimelig tid før 2/3 løslatelse. Kommunene kunne her vært mye mer fleksible. Innsatte trenger ofte bolig til permadresse, men kommunene vil ikke betale husleie for en

bolig som blir brukt bare en helg i måneden. Sosialiseringprosessen i slutfasen av soningen er det vanskelig å få kommunene til å forstå, og til å bidra med midler. Savner mer forståelse fra kommunene” (KB 2).

“Kriminalomsorgen burde hatt et mye bedre tilbud i sitt eget system på dette her. En ting er lavt sikkerhetsnivå, men det er altfor få overgangsboliger. Overgangsbolig er jo nesten på lik linje med lav sikkerhet når det gjelder sikkerhetsregler, og da blir det helt feil. Det burde ha vært mye mer tilrettelegging sånn at man hadde mulighet til å spare seg opp noen kroner, for det er det man lever av. Kommunene kunne gått inn og samarbeidet mer med fengslene i gitte områder. For eksempel i området vi er i nå, så kunne nabokommunene gått sammen med kriminalomsorgen og bygd eller ordnet for utslusing i området her” (KB 3).

“Det er viktig at vi [kriminalomsorgen] begynner tidlig. For av og til --- ting kan skje ganske kjapt. Så det er å begynne tidlig, og kartlegge og få ting på plass så fort som mulig. Slik at vi kan ta kontakt med de der ute, og få et tidlig nettverksamarbeid. Jeg vil ikke si så mye om de der ute [kommunene], det får de kanskje svare på, sånn er det” (KB 4).

“Kriminalomsorgen --- jeg skal ikke skylde på ressurser, men vi kunne blitt flinkere til å fremstille de [fangene] for å se på boliger. Kartlegge litt ønsker og hva som er realistisk. Kanskje bli flinkere til å se på muligheten for å søke lån for å kjøpe noe. Jeg tror det hadde vært veldig fint dersom kommunene kunne hatt en koordinator, jeg vet de har det i Østfold. En som koordinerer alt sammen. Da tror jeg den bosettingsdelen hadde blitt mye bedre” (KB 5).

Datamaterialet viser at kun en kontaktbetjent mener kriminalomsorgen gjør en tilfredsstillende jobb, mens de fire andre mener flere ting kunne vært forbedret hos kriminalomsorgen. Her nevnes blant annet at man skulle starte løslatelsesfasen tidligere, mer fleksible på etableringspermer og/eller fremstillinger, og at kriminalomsorgen kunne hatt et bedre tilbud internt som for eksempel overgangsbolig som ikke finnes i Vestfold. Med tanke på hva kommunene kunne forbedret seg på, var det en respondent som ikke ønsket å uttale seg. De fire andre etterlyste bedre oppfølging, ivaretagelse av eksisterende bolig for de fangene som allerede har bosted. De ønsket mer involvering i løslatelsesprosessen fra kommunenes side, at kommunen skal ha en egen boligkoordinator og ikke minst få et bedre samarbeid med fengslene. Enkelte av kontaktbetjentene har tidligere i intervjumaterialet uttalt

at bedre kommunikasjon med kommunene også er litt avhengig av dem selv og kriminalomsorgen.

4.3.2. Tilrettelegging for sysselsetting fra fengsel.

Min andre problemstilling er som nevnt sysselsetting av fanger etter løslatelsen, herunder arbeid og utdanning. Målet med arbeidsdrift og utdanning i fengsel, er ifølge etatens egen strategiplan, å gi kompetanse for det ordinære arbeidslivet og skape reelle jobbmuligheter ved løslatelse. Utdanning og arbeid betraktes i dag som en integrert del av rehabiliteringsarbeidet i fengslene (Lien og Olsen, 2007, s. 6).

NAV-arbeid har ansvar for arbeidsformidling og rådgivning innenfor arbeidsrettet rehabilitering. Under intervjuene kom det frem at NAV-arbeid har en fast ansatt på fylkesnivå som kun jobber med kriminalomsorgen og fanger i Vestfold (kapittel 2.3.3). Det vil si at NAV-representanten jobber sammen med alle fem kontaktbetjentene med tanke på sysselsetting av fangene etter løslatelsen. I de fire fengslene som mine respondenter representerte, hadde NAV-arbeid representanten faste arbeidsdager i to fengsler, og denne ordningen har eksistert i ca. 10 år. Data viser også at i de to andre fengslene er det bare å henvende seg til NAV-representanten, så kommer han innom ved første anledning. Alle fem respondentene fremhevet det å ha en fast kontaktperson i NAV-arbeid å forholde seg vedrørende sysselsetting av fanger, var meget gunstig og enkelt både for kontaktbetjentene og fangene. I de to fengslene med faste besøksdager for NAV, kan fangene selv skrive samtalelapp og få et møte innen kort tid. Et slikt opplegg er i tråd med signalene fra politisk hold, om at fanger skal ansvarlig gjøres for egen utvikling, og fengslene har tilrettelagt det slik at det er den enkelte fange selv som skal ta kontakt med NAV-arbeid (Lien og Olsen, 2008, s. 94).

Det er de fylkeskommunale myndighetene som har ansvaret for skoletilbudet i fengslene (Lien og Olsen, 2007, s. 18). For de fangene som er i en utdanningsfase under fengselsoppholdet og skal fortsette med utdanning etter løslatelse, er det kriminalomsorgen og skoleavdelingen i hvert respektive fengsel som har ansvaret for å bistå fangene ut til andre etater. Samarbeidet er nedfelt i rundskriv fra KSF og sier: *“Kriminalomsorgen og opplæringssektoren skal legge til rette for et forpliktende og kvalitativt godt forvaltningssamarbeid ved å klargjøre ansvars- og oppgavefordelingen for etatene på*

sentralt, regionalt og lokalt nivå” (KSF, 2008). I denne avhandlingen foregår samarbeidet mellom kriminalomsorgen region sør og fylkeskommunen Vestfold, som har det faglig og administrativt ansvarlig for opplæringen. Som vi så i kapittel 4.2.3, blir en representant fra skolen i fengselet som regel innkalt til ansvarsgruppemøte dersom fangen er i en utdanningssituasjon. Samarbeid mellom kontaktbetjent og skolerådgiver følges opp dem imellom med tanke på utdanning, også etter løslatelsen. Her kan NAV-representanten gå inn med eventuelt økonomisk tilskudd for de fangene som tar høyere utdanning.

Jeg som selv er i en høyskoleutdanning inne fra et fengsel, har opplevd viktigheten av å ha en god skolerådgiver i fengselet, for tilrettelegging og kommunikasjon for fangene som tar utdanning i fengsel. Kort soningstid gjør at det er vanskelig for mange fanger å fullføre et skoleopplegg mens de soner (Lien og Olsen, 2007, s. 18). Det ble også opplyst i kapittel 4.2.3, at gjennomsnitt soningstid for ubetingede dommer i fengslene i Vestfold de siste fem årene var på 186 dager, samtidig som fengselsdommene selvsagt ikke følger oppstarten på skoleåret.

Det er fylkesrepresentanten fra NAV-arbeid som videreformidler kontakt med NAV-kontoret til fangens hjemkommune angående oppfølging etter løslatelse (Sagvaag, m.fl. 2009, s. 21). Svarene fra kontaktbetjentene på hvordan prosessen i fengsel begynner med tanke på en effektiv og god sysselsetting, både under og spesielt etter soning, begynte som med tilsvarende spørsmål vedrørende bolig, rett etter innsettelse:

“Med en gang. Første ansvarsgruppemøte inviteres NAV-arbeid. Hvorfor søkte den innsatte seg hit og hva er veien videre. NAV blir informert og planlegging av sysselsetting påbegynnes med en gang” (KB 1).

“Begynner å tenke jobb og skole under soning. Vi har jo en NAV-representant her inne to dager i uka. Så ganske tidlig tar vi kontakt med han for et trekantmøte eller firkantmøte hvor vi også innkaller sosialavdelingen. For å høre litt om tanker, planer og muligheter, og han fra NAV forteller da hvilke muligheter, og hva den innsatte kan få i forhold til tiltaksmidler eller skolepenger” (KB 2).

“Jeg prøver alt jeg kan for å få dem med tidlig. Hvis ikke de er interessert i å være med, så --- i utgangspunktet da, så begynner jeg å jobbe med det når jeg begynner å jobbe med 2/3 tid. Du må senest gjøre det de to til tre siste måneder” (KB 3). Denne respondenten jobber i et

fengsel med lange dommer, og har derfor et litt annet utgangspunkt i forhold til andre respondenter som jobber mer med kortere dommer.

“Vi tar tak i det relativt kjapt, for det vi gjør --- vi prøver å få folk i gang, enten på skole eller i jobb situasjon. ... Da er det ofte verkstedet eller skolen som kan bidra til å få litt lenker ute i samfunnet. Sånn at vi på et vis kan få napp og få dem [fangene] videre” (KB 4).

“Det blir den samme prosessen med den førstegangssamtalen, og vi skriver også en fremtidsplan. Nå er vi jo heldige her i Vestfold at vi har en egen kontaktperson på NAV-arbeid. Han er veldig flink, og han kommer hit dersom vi ønsker det. Nå har vi jo også kvalifiseringsprogrammet som er et veldig bra program” (KB 5).

Data forteller at alle fem kontaktbetjentene hadde meget gode erfaringer å vise til vedrørende samarbeid med representanten fra NAV-arbeid, og hans velvillighet til å bistå fangen økonomisk med tanke på rehabilitering tilbake til samfunnet:

“NAV-ansatte her ved fengselet er veldig flink” (KB 1).

“Han som er her ute, er veldig snar til å si at det skal vi få til, dette skal vi ordne. Så jeg opplever at NAV er gode der” (KB 2).

“Det virker som at han fra NAV som vi har her, kan få til det meste. Så jeg tror at det nesten ikke finnes begrensninger her lokalt. ... Han er veldig flink til å få dem [fangene] til å fullføre” (KB 3).

“Jeg føler vel at det kunne ha vært bedre. Jeg er litt usikker på hva jeg skal si for ikke å si noe galt. Har kanskje et inntrykk av at om du går over til et helt annet yrke, så støtter de godt opp for å få en ny start” (KB 4).

“Jeg opplever at NAV er flinke med de som har lite utdanning” (KB 5).

Svarene fra kontaktbetjentene viser tydelig at det å ha en fast person i NAV-arbeid man skal forholde seg til, gir store fordeler både for kriminalomsorgen, kontaktbetjentene og fangene selv. Samtidig kjenner også representanten fra NAV til systemet som kriminalomsorgen opererer etter, noe som sikkert forenkler prosessen med tanke på regelverk, retningslinjer,

søknader om frigang osv. Selv om respondentene stort sett var fornøyd med dagens ordning vedrørende sysselsetting av fanger, gikk mitt siste spørsmål ut på hva kriminalomsorgen og NAV-arbeid kunne forbedret med tanke på sysselsettingen for de som skal løslates fra fengsel:

“Kriminalomsorgen kunne gitt alle frigang, overgangsbolig og garantier. Frigang med glidende overgang til hjemkommunene. Mer arbeidstrening og hospitering. Vestfold mangler overgangsbolig. Legge til rette for jobbintervju, søking av jobb osv. NAV kunne arbeide med IP-plan som forplikter langt mer. Ha en økonomisk back up” (KB 1).

“Kriminalomsorgen kunne vært mer fleksible med tanke på to års regel til for eksempel skole. Har man to år og tre måneder i august ved skolestart, skal man få begynne på skolen. Permdato og løslatelsesdato følger ikke skoleåret. Firkantet regelverk. NAV gjør så godt de kan. Ingen kan trylle, og det er et tilbud til alle som vil, i form av arbeidsmarkedsbedrifter” (KB 2). Med to års regel viser her respondenten til § 3-14, “Frigang”, fra Forskrift til lov om straffegjennomføring, som sier at frigang til undervisning kan tilstås i inntil to år i et ledd i en samlet utdanningsplan.

“Det beste vi [kriminalomsorgen] kan gjøre, er å skaffe oss samarbeidspartnere. Vi må ut som fengsel, ut som ledelse og skaffe oss avtaler med større bedrifter på et bredt område. ... Avtaler som igjen kunne vært hjulpet av at NAV subsidierte dette her. Her på fengselet gjør vi ingen ting. NAV hadde spart penger, vi hadde spart masse tid og den innsatte hadde fått et mye bedre tilbud” (KB 3).

“I kriminalomsorgen så føler jeg på et vis at vi må begynne tidlig. Vi må ha en klar dialog og sette oss på et vis klare mål. Klare å holde jevnlig møter, ha en progresjon fremover. Føler på et vis at det blir for mange kokker, og så blir det litt søling innimellom. Jeg synes faktisk at vi har klart å oppnå noe innimellom altså, som har fungert relativt bra. Fra NAV sin side, så ville jeg nok hatt --- selve samarbeidet, vi kunne nok sikkert vært bedre i kommunikasjonen begge veier, også fra dem vil jeg tro” (KB 4).

“Jeg er litt tilhenger av overgangsbolig og åpen soning. Altså sånn sakte og sikkert tilbake. Det at folk kan gå på frigang og jobbe og lære seg arbeidstrening --- det er hva kriminalomsorgen kan bidra med. EK [elektronisk kontroll] tror jeg er et veldig bra tiltak. Og fra NAV som har hatt så mange endringer den siste tiden, må de få litt mer struktur og ikke

gjøre de store endringer. For de har ikke kapasitet til alt dette her, de brenner ut mennesker” (KB 5).

Data viser igjen at kontaktbetjenter etterlyser overgangsboliger i Vestfold, og en mykere overgang til samfunnet med mer frigang til arbeid og utdanning. Også et firkantet regelverk i kriminalomsorgen blir nevnt som et hinder, som blant annet to års regelen til frigang som aldri blir lempet på for enkeltfanger, samt å finne nærliggende bedrifter som faste samarbeidspartnere i en utslusningsfase. For NAV-arbeid sin del etterlyses IP-plan, bedre kommunikasjon og struktur på arbeidet som gjøres opp mot løslatelsen.

4.4. Fangenes rolle til løslatelsen.

I tillegg til de nevnte aktørene ligger kanskje det største ansvaret av prosessen opp mot løslatelsen hos fangen selv, noe også tilbakeføringsgarantien legger opp til som nevner tre hovedaktører: “Den straffedømte selv, kriminalomsorgen og samarbeidende etater. Straffedømte skal ansvarliggjøres og aktivt delta i sin egen rehabilitering. Det endelige valget om en tilværelse uten kriminalitet ligger hos den domfelte selv” (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 174). For å oppnå en god tilbakeføring til samfunnet etter soning, er både kriminalomsorgen og hjemkommunen avhengig av at fangen selv ønsker å bidra for å lykkes i dette arbeidet. Ser man på sammendraget i fangenes levekårsundersøkelser (Skardhamar 2002, s. 116-118; Friestad og Skog Hansen, 2004, s. 80-86), kan man stille spørsmål ved hvor mye man egentlig kan forlange eller forvente av de fleste fangene som soner i norske fengsler. Dette gjelder selvsagt ikke alle fangene, men undersøkelsene viser at majoriteten av fangene er svakt stilt på de fleste områder og tilhører den lavere sosiale delen av samfunnet (kapittel 3.1.1-3.1.8). I denne sammenhengen går jeg da ut ifra at levekårene for norske fanger ikke har forandret seg vesentlig de siste årene.

4.5. Fengslingserfaring.

Min erfaring fra fengsel er at de fangene som virkelig forsøker å få orden på livet sitt, for eksempel bort fra rus og kriminalitet, kan få tilbud om den hjelpen som trengs både fra kriminalomsorgen og det offentlige som er tilgjengelig. Både psykolog, rusmestring, gjeldsordning med mer kan fangen få tilbud om dersom ønsket er tilstede. En ting som flere fanger klager over, er at dersom de har en fremtidsplan, oppleves det gang på gang at kriminalomsorgen ikke tar denne seriøst. Dersom fangen ikke følger fremtidsplanen sin, kan

dette bli brukt som motargument i progresjon og søknader til fengsel med lavere sikkerhet for eksempel, mens kriminalomsorgen på sin side enkelt kan avstå fra fremtidsplanen de har godkjent. En ting som er meget viktig for mange fanger er forutsigbarhet, og blir den forskjøvet eller forandret på, oppstår ofte en stor frustrasjon hos fangene. Men til syvende og siste ligger hovedansvaret hos fangen selv. Man kan vanskelig (re)habiliterer en fange som ikke selv ønsker å forandre sin livssituasjon, og de fangene finnes det også flere av i fengsel. For flere fanger kan det være viktig med en motmakts strategi, altså ikke la seg ledsage inn i bestemte lineære yrker. Samtidig kan man erfare at fanger som ønsker å ta del i ansvaret med tilbakeføringen til samfunnet, ikke får muligheter til å vise at de er tilliten verdig fra kriminalomsorgens noe firkantede regelverk som blant annet kontaktbetjentene viste til under intervjuene. Som en betjent uttalte til meg: “Det finnes ikke tillitsfanger i høyrisikofengsel”.

Under hele fengslingstiden er fangene avhengig av kontaktbetjenten sin. Alle søknader og henvendelser både til kriminalomsorgen og andre offentlige instanser skal gå gjennom kontaktbetjenten for vedlegg og/eller kommentarer. Jeg har selv opplevd å ha både dårlig og god kontaktbetjent, og ser viktigheten med dette. Har man en kontaktbetjent “som virker”, går soningen og progresjonen langt lettere. Det er noe også andre fanger er enige om, at har man en kontaktbetjent som forsøker å bistå på best mulig måte, går fengselsoppholdet og veien mot løslatelse langt lettere. Ett problem som jeg mener går igjen i mange fengsler, er at det er stor gjennomtrekk av betjenter, noe som også får følger for kontaktbetjentordningen viser undersøkelse (Ugelvik, 2006, s. 64). For flere fanger er det av stor viktighet at man har kun en betjent å forholde seg til, slik at man slipper å fortelle sin livshistorie gjentatte ganger, og må hver gang begynne på nytt med ny kontaktbetjent. Som stortingsmelding nr. 37 også er inne på, er det fortsatt alt for mange fanger som løslates uten fast bolig, jobb, skole eller behandlingstiltak for de som trenger det (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 174). Viljen til å klare seg etter løslatelse er god hos mange, men det største problemet er kanskje det å klare seg økonomisk. Da er veien tilbake til kriminalitet, rus og en ny fengselsdom ikke langt unna.

4.6. Konklusjon.

Etter at datamaterialet er gjennomgått fra intervjuene med de fem kontaktbetjentene, kan noen slutninger dras etter dette kapittelet. Kontaktbetjentene ønsker mer fokus og oppfølging på den rollen de utfører i sitt daglige arbeid, både fra KRUS og kriminalomsorgen generelt. Respondentene sier at tilbakeføringsgarantien ikke har forandret på noe så langt. Flere

kontaktbetjenter etterlyste overgangsbolig i Vestfold, som et manglende ledd i løslatelsesfasen. Samtidig vises det flere ganger til en praksis og tolkning på et “firkantet” regelverk i forhold til straffegjennomføringsloven. Det er vanskelig for kontaktbetjentene å få en forståelse for fangenes individuelle behov fra ledelsen i fengselet, eller fra regionskontoret. Spesielt med tanke på tidsaspektet for progresjon og utdanning. For fengslingene følger meget sjeldent skoleåret. Generelt sier data at både kontaktbetjentene og kriminalomsorgen kunne vært flinkere til å kontakte hjemkommunene til fangene til samarbeid vedørende bolig etter løslatelse.

Respondentene er også samstemte om at det ligger et betydelig forbedringspotensial hos kommunene vedrørende kontakt for bolig. Alle respondentene har problemer med å finne den rette boligansvarlige i hjemkommunen til fangen, noe som tydelig var et problem. Vedrørende sysselsetting etter løslatelse, var respondentene fra kriminalomsorgen meget fornøyd med å ha kun en person fra NAV-arbeid å forholde seg til. Denne ordningen fungerte meget bra etter hva data viser.

Flere kontaktbetjenter tar selvkritikk i den jobben som gjøres opp mot løslatelse. Samtidig som de henviser til kommunikasjonsproblemer mellom kriminalomsorgen og kommunene. Her kan begge etatene forbedre seg betraktelig sier respondentene. Skal overgangen fra fengsel til frihet forbedres, er både kriminalomsorgen og hjemkommunene avhengig av hovedpersonen selv, fangen. Han må selv bidra på en positiv måte og ha et ønske om å komme bort fra kriminalitet, rus og andre sosiale avvik som måtte foreligge.

Kapittel 5. Løslatelse – til arbeid, utdanning og bolig.

Jeg vil først starte med en introduksjon av problemstillingen min. Deretter tar jeg for meg den første av mine to problemstillinger, som omhandler sysselsetting etter løslatelse, herunder arbeid og utdanning. I den neste delen går jeg over til problemstilling nummer to, boligspørsmålet ved løslatelsen. Jeg ser videre på økonomi og gjeld som fangene kommer ut til, før jeg tar for meg samarbeid mellom ulike parter som kan være delaktige i prosessen før og etter løslatelsen. Til slutt tar jeg en konklusjon av kapittelet, og ser på hvilke forbedringspotensialer respondentene mener kommunen og andre involverte kan ha i fangenes løslatelsesprosess når det gjelder sysselsetting og bolig.

5.1. Introduksjon.

Problemstillingen i avhandlingen tar for seg hva kommunene bistår med når det gjelder sysselsetting og bosetting etter løslatelse. Tidligere undersøkelser konkluderer med at skal en lykkes med en løslatelse fra fengsel for å motvirke recidiv, må både bolig og sysselsetting være på plass (Brå-rapport, 2009, s. 22; Skardhamar og Telle, 2009b, s. 21; Bottoms og Shapland, 2011, s. 70). Egnede bolig og sysselsetting bør absolutt være et minimumskrav for alle fanger som løslates fra fengsel, og bør samkjøres fra kommunens side når en fange skal tilbake til samfunnet. Samtidig er det viktig å ha en sikker økonomisk inntekt, som blant annet bidrar til at boligutgifter kan dekkes (Petersilia, 2003, s. 112). En studie "Rehabilitering av velferdsforvaltningen 2002" av Jan Tore Pedersen, viste at av hans 1000 klienter som var med i undersøkelsen, hadde den halvparten som ble tilbudt jobbtiltak mindre recidiv målt i fengselsdøgn enn de som ikke fikk et slikt tilbud. De satt 60 % mindre i fengsel (Nordisk Ministerråd, 2003, s. 244). Dette viser hvor viktig en god overgang fra fengsel tilbake til samfunnet er.

Sysselsettingstiltak er absolutt det største tilbudet fangene får under kriminalomsorgen. I norske fengsler er det aktivitetsplikt for alle fanger. Det vil si at fangene er forpliktet til å delta i forskjellige aktiviteter som fengslene gir dem mulighet til (Sagvaag, m.fl. 2009, s. 8). For året 2011, ligger dagslønnen for fangene på kr. 57.50.-, og de får betalt for fem dagers uke. I året 2007 tilsvarte arbeid 73.1 % av all aktivitet i fengsel, mens undervisning var på 18,9 % (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 50). Vi ser altså at disse to aktivitetene er hovedgjefte for fangene i kriminalomsorgen. Intensjonen med arbeidsdriften er å gi fangene kvalifikasjoner de kan ta med seg ut i samfunnet etter endt soning. Den skal være en integrert del av fengselets rehabiliteringsintensjon. Med aktivitetsplikt under soningen og mulighet for

frigang til jobb eller skole mot slutten av soningen, skulle det i utgangspunktet tilsi at fangene har gode muligheter til å bygge opp en arbeidskompetanse eller påbegynne utdanning mens de soner. Mulighet til frigang bestemmes etter straffegjennomføringsloven § 20, "Frigang":
"Kriminalomsorgen kan gi innsatte tillatelse til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen av straffen".

Vi har sett i kapittel 3.1.8, at gjennomsnittstiden på en ubetinget dom lå på 190 dager i 2009. Tidslengden tyder på at det i hovedsak vil dreie seg om arbeid i fengsel, ikke utdanning for de fleste fangene. Selv om mange fanger skaffer seg arbeidstrening og kompetanse innen ulike yrker, er det fortsatt mange som blir løslatt fra fengsel uten å være sysselsatt. Det vises til at ca. 30 % av fangene som løslates fra norske fengsler har en jobb å gå til (Skardhamar og Telle, 2009b, s. 5). De to forfatterne viser samtidig til at det er lite litteratur å finne i denne sammenhengen, det meste av studier finner vi fra USA.

Når det gjelder bolig etter løslatelse, sier enkelte fanger her i Vestfold at det som regel er lettere å få tildelt sysselsetting, enn det er å få seg en bolig når man er ferdig sonet. Bolig kan være en større utfordring å skaffe for enkelte kommuner, kanskje litt avhengig av beliggenhet og struktur, enn det å få løslatte inn i sysselsetting. Når det gjelder fangenes tilknytning til bolig, viser undersøkelser at fangene er generelt svakt knyttet til boligmarkedet. I 2005 var det kun 16 % av de som ble fengslet som eide sin egen bolig (Dyb, m.fl. 2006, s. 93). Samtidig viser tendensen at flere mister sin bolig under soning, noe som gir kommunene en ekstra utfordring når fangene skal løslates og integreres tilbake til samfunnet. Tendensen i fangenes boligsituasjon går i en klar negativ retning under soningen. Undersøkelsen viser at en tredjedel av fangene mister sin bolig under fengselsoppholdet (Dyb, m.fl. 2006, s. 99).

5.2. Tilbakeføringsgarantien.

Med tanke på tilbakeføringsgarantien som er betydelig omtalt i stortingsmelding nr. 37, (2007-08) "*Straff som virker*", er langt mer av ansvaret for tilbakeføringen lagt på hjemkommunen til fangene. Jeg vil si at Justis- og politidepartementet som står bak denne meldingen, fraskriver seg en del ansvar i recidivstatistikken. Det er kommunene som har ansvaret for løslatte når de går ut fengselsporten etter endt soning, men kriminalomsorgen har også en betydelig del av rehabiliteringsarbeidet. Jeg som selv soner en fengselsdom, er som

mange andre fanger opp tatt av uttrykket “tilbakeføringsgarantien”. Hva kan fangene egentlig forvente seg i fremtiden når løslatelsestidspunktet nærmer seg, og sysselsetting og bolig skal etableres? Har hjemkommunene som skal ta imot fangene innført nye regler, retningslinjer, eller forandret på tidligere praksis etter at denne garantien ble fremlagt i den første Soria-Moria erklæringen? Fire av respondentene fra NAV-arbeid (NA) kunne ikke se at tilbakeføringsgarantien hadde medført noen endring i det hele tatt. En av respondentene uttalte seg litt mer spesifikk enn de tre andre, og svarte følgende:

“Nei, den løslatelsesgarantien den er kjempekjent i kriminalomsorgen, men ikke i kommunen. NAV har knapt nok hørt om den. ... I kriminalomsorgen så tror de at NAV er like interessert i den, det er ikke NAV altså. Så det er ikke endret på noen ting, det er ingen prioritert gruppe. I mine fora er det snakk om tilbakeføringsgarantien, hvor jeg tror at kriminalomsorgen har en ide om at NAV skal komme inn og gjøre en kjempejobb, og da blir det jo en krasj” (NA 5).

Den femte respondenten hadde ikke hørt ordet tilbakeføringsgarantien:

“Det kan jeg ikke si noe om. Det vet jeg ikke noe om, om det er lagt om noen strategi der. Jeg har ikke hørt om tilbakeføringsgarantien” (NA 2).

På et tilsvarende spørsmål om tilbakeføringsgarantien til respondentene fra NAV-sosial (NS) om kommunene har fått innsigelser fra departement om å legge om på strategi og praksis ved løslatelse i boligspørsmålet, var svarene hos alle fem respondentene nesten helt identiske, som for eksempel:

“Nei, ikke det jeg kjenner til” (NS 2).

Det viser seg altså at de intensjonene som Justis- og Politidepartementet skriver om i den nevnte stortingsmeldingen med tanke på tilbakeføringsgarantien, fortsatt ikke er satt ut i praksis i kommunene. Mine data fra alle tre gruppene med respondenter, kontaktbetjentene, NAV-arbeid og NAV-sosial, viser at de venter på at en implementering og forankring skal skje i forbindelse med tilbakeføringsgarantien i henhold til stortingsmeldingen nr. 37. Det har nå gått over tre år siden denne meldingen ble fremlagt, og en politisk endring burde kanskje ha inntruffet.

5.3. Løslatelse – til arbeid.

5.3.1. Tilgang på arbeidsplasser og utdanning i kommunene.

Kriminalomsorgens ansvar for integrering av fangen tilbake til samfunnet, slutes ved løslatelsen (Dyb, m.fl. 2006, s. 48), men flere kan bli pålagt møteplikt hos Friomsorgen (kapittel 5.7.1). Etter løslatelsen er det hjemkommunen som har ansvaret for etablering både når det gjelder sysselsetting og bolig som er fokuset i denne avhandlingen. I mitt arbeid var jeg blant annet interessert i å få en redegjørelse fra respondentene fra NAV-arbeid på hva kommunene bidrar med for å sysselsette fanger som kommer tilbake til kommunen, og har de rutiner på den jobben som skal gjøres i denne sammenhengen? Først et generelt spørsmål om hva som gjøres med tanke på å etablere sysselsetting etter løslatelse, og om det er forskjell på statlig og privat virksomhet:

“Det er jo først å få kartlagt hva den innsatte --- hva han vil. Forsøker eventuelt å få et lønnstilskudd eller å ta kontakt med bedrifter, men det har vi ikke så mye av. Vi prøver å ta kontakt med Fokus [utredningsbedrift] som kartlegger arbeidsevne og interesse hos folk. Så veldig mye blir henvist den veien. ... De [fangene] får jo ikke sendt meldekort når de sitter inne, så det er en liten propp i systemet, at de ikke får registrert seg på nav.no. før de er ute av porten. ... Jeg burde ha svart ja på at det er skille mellom statlig og privat bedrift, men jeg tror ikke nødvendigvis at det statlige er noe bedre enn det private” (NA 1).

“Ja, når de kommer hit for skole, tar vi kontakt med Fylkeskommunen for å se på rettigheter den løslatte har. ... Sånn at da må det være sånn at personen tar opp studielån på lik linje med alle andre. Og sånn når det gjelder arbeid, så hjelper vi til med å få folk ut i arbeidspraksis, for det er jo litt viktig at --- for det er jo noen som ønsker å søke jobb selv. Da har vi jo data og kan hjelpe folk med jobbsøk her på kontoret. Og sånn viss det er snakk om arbeidspraksis for å bli kjent med et arbeidsmarked, så hjelper vi til med det. Og liker personen seg og arbeidsstedet liker han, så kan vi tilby lønnstilskudd fra kommunen eller NAV på seks måneder, så det er ikke sånn årevis. Vi kan avtale med arbeidsgiver, kanskje med ca. 50-70 % bistand av lønnen. ... Jeg opplever vel at private bedrifter er bedre enn statlige, selv om det ikke burde ha vært sånn. Statlige bedrifter burde stå mer med åpne armer, for det er vanskeligere å få inn arbeidssøkende inn på statlige bedrifter” (NA 2).

“Det er jo å prøve å komme i kontakt med lokale arbeidsgivere ganske tidlig, men litt avhengig av hva det er de skal til. Er det videre skolegang så er jo ting veldig ofte satt opp veldig tidlig. Vi fremskaffer en skoleplass veldig tidlig, og det er en forutsigbarhet som er lett

å forholde seg til. Når det gjelder arbeid, så kan nok utfordringen ligge der helt til de skal løslates, og for enkelte også etter løslatelse. For vi ser jo at det å komme i arbeid, det er en prosess, jobbsøk er en prosess, dersom vi ikke har bekjente. ... Min erfaring er vel faktisk at de private aktørene er mer på --- jeg synes ikke at det offentlige er flinke nok til å legge ting til rette, eller for å ta igjen målgruppen for å si det sånn. Jeg sier at NAV i langt større grad kunne bidratt til --- en kompetanse til det offentlige. Jeg synes de kunne vært flinkere, eller staten generelt” (NA 3).

“Ja, det vi prøver å gjøre, er at vi blir kontaktet tidlig, så forbereder vi oss og har på plass det økonomiske med penger fra dag en. Så må vi ta en individuell vurdering, så har man behovstiltak man kan søke seg inn på. Så det er ikke noe særskilt praksis på det å være en tidligere innsatt, men det blir en individuell vurdering opp i mot hva NAV kan tilby. Og da kan vi ha alt fra Kvalifiseringsprogrammet til arbeidsattføringspenger. Praksisplass kan vi jo benytte oss av, og da --- altså forskjell mellom statlig og privat er jo at det private næringslivet er mye mer spenstig og fleksibelt til å ta inn folk til arbeidspraksis enn kommunale og statlige bedrifter. Pussig nok, det burde egentlig være motsatt” (NA 4).

“Ja, her i xxx så har vi jo vår fengselskonsulent [den fylkes ansatte] som sitter med det meste egentlig. Han jobber egentlig med dem lenge etterpå også. Han får liksom ikke sluppet dem, for det står ingen og tar imot dem i den ene eller andre kommunen. ... Jeg gjentar meg selv, men det er ikke noe fokus på denne gruppen. Jeg skulle ønske at den tilbakeføringsgarantien skulle vært der, eller vært kjent, for da hadde det vært så lett å vise til den. ... Jeg er ikke så kjent med statlig og privat bedrift egentlig. Jeg tror nok at det er lettere i private, men det er min følelse på det” (NA 5).

Vi ser ut ifra datamaterialet, at kommunene ofte starter med en kartlegging og individuell kompetansevurdering av fangene. Det gjøres for at NAV-arbeid sammen med den løslatte, kan gå ut å lete i det åpne arbeidsmarkedet på ulike jobbtiltak som passer den enkelte, eller søke på en skole for videre utdanning som kanskje er påbegynt under soning. Lønnstilskudd blir nevnt som et bidrag til å hjelpe folk ut i arbeid, og kvalifiseringsprogrammet som har blitt innført de siste to årene, blir fremhevet av flere respondenter. Når det er snakk om videre skolegang etter at dommen er ferdig sonet, er dette som regel tidlig avklart, mye på grunn av fastlagte søknadsfrister til studie og oppstart høst eller nyttår. Det som kanskje er litt oppsiktsvekkende etter mine data, er at samtlige respondenter fra NAV-arbeid uttalte at

private bedrifter var langt enklere å få innpass hos når man skal sysselsette tidligere fanger. Man skulle kanskje forvente seg at kommunale eller statlige foretak hadde et ønske, ikke minst en forpliktelse, til å være med å sysselsette personer som har kommet litt ut på skråplan, men slik er det tydeligvis ikke. Det er private foretak som bidrar mest med å etablere tidligere fanger i sysselsetting.

Det var to respondenter som nevnte lønnstilskudd i mitt forrige spørsmål, noe som bringer meg inn på et mer konkret spørsmål vedrørende økonomisk tilskudd for å få de løslatte ut i sysselsetting. Det gjelder i hovedsak for de som skal ut i jobb, for ønsker man videre skolegang, man må ta opp studielån på lik linje med andre studenter (kapittel 5.4.1.). Spørsmålet mitt gikk ut på hva reglene og praksisen er i kommunen vedrørende økonomisk tilskudd for å få fanger ut i sysselsetting:

“Her er vi inne på at dette ikke skal være en kommunal oppgave, det blir en statlig oppgave. Så det blir jo da å finne ut hva som vil være tjenlig for å få dem ut i arbeid. Får man folk rett ut i arbeid, har vi mulighet til lønnstilskudd. Vi har mulighet til bare å få hospitering som de går på --- eller kvalifiseringsprogrammet. Så vi har veldig mange verktøy rundt det dere, men da stiller de på lik linje med folk som ikke har vært i fengsel” (NA 1).

“De som kommer inn i kvalifiseringsprogrammet, får jo lønn. Lønnstilskudd opp til seks måneder, hvor vi bistår med 50-70 % av lønnen. Her inngår vi fast avtale med de ulike bedriftene. De løslatte som deltar i kvalifiseringsprogrammet får lønn av oss. Ett beløp for de under 25 år, og et annet beløp for de over 25 år” (NA 2).

“Jeg bruker lønnstilskuddsordningen vår. Det er et veldig godt virkemiddel. Det er føringer og forskrifter som sier at den og den med det bistandsbehovet, og det er grunnleggende hos NAV. Så vi har forskrifter og forskriftstiltakene våre som sier hvor mye de kan få, altså på hvilket nivå, og hvor lenge. ... Pr forskrift, så kan jeg pr forskrift gi en med et spesielt bistandsbehov, så kan jeg gi han et lønnstilskudd opp til tre år, med inntil 60 % av lønnen, men det er sjelden jeg gjør. Det er økonomien som bestemmer” (NA 3).

“Det er igjen det ordinære regelverket og det er klart at om du for eksempel mottar dagpenger, så har du de og de mulighetene. ... Men kommunen som sådan, med de tiltakene vi kan tilby er tiltakene som NAV har. Kommunen har ikke noen egne ordninger i forhold til økonomisk tilskudd. Kvalifiseringsprogrammet er jo kommunalt” (NA 4).

“Igjen må jeg tenke på denne fylkeskonsulenten som har en egen evne til å se mer muligheter enn noen andre i NAV. ... Så jeg tror nok at de [fangene] får veldig mange muligheter som ikke alle andre får. Men nå strammes det der også, det hørte jeg akkurat i dag” (NA 5).

Vi kan lese ut fra data at respondentene viser til fastsatte regler og forskrifter på lønnstilskudd og andre bistandsmidler som kommunens saksbehandlere i NAV har å forholde seg etter. Det nevnes fra flere respondenter at økonomien spiller en vesentlig rolle. Budsjett er alltid en viktig brikke så lenge det er snakk om fordeling av midler til mange søkere av et kanskje allerede stramt budsjett. Det virker uansett som at kommunene følger opp de fastlagte vilkårene i forskriftene som omhandler økonomisk bistand.

Det er ikke alle fanger som løslates som kan gå rett ut i skole eller arbeid. En betydelig del sliter med rusproblemer, har minimal eller ingen arbeidserfaring, og kan således være en utfordring for kommunene å få i jobb. Noen fanger er kanskje ikke klar for fullt arbeidsliv, de kan trenge behandling, jobbtrening osv. (Petersilia, 2003, s. 125), slik at løslatelsen oppleves som en “bløt landing” etter et fengselsopphold (Engbo, 2009, s. 24). Flere kommuner i Vestfold har innført kvalifiseringsprogrammet for denne gruppen (kapittel 5.3.4.), men ikke alle løslatte fanger kommer med i programmet. Jeg spurte derfor respondentene om kommunen de representerte hadde en avtale, eller et samarbeid med bedrifter som jobber mer med arbeidstrening og kompetanseheving for personer som ikke er fullt ut arbeidsdyktige. Levekårsundersøkelser har vist at en stor del av norske fanger kan omtales som arbeidsuføre i det ordinære arbeidsmarkedet (Skardhamar, 2002; Friestad og Skog Hansen, 2004). Tre respondenter viste til at deres respektive kommuner hadde tilnærmet like muligheter for å bistå løslatte som ikke er klare for å begynne fullt ut i arbeidsliv:

“Det er vel ASVO-system [Arbeid, Service, Vekst og Opplæring, en attføringsbedrift] --- men, vi har jo ikke noen avtale med de direkte. Vi har mulighet til noe som heter arbeid og kvalifisering på Borgjordet, men det blir ikke mye brukt. Vi har et tilbud nede på Fokus. I den bedriften kan folk eventuelt jobbe på noe som heter 24-7, som blir fulgt opp forholdsvis tett hele døgnet, men det fungerer ikke i praksis, for det har vi ikke råd til. Det er det laveste tilbudet vi har til folk. Der er det også krav om rusfrihet, men vi har ingen avtaler med ASVO eller vernet bedrift” (NA 1).

“Vi har ingen avtaler, men vi i arbeidsgruppen i kvalifiseringsprogrammet her i xxx, fungerer nesten som en vernet bedrift for de løslatte. Så har vi også Havnøy som et alternativ, som har

tre avdelinger. Det er en bedrift som har en litt høy takhøyde. De har kjøkkenbedrift, en skjærgårdstjeneste og et mekanisk verksted” (NA 2).

“Nei, vi har ikke noe særskilt tiltak for innsatte, men vi har jo --- vist du har behov for en skjermet praksisplass, altså arbeidsplass i skjerma virksomhet, eller du har behov for et varig tilrettelagt tilbud og den type ting, så har jo NAV tiltak. Da blir du vurdert ut ifra hvilke behov du har” (NA 4).

De to andre respondentene svarte kort og presist at deres kommune ikke hadde noen avtale eller samkjøring med den type bedrifter. Heller ingen øremerkete tilbud til denne målgruppen som her er omtalt.

5.3.2. Ivaretagelse av yngre løslatte.

Gjennomsnittsalderen på fanger i Norge var på 34 år i 2007 (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 43), men det er uansett en del yngre som soner i norske fengsler. Gjennom intervjuene kom det frem at NAV har et skille på sine klienter på over og under 25 år. Snakker vi om ungdom under 18 år, er det barnevernet som kommer inn i bildet, og ikke NAV. Det er viktig å ivareta ungdom på et tidlig stadium, som kanskje er på vei inn i rus og/eller kriminalitet. Min erfaring fra fengsel er at kriminalomsorgen generelt har for lite fokus på de yngre under straffegjennomføringen, selv om de burde vært en prioritert målgruppe. Mitt spørsmål går ut på hva kommunene kan tilby ungdom som kommer ut av fengsel. Har kommunene noen tiltak for å ivareta vanskeligstilt ungdom som løslates, og respondentene svarte:

“Det har vi ikke. Vi har ikke noe spesielt tiltak for arbeid og skole med tanke på vanskeligstilt ungdom som slipper ut av fengsel, viss de ikke ønsker det selv. ... Viss de da ønsker seg et tiltak, så kan vi få dem ganske kjapt ut i tiltak. Jeg bruker en fast bedrift (kantine) som fungerer ganske bra. Vil de ikke, så er det lite vi kan gjøre. Det er den erfaringen jeg har, at det er en tung gruppe å jobbe med” (NA 1).

“Ja, vi har jo sånn når det gjelder arbeid, så bruker vi tiltaksbedrifter, sånn som Velle og Fønix. Det som er rettet mot yngre, det er jo det vi jobber med her på kvalifiseringsprogrammet, de er jo fra 18 til 26 år. De blir jo tatt vare på her. ... Og med tanke på skole --- hvis de går til noe behandling, rus eller psykiatribehandling, så kan det

hende at de fyller vilkår for å få arbeidsklaringspenger. Da har man jo muligheten til å få dekt utgifter til skolen” (NA 2).

“Ja, de går vel inn --- det er jo en prioritert målgruppe. Jeg tror ikke det er noe spesifikk på de yngre som kommer ut av fengsel. Selv om målgruppen 20-24 år i NAV sammenheng, er en veldig prioritert målgruppe. Det ser vi også nå i statsbudsjettet for 2011, ungdom 20-24 år er en hovedmålgruppe” (NA 3).

“Vi har ikke --- altså vi har et tiltak som heter U-prosjektet som er for vanskeligstilt ungdom, uavhengig om du har vært i fengsel eller ikke. U-prosjektet består av psykisk helse, og NAV er inne etter behov. Det er et lavterskel tilbud, kom og snakk med noen. Vi har ikke et spesielt tiltak knyttet til fengsel og ungdom” (NA 4).

“Nei, det er da kvalifiseringsprogrammet kommer inn dersom de fyller vilkårene, som kanskje er mest nærliggende å tenke på. Det er lite fokus på at man slipper ut av fengsel. Man kan godt si at ungdom er en prioritert gruppe hos NAV, men ikke spesielt for de som slipper ut av fengsel” (NA 5).

Vi ser at kommunene ikke har noen faste rutiner eller bedrifter de bruker i denne sammenhengen. Datamaterialet viser at alle kommuner har tilbud som vanskeligstilt ungdom kan få innpass på, men de må selv ønske det. Respondentene bemerker at NAV har et spesielt fokus på denne aldergruppen, men ingen av respondentene kunne vise til rutiner eller egne opplegg for unge som slipper ut av fengsel. De blir ikke behandlet som en egen gruppe, men får de samme tilbudene som alle andre.

5.3.3. Forberedelse til løslatelse.

NAV-arbeid er hovedsamarbeidspartneren til kriminalomsorgen i arbeidet med å bistå fangene med å anskaffe arbeid og eventuell videre skolegang etter soning. NAV sine arbeidsoppgaver er å motta henvendelser, gjøre kartlegging, vurdere kapasitet, og finne ut hva som er hensiktsmessig og nødvendig for at fangen skal komme ut i arbeidslivet, samt å aktivere han i NAV sitt register (Sagvaag, m.fl. 2009, s. 25). Kriminalomsorgen har hatt en formell samarbeidsavtale med daværende Aetat siden 2002. Det ble inngått en fornyet avtale i 2006 med NAV sentralt og kriminalomsorgen om oppfølging og tilrettelegging for fangenes

overgang til arbeid og videre utdanning ved endt soning (Lien og Olsen, 2008, s. 33). Den bygger på ansvarsfordeling mellom etatene, sentralt samarbeid, regionalt/fylkes og regionalt samarbeid.

Ut ifra datamaterialet fra kontaktbetjentene om tilrettelegging for sysselsetting (kapittel 4.3.2), ble det opprettet kontakt med NAV-arbeid relativt raskt etter innsettelse i fengsel. Da gjerne gjennom et ansvarsgruppemøte i fengsel hvor representant fra NAV-arbeid ble innkalt. I data fra respondentene som er ansatt i NAV-arbeid, fremkom det at Vestfold fylke har ansatt en person på fylkesnivå som jobber i 100 % stilling kun med kriminalomsorgen og fanger. Hans stilling skal i første rekke ha ansvaret for de fire største fengslene i Vestfold, men han er også tilgjengelig for de tre andre fengslene. Det er som regel nok å ta en telefon, så er han på plass ved første anledning, etter hva en kontaktbetjent uttalte under intervjuet. Fire av respondentene fra kriminalomsorgen uttalte i klare ord at de var meget fornøyd med samarbeidet med denne fylkesansatte representanten fra NAV-arbeid. Mens den siste kontaktbetjenten ikke ville svare direkte på spørsmålet, uten at jeg skal utype det noe mer.

På spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid om når kriminalomsorgen tar kontakt med hjemkommunen og deres erfaring med kommunikasjon fra fengslene, var svarene ganske samstemte, med ett unntak:

“Jeg synes jo at det har bedret seg. Det har blitt bedre kommunikasjon mellom oss og fengslene. Da med snakk om at nå får dere snart en [fange] tilbake. ... Kommunikasjonen kan jo selvsagt alltid bli bedre. Når det fungerer så synes jeg det stort sett er greit med tidspunktet som kriminalomsorgen tar kontakt, men det er avhengig av kontaktbetjenten igjen” (NA 1).

“Jeg har ikke opplevd det som et problem altså. Det er jo veldig sjelden at vi kommuniserer med fengsler uten at vi kjenner personene, men kjenner vi personen så går det jo greit. Den kontakten jeg har fungerer greit” (NA 2).

“Ja, jeg vil jo si at her i Vestfold har vi et tett samarbeid. Kan være litt forskjell fra fengsel til fengsel, men det går mye på organisering og ressurser. Mitt inntrykk er at dette fungerer bra. Det er kanskje en utfordring hos enkelte [fengsler]” (NA 3).

“Så lenge kommunikasjonen kommer i gang tidlig, som den som regel gjør, så går det greit. Det er klart det er nødvendig sånn at vi kan ha klart et fullspekka opplegg på hva vedkomne trenger og hva som må til” (NA 4).

Den siste respondenten var langt mer kritisk til kommunikasjonen med fengslene:

“Ja, det kunne definitivt vært mye bedre. Burde få lagt inn en slik varslingsrutine på når 2/3 tid nærmer seg. Og går da vedkomne over på bøtesoning for eksempel, så skal det varsles til den kontaktpersonen som NAV har. Man bør begynne å tenke løslatelse med en gang som fengselet sier. Hvorfor ikke trekke inn kommunen så fort som mulig. For da har du en som er der og som du kan ta kontakt med under veis. Fengselet vet jo når forventet prøveløslatelse på 2/3 tid er, og bør varsle kommunen slik at de er forberedt på det” (NA 5).

Ansvarsgruppemøte inne i fengsel arrangeres av kontaktbetjenten, og er som regel den første kontakten NAV-arbeid representant fra fangens hjemkommune har med fangen og kriminalomsorgen. Dersom to parter først får kontakt med hverandre ansikt til ansikt, blir som regel den videre saksgangen langt mer forpliktende, og forenkler det videre samarbeidet opp mot løslatelsen (Hammerlin, 2008, s. 626). Ved min henvendelse til kommunene via “snøballmetoden”, var en av betingelsene at respondenten blant annet skulle jobbe med løslatte fanger. På spørsmål om respondentene fra NAV-arbeid hadde deltatt på ansvarsgruppemøte i fengsel for å forberede til løslatelse, var svarene som følger:

“Ja, det har jeg vært med på, og jeg synes det er en veldig god ting, men jeg får ofte for dårlig tid. Jeg har opplevd at man deltar på ett ansvarsgruppemøte, for deretter og plutselig bli løslatt. Så er det kun ett møte, så er det bedre enn ingen ting. Veldig ofte er det folk jeg kjenner fra før” (NA 1).

“Ja, jeg er jo tilhenger av ansvarsgruppemøte, veldig glad i den. Og min erfaring, spesielt ved xxx fengsel, er veldig god. I enkelte fengsler, for eksempel xxx, er kontaktbetjentordningen litt annerledes, slik at det er nok litt vanskeligere i praksis å få til ansvarsgruppemøter. Det går litt på strukturen i fengselet” (NA 3).

De tre andre respondentene fra Nav-arbeid som jobber med fanger i sitt daglige virke, hadde aldri deltatt på ansvarsgruppemøte i fengsel, og svare som følgende:

“Jeg har aldri vært --- jeg har vært noen ganger på besøk i fengsel, men ikke møtt noen ansatte eller noen som jobber rundt. Jeg har blant annet vært i Sandeffjord i kvinnefengselet

der. Men det har ikke vært snakk om noe samarbeid. Jeg har blitt kalt inn til ett møte vedrørende en løslatelse, men det ble avlyst. Så jeg har ingen erfaring på samarbeid” (NA 2).

“Jeg personlig har ikke deltatt, men jeg tror at andre ansatte har vært på ett eller to tilfeller i senere tid. Da har det vært snakk om rus” (NA 4).

“Eh --- jeg har ikke --- aldri deltatt på et ansvarsgruppemøte fra NAV sin side. Skal man se det fra sosialkonsulenten i fengsel sin side, så er det vanskelig å få NAV med på disse møtene. Fengslene er i grunn ikke så aller verst på å kalle inn til møte altså, men det er NAV --- du vet det er så godt å få den lille pausen da når en eller annen “Ronny” eller “Johnny” sitter i fengsel. Da er det godt å få en pause og lene seg litt tilbake å ta alle de andre som står i køen. Jeg tror det handler mye om det” (NA 5).

Svarene overrasket meg litt, da respondentene fra NAV-arbeid skal være en av kommunens ansvarlige når det gjelder etablering av sysselsetting for løslatte fanger. At tre av fem ikke har deltatt eller vært inne i et fengsel i det hele tatt, er litt betenkelig. Det tilsier at ordningen med ansvarsgruppemøte i fengsel for å etablere kontakt med kommunen, ikke fungerer slik den burde ha gjort med tanke på å forberede en sikker og god løslatelse.

Et av mine spørsmål er om det foreligger avtale mellom kriminalomsorgen og kommunene, eller eventuelt andre avtaler som ivaretar de løslattes sysselsettingsprosess. Her svarte fire av respondentene at de viste om denne avtalen som ble inngått i 2006 mellom kriminalomsorgen og NAV, og svarte ganske tilnærmet det samme:

Vi har en avtale mellom kriminalomsorgen og kommunen, hvor jeg er kontaktpersonen. Jeg husker ikke helt eksakt hva avtalen sier, men det går på at man skal inn i fengslene og ha faste samtaler med de innsatte. Hvor vi skal hjelpe dem med å ta kontakt med kommunen og --- ja, prøve å få ting på stell før dem slippes løs” (NA 1).

Ja, for eksempel min stilling i dag er forankret i en samarbeidsavtale mellom NAV og kriminalomsorgen. Men det gjenstår nok også en del på det området, ved å formalisere og forankre, og det er avtaler som er gjenstand for revurderinger” (NA 3).

“Ja, vi har den avtalen som er inngått, og der er det en kontaktperson. Men det er jo sånn at i forhold til sysselsetting og de tingene, så er det hva den enkelte har rettigheter til, og behov for etter de vurderinger vi må rette oss etter, og hva slags forpliktelser han har rett på”
(NA 4).

“Det finnes jo avtale mellom kriminalomsorgen og NAV, det finnes jo. Her i Vestfold og regionen, den er jo lite kjent. Det er ikke mange som vet om den avtalen som jobber her”
(NA 5).

Den siste respondenten svarte kort og presist:

Jeg --- det vet jeg ikke. ... Det er to av oss her som er linket opp mot kriminalomsorgen. Vi skal nå kurses opp i forhold til NAV og kriminalomsorgen” (NA 2).

Siden beliggenheten mellom kommunene og fengslene i Vestfold er så tett, kan man nesten ikke bruke argumentet lang avstand i begrunnelsen for ikke å delta på møte dersom man skulle bli innkalt. På spørsmål om de enkelte NAV-arbeid representantene, eller andre i kommunal etat, hadde faste besøksdager i fengslene, viste fire av respondentene til den faste ordning med NAV-arbeid representanten som er ansatt på fylkesbasis. Denne ordningen har allerede eksistert i nærmere 11 år i Vestfold, og var vel en av de første stillingene i Norge på dette området. Han er på en måte et fast bindeledd mellom fanger og deres hjemkommune vedrørende sysselsetting både under og etter soning. Det er han som sitter på “penge-sekken” når fangene ønsker økonomisk bistand til utdanning i fengsel, eller lønnstilskudd ved lærlingekontrakter, ja, generelt for å få folk sysselsatt etter soning. De fire respondentene var veldig fornøyd med å ha kun en person for Vestfold, som hadde den generelle kontrollen og kommunikasjonen tilbake til fangenes hjemkommune. De viste alltid hvem de kunne kontakte dersom det var ett eller annet de hadde på hjertet vedrørende fangen som tilhørte deres kommune. Den siste respondenten svarte:

Ja, vi har jo ansvaret for fengselet her i byen xxx, og der har vi faste besøksdager, som er første mandag i hver måned. Dette har pågått i ca. ½ år, men får jeg en telefon om å komme ned, så får jeg plassert det i avtaleboken min” (NA 1).

Forutsigbarhet er en viktig del av fangenes hverdag når de sitter i fengsel. Desto nærmere man kommer løslatelsesdagen, jo mer viktig blir forutsigbarheten. Det er derfor viktig for kommunene å få en henvendelse fra fengselet i god tid før fangen skal løslates (Ramsbøl og

Rasmussen, 2009, s. 39). Det gjelder kanskje spesielt ved tilrettelegging for bolig som kan ta litt lenger tid, men også med tanke på å planlegge sysselsetting etter at dommen er ferdig sonet. På spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid om de opplever forutsigbarheten som et problem fra kriminalomsorgen ved løslatelse, var svarene todelt. To respondenter mener absolutt at forutsigbarheten kan forbedres fra kriminalomsorgens side, og svarte som følger: *“Ja, det kan det være, og har vært noen ganger, men det kan variere fra sak til sak. Det har jo skjedd noen ganger at folk blir sluppet ut før tiden, og det skaper et problem for oss med saksbehandlingstid og sånn. ... Men viss jeg får beskjed en dag eller to på forhånd, så får vi i hvert fall ordnet et livsopphold når de kommer ut”* (NA 1).

“Ja, --- at det er et problem med den manglende forutsigbarheten er helt klart. For det første er det jo denne søknaden om 2/3 tid, altså prøveløslatelsen, de [kriminalomsorgen] er trege med å behandle denne søknaden. Man begynner kanskje å tenke på å sette i gang tiltak, så vet man jo ikke hva som skjer. På meg virker det som at kriminalomsorgen har bestemt seg allerede for ett år siden om han ikke får. ... Isteden så venter, og venter og venter man, selv om alle vet at det ikke blir noe av. Jeg tror at kriminalomsorgen kunne kanskje dristet seg til å være litt tydeligere på et tidligere tidspunkt. Vært ærlige og bare tørre å si nei. Der er det mye som kan gjøres annerledes” (NA 5).

De tre andre respondentene opplevde at forutsigbarheten fra kriminalomsorgen var tilfredsstillende. Deres erfaringer var å bli kontaktet i forholdsvis god tid før fangen skulle løslates, slik at de hadde tid på seg til å tilrettelegge for sysselsetting. En respondent uttalte seg som følger:

“Ja, jeg ser at en forutsigbarhet er helt avgjørende for denne målgruppen. Vi jobber jo langsiktig. Jeg bruker å kalle det “timing” jeg, slik at når vi begynner å jobbe, igangsetting av tiltak, så er det viktig at det “times” opp mot et løslatelsestidspunkt som er realistisk. Forutsigbarheten virker bra etter min erfaring, og målgruppen vi her snakker om, er også veldig opptatt av dette” (NA 3).

Generelt sett viser datamaterialet at respondentene fra NAV-arbeid som representerer fire kommuner og en fra fylke Vestfold, at de er godt fornøyd med dagens erfaringer når det gjelder kommunikasjon med kriminalomsorgen. Samarbeidet fungerer bra, og avtalen som kriminalomsorgen og Nav-sentralt inngikk i 2006, opprettholdes og ligger i bakhodet til respondentene ved saksbehandlingen. Det som etter datamaterialet kanskje er det mest

positive i prosessen med å etablere løslatte fanger til sysselsetting i Vestfold, er at det vises til den store fordel ved å ha en representant fra NAV-arbeid ansatt på fylkesnivå. Han jobber kun opp mot kriminalomsorgen og fanger, og har etter nærmere 11 år bygd seg opp et omfattende nettverk av kontakter og bedrifter han vet stiller opp i ulike yrkesgrupper. Denne ordningen med en mann ansatt på fylkesnivå, kan de fleste respondentene ikke få rost nok.

5.3.4. Kvalifiseringsprogrammet.

Som vi har sett hos enkelte respondenter, er kvalifiseringsprogrammet nevnt som ett av flere tiltak for løslatte. Kvalifiseringsprogrammet innenfor NAV er rettet mot mennesker som har vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, og med ingen eller svært begrensede ytelser til livsopphold i folketrygden (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 180). Det vil si personer som er avhengig av økonomisk sosial stønad, og med liten mulighet for en ordinær økonomisk inntekt. Det er et spesialtilpasset program som skal hjelpe personer i opplæring og arbeidstrening, men det går også ut på å tilrettelegge for en aktivitet på dagtid som er individuelt tilpasset den enkelte. Det kan blant annet bestå av trening, medisinsk behandling, bosituasjon, fritidsaktiviteter med mer. Hensikten med kvalifiseringsprogrammet er å få flere som er i denne målgruppen ut i aktivitet eller arbeid.

Kvalifiseringsprogrammet i Vestfold har eksistert siden mai 2008, og skal være landsdekkende fra 01.01.2010. Programmet er hjemlet i Lov om sosiale tjenester i NAV-kapittel 4, og er en lovpålagt oppgave for kommunen som skal forvaltes av de lokale NAV-kontorene (NAV Vestfold, 2010, s. 3). Personen får da en rett på stønad som er på 2G, mens personer under 25 år får 2/3 av dette. Samtidig har man rett til bostøtte dersom man har egen bolig, og man får barnetillegg viss det er barn i bildet. Kvalifiseringsprogrammet kan gis opp til ett år, og kan forlenges med inntil ett år ekstra (Arbeidsdepartementet, 2011). For Vestfold fylke sett under ett, viser tallene at de personene som så langt har deltatt i kvalifiseringsprogrammet, og gått videre til hhv arbeid/utdanning og andre tiltak/AAP (arbeidsavklaringspenger som ble innført 1.mars 2010) er like store. Andelen i lys av den totale andelen er ca. 23 % for hver av de to kategoriene (NAV Vestfold, 2010, s. 17). Tallene viser at programmet, herunder fanger, får personer ut i arbeids- og/eller utdanningstiltak som samfunnet i utgangspunktet kanskje hadde gitt opp. Jeg vil anta at ansatte i NAV-arbeid som blant annet har løslatte fanger som en av sine arbeidsoppgaver, ville benytte seg av kvalifiseringsprogrammet for de løslatte som er i målgruppen. Spesielt når vi ser tilbake til

kapittel 3.1.1-3.1.6, som viser fangenes generelle sosiale avvik fra resten av befolkningen. Mitt spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid ble derfor om de har noe erfaring med kvalifiseringsprogrammet. Ett av svarene var noe overraskende:

“Jeg har ikke noe erfaring med dette programmet, så det kan jeg ikke uttale meg om. Jeg har faktisk ikke hørt om det i grunn, så det skal jeg ta videre til sjefen min enkelt og greit, for å høre hva det er for noe. Så det kan jeg ikke hjelpe deg med enkelt og greit” (NA 1).

De fire andre respondentene svarte:

“Jo, jeg jobber med kvalifiseringsprogrammet, og da er det et krav om sysselsetting, og det er nettopp det som kanskje er veldig bra for de som kommer ut. Vi må finne tiltak hvor de fleste må ha daglige oppmøter. Da lager vi en ukeplan som skal ha et vist innhold, og det kan også være behandling. Vi har en arbeidsgruppe som tar inn folk for å se på stabilitet, hvordan de jobber og hvordan de jobber i gruppe. ... Så får vi dem inn til andre tiltaksbedrifter som har konkrete kontrakter. Personen må være rusfri og du har krav på deg om å betale husleie, for da får du jo lønn fra xxx kommune om du er i kvalifiseringsprogrammet. De må levere timelister og sånn på det de gjør, og de må sende meldekort, det krever NAV” (NA 2).

“Nå sitter jeg i det prosjektet med kvalifiseringsprogrammet, og erfaringen med kvalifiseringsprogrammet --- er jo at her får de tett oppfølging. Så noe av utfordringen som vi ser, er jo på en måte selve løslatelsesgarantien, forplikte, forankre samarbeidet med NAV lokalt. Kvalifiseringsprogrammet har et bredt spekter som er anvendbart her. Det går veldig mye på aktivitet, men det kan være veldig mye forskjellig” (NA 3).

“Ja, vi har hatt kvalifiseringsprogrammet siden 1.november 2007, så det kjenner vi godt til. Og i forhold til de som eventuelt er i fengsel og ikke har rett på andre ytelser, så blir det planlagt i forhold med løslatelsen at man kan begynne på kvalifiseringsprogrammet når man kommer ut. Kvalifiseringsprogrammet ble lovpålagt i 2007” (NA 4).

“Ja, det har jeg. Eh --- i begynnelsen kunne man jo ha kvalifiseringsprogrammet mens man sonet. ... Man har bestemt at man ikke kan ha det mens man soner, og det er litt problematisk. Fordi at en innsatt som skal flytte fra en kommune til en annen for eksempel, mangler plutselig en ansvarlig kommune. Den kommunen du skal flytte fra vil ikke sette i gang noe, fordi du ikke skal være der allikevel. Selv om de har det økonomiske og juridiske ansvaret for den innsatte så lenge man er i fengsel. Da blir det å få den nye kommunen opp på beina som

egentlig ikke har noe ansvar i det hele tatt. Så det gjør det vanskelig, også det der med å få startet tiltak mens man soner, altså frigang til tiltak. Hvem skal betale for tiltaket? ... Jeg er litt redd for at så lenge det har blitt som det har blitt, så er jeg redd for at noen skal falle mellom to stoler og stå uten noen ting når de løslates” (NA 5).

Etter datamaterialet å bedømme, vil jeg si at kommunene i Vestfold har et godt innarbeidet tilbud gjennom kvalifiseringsprogrammet, til de fangene som kanskje ikke klarer eller eger seg for en fulltidsjobb etter fengslingen. Det ene unntaket (NA 1) ser jeg på som en liten kommunal glipp fra denne kommunen, eller fra respondenten som jobber med fanger. Det er viktig å bemerke at dette programmet er rettet mot de svakeste og dårligst stilte personene, og som i mange tilfeller også har sosiale avvik som rus og psykiske problemer.

5.3.5. Stigmatisering i forhold til arbeid.

Det foreligger en del litteratur på at har man bakgrunn fra fengsel, kan det i mange tilfeller skape en stigmatisering når man er ferdig sonet (Alnæs, 2006, s. 157; Maguire og Nolan, 2007, s. 147; Hammerlin, 2008, s. 635). Det kan forekomme når fangene skal få seg jobb eller bolig. Det er heller ikke sikkert at alle arbeidsgivere ønsker en tidligere “fengselsfugl” i sine arbeidsrekker. Stigmatisering skjer, noe som igjen kan føre til en marginalisering. “MMIs spørreundersøkelse (Dalen 2006) spurte om arbeidsgiveres holdninger til ulike grupper av yrkeshemmede. I spørsmålene som ble rettet til et representativt utvalg av arbeidsgivere, kom det frem at tidligere straffedømte er blant de gruppene som skårer aller lavest når det gjelder sannsynlighet for å bli innkalt til jobbintervju” (Lien og Olsen, 2008, s. 19). Det vil med andre ord si at fangene vil tilhøre en av de marginaliserte gruppene på arbeidsmarkedet. Her er man sikkert litt avhengig av hva slags yrke man tenker på, men etter fangenes generelt lite utdanning og deres svake tilknytning til arbeidslivet (kapittel 3.1.3.), vil det som regel dreie seg om yrkesfag som ikke krever en stor formell utdanning. Integrering tilbake til samfunnet kan ende opp som en hinderløype for å overvinne sosial diskriminering og stigmatisering (Bereswill, 2011, s. 206). Et nytt verktøy for arbeidsgivere som ønsker opplysninger på jobbsøkere, er Internett. Her kan man i mange tilfeller finne opplysninger på den jobbsøkende løslatte fangen, som kan medføre at stigmatiseringen allerede er forutinntatt før jobbintervjuet finner sted (Petersilia, 2003, s. 109-112).

Mitt spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid gikk da ut på om de hadde opplevd at tidligere fengslede har lett for å bli stigmatisert når de leter etter jobb. Svarene jeg fikk gikk mye ut på de samme argumentasjonene, og årsaken bak en viss skepsis fra arbeidsgiverne. Fire respondenter svarte tilnærmet likt på spørsmålet mitt, som for eksempel:

“Ja, jeg vil tro det. Altså alle --- jeg vil påstå at alle har en viss skepsis til straffedømte. ... Ikke holde det skjult. Folk kommer til å oppdage det etter hvert allikevel. Det er jo mange som er opptatt av at de skal ha en sjanse til. Jeg vet jo om bedrifter her i xxx som tar inn folk som har hatt rusproblemer tidligere eller kriminalitet på rullebladet sitt” (NA 1).

“Ja, jeg opplever det ikke nødvendigvis sånn fordi de nødvendigvis er tidligere innsatte. Det er klart at har de en ruskarriere, så har du vært inne i fengsel flere ganger. Så jeg opplever det ikke sånn at det er innsatte som har dette problemet. Det er spesielt rus som kan være en problemstilling, og at der blir man stigmatisert, selv om de har vært rusfri i tre år, så blir de fortsatt stemplet som rusbrukere” (NA 4).

Den femte og siste respondenten hadde en litt annen erfaring i sin jobb med å få sysselsatt løslatte fanger, men det bygger mye på at han arbeidet aktivt med kvalifiseringsprogrammet:

“Jeg har ikke opplevd det, for det som skjer her da, er at vi blir kjent med personen gjennom kvalitetsprogrammet og kanskje i arbeidsgruppen. Slik at vi kan gå god for en person, vi markedsfører jo personene på en måte. Vi kan jo si at det ikke er noe fare ved å ansette denne personen. ... Arbeidsgiveren vet da hvem de får fra oss” (NA 2).

Vi ser gjennom dataene at det ikke er spesielt selve fengslingen som skaper en eventuell stigmatisering etter respondentenes erfaringer. Det er mer at rus er, eller har vært, en del av jobbsøkerens/fangens liv. Folketroen sier at dersom rus er inne i bildet hos en person, tvinges man gjerne til kriminalitet (Christie og Bruun, 2003, s. 73). Oppfattelse blant arbeidsgivere er litt sånn at de fleste kan være uheldige å pådra seg en fengselsdom. Har man derimot en fartstid inne rus, er dette langt mere negativt i et jobbintervju. Her kommer kvalifiseringsprogrammet til sin rett, som kan prøve ut personer som kommer fra fengsel, for deretter å kunne gi dem gode referanser når et jobbsøk er avtalt med en arbeidsgiver.

5.4. Løslatelse til utdanning.

5.4.1. Skolesektoren.

Justisminister Knut Storberget har skole og utdanning som ett av sine prioriterte målsetninger i kriminalomsorgen. Det foreligger et ønske om at alle fengsler i Norge skal kunne tilby en eller annen form for utdanning til sine fanger. All skoleundervisning i kriminalomsorgen er underlagt Fylkesmannen i Hordaland. I min avhandling er det Vestfold fylkeskommune som har ansvaret for videregående opplæring, og som fordeler de økonomiske rammene på de forskjellige skolene i fylket. Skoleavdelingene i de forskjellige fengslene er som regel underlagt en nærliggende skole, og drives som en egen underavdeling til denne. De har således lite med det lokale fengselet å gjøre, utenom at kriminalomsorgen holder bygninger og elevene/fangene er selvsagt underlagt straffegjennomføringsloven og fengselets interne regelverk og rutiner.

Min erfaring fra fengsel sier at de fangene med en domslengde på 2-3 år og oppover, som regel forsøker å begynne på en eller annen form for utdanning. Eller kanskje de viderefører en allerede påbegynt skolegang som ikke er ferdigstilt. I kriminalomsorgen vil skoletilbudet gå mye på den teoretiske delen av faget, mye på grunn av sikkerhetsrutiner. Tilrettelegging for yrkesfag kan være problematisk i fengsel generelt, men spesielt i fengsel med høy sikkerhet. Da vil utdanningsforløpet i fengsel som regel bli bygd opp på teoretisk basis, mens den praktiske delen innen yrkesfag vil stå på vent til frigang kan innvilges eller løslatelsen kommer. Jeg spurte derfor om NAV-arbeid har et godt samarbeid med skoler i kommunen med tanke på utdanning for fanger som skal løslates og mangler en eksamen eller to, eller ønsker å videreføre sin påbegynte utdanning:

“Det føler jeg at vi har veldig god kontroll på. I og med at vi har --- de er så gode de som jobber i fengselet blant annet en rådgiver fra skolen der nede som har veldig god oversikt. Så jeg føler at det fungerer bra” (NA 1).

“Ja, jeg vil si at mulighetene er der. Eh --- som sagt så er det ofte et tett samarbeid med skolene også etter løslatelse, mitt inntrykk er det” (NA 3).

“Altså, det samarbeidet vi har er jo --- altså kommunen har jo ansvaret for voksenopplæringen. Har du rettigheter i forhold til trygd og sånn, så har vi et samarbeid med dem som har ansvaret for det. Eh --- ellers så har vi et samarbeid med oppfølgingstjenesten som har de opp til 23 år i forhold til rettigheter og sånn. Så har vi jo et samarbeid med

skolesystemet for å sikre de, men det er klart det --- men det går jo på grunnskole og videregående, ikke på høyskole og andre ting” (NA 4).

De to siste respondentene hadde liten eller ingen erfaring på dette punktet, og kunne ikke svare direkte på mitt spørsmål. Data fra de tre respondenter kan tyde på at skolesektoren i fengslene og kommunene har et godt samarbeid, som begge etatene generelt sett er fornøyd med. Min erfaring fra fengsel sier også at de aller fleste fangene er fornøyd med skolen i fengsel, og at overgangen til offentlig skole enten under eller etter løslatelsen fungerer fint. Det er mye takket være lærerne som underviser i fengslene.

5.4.2. Lærlingeplasser.

Som nevnt i forrige kapittel, kan det være problematisk med praktisk undervisning i flere yrkesfag i fengsel. Fanger gjør seg som regel ferdig med den teoretiske delen av faget, og begynner så i læra på slutten av soningen når man kan få innvilget frigang, eller etter at de løslates. Hvordan ser bedrifter på å ansette en lærling som har tatt den teoretiske biten mens man har sonet, og skal ut i lærlingplass for å fullføre sin utdanning. Mitt spørsmål til respondentene er om det er større utfordring å fremskaffe lærlingplass til en som kommer fra fengsel, enn det er for en som kommer ut fra yrkesskolen. Her svarer fire respondenter at de ikke hadde noen erfaring å vise til, men de antydte at det kanskje var en ekstra utfordring å skaffe plass til en løslatt fange. Tre av dem nevnte at NAV kunne gå inn med lønnskudd for å forenkle og bistå litt ekstra, men de så på lærlingeplasser som en generell vanskelig oppgave uavhengig av fengsel. Den femte og siste respondenten svarte veldig konkret: *“Ja, det er det. Ubetinget ja-ja. Det må ofte brukes virkemidler som lønnskudd da viss det er sånn at vedkommende faktisk har fått seg en lærlingplass, og det har stått og falt på om den bedriften da kan få noe økonomisk kompensasjon for det” (NA 3).*

Data forteller at det kanskje ikke er så mange fanger som skal ha seg lærlingplass etter soning. Min erfaring fra åpent fengsel i Vestfold, sier at lærlingplasser i hovedsak blir tilrettelagt gjennom ansvarsgruppemøte og NAV-representanten fra fylket i samarbeid med skolene i fengslene. Skolerådgiveren i fengselet vet jo hvem som trenger, eller kommer til å trenge en lærlingplass i god tid før soningen er avsluttet, og kan da organisere dette uten at hjemkommunen er spesielt involvert. Lærlingplasser må søkes på før den 1.februar hvert år, og det er fagopplæringen i fylket som skal godkjenne søknaden.

5.5. Løslatelse – til bolig.

5.5.1. Introduksjon.

For mange kommuner kan det være en utfordring å skaffe bolig til sine innbyggere, uavhengig av om de er løslatt fra fengsel eller andre personer i kommunen som er i bolignød. Det er kanskje den største utfordringen generelt i tilbakeføringsarbeidet (Dyb, m.fl. 2006, s 27; Maguire og Noland, 2007, s. 144). Spesielt det å fremskaffe en egnet bolig til den enkelte fanges behov, vil i enkelte tilfeller nesten være umulig. Studier viser at stabile boligforhold fører til mindre recidiv til ny kriminalitet (Skardhamar, 2002, s. 112; Farrall, 2002, s. 178). I undersøkelsen til Alnæs, viser data at 90.8 % av de intervjuede fangene sier at bolig er viktig etter løslatelse med tanke på å forebygge nye lovbrudd (Alnæs, 2006, s. 161). Som regel blir fangene løslatt til kommunale boliger som ligger i urbane områder, noe som kan skape problemer i integreringen til et lovlydig liv for de som ønsker dette. Det kan igjen føre til at man får et kriminalt belastet nabolag med rusproblemer og/eller fengsels erfaringer (Petersilia, 2003, s. 51-53; Dyb, m.fl. 2006, s. 113). Fanger som løslates har etter mine data ingen særordning på at de skal gå foran i boligkøen. De må stå på venteliste som alle andre boligsøkere i kommunen. Kommunen trengte ofte mer tid på å finne bolig til fangene enn de har i dag, når kriminalomsorgen først tar kontaktet med hjemkommunen.

Selvsagt trenger ikke alle fangene bistand til bolig, men undersøkelse viser at 63 % av fangene oppgir at de ikke har egen bolig etter løslatelsen (Dyb, m.fl. 2006, s. 127). Det er kanskje en ekstra utfordring for kommunene når de jobber opp mot kriminalomsorgen, hvor fangene som oftest ikke har mulighet til å ta direkte kontakt med sin hjemkommune på grunn av restriksjoner og fastlagte telefontider innad i fengslene. Fangene har liten tilgang til telefon på dagen når offentlige kontor er åpne, og det å låne telefon i fengselet på dagtid er ikke alltid like enkelt. Fangene har vanskeligheter med å møte til konsultasjonstime, og eventuelt få fremstilling eller permisjon til visninger på boliger som er ledige. Å skaffe bolig til fangene, ser jeg på som en utfordring for kommunene, siden fangene ikke er tilgjengelig på samme måte som andre boligsøkende personer i kommunen er.

5.5.2. Kommunenes boligansvar.

Fra den dagen fangene blir løslatt fra fengsel, er det hjemkommunen som har ansvaret for å bistå med etableringen i samfunnet. Kriminalomsorgens ansvar for integrering tilbake til samfunnet avsluttes ved løslatelsen (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 173). Nettopp fordi fengsel er et straffetiltak, er det viktig at kriminalomsorgens arbeid ikke strekker seg utover

straffegjennomføringen (Dyb, m.fl. 2006, s. 48). Vi så i kapittel 3.1.1-3.1.6 at fangene generelt har mange sosiale avvik i forhold til resten av befolkningen. Etter loven skal alle innbyggerne, også fangene, ha hjelp til å skaffe seg en egnet bolig, arbeid/opplæring eller andre tiltak som kan bidra til en lovlydig livsførsel etter løslatelse (Storvik, 2003, s. 226). I sosialtjenesteloven § 3-4 kommer det frem at sosialtjenesten skal være en aktiv part for å fremskaffe boliger til de menneskene som selv ikke kan ivareta egne interesser i boligmarkedet. Deretter sier § 4-5 i sosialloven at sosialtjenesten har en plikt til å bistå og skaffe tak over hodet til personer som trenger dette. Det er departementet sitt eget rundskriv (SOS-I-11/2000) som har presisert at løslatte fra fengsel skal få hjelp til å skaffe seg bolig, som ikke bør være hospits (Ødegaardshaugen, 2005, s. 71).

I stortingsmelding nr. 23, (2003-2004) “*Om boligpolitikken*” er blant annet en av målsettingene at ingen skal måtte tilbringe tid i midlertidig løsninger ved løslatelse fra fengsel (Dyb, m.fl. 2006, s. 143). “Som en oppfølging av denne målsettingen ble det i 2005 inngått en sentral avtale mellom regjeringen og KS med fokus på tiltak som skulle bidra til å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Videre ble det inngått en særavtale mellom Justisdepartementet og KS om bosetting ved løslatelse fra fengsel, samt forslag til en mønsteravtale mellom kriminalomsorgen og kommuner i de 6 ulike kriminalomsorgsregionene” (Månsson, 2010, s. 9). Alle regionene har inngått boligsosiale avtaler, som skal bidra til å styrke arbeidet med å fremskaffe bolig til fanger som skal løslates. Antall kommuner som har undertegnet boligavtaler kan variere noe, men alle de store bykommuner i regionene har inngått boligsosiale avtaler (Dyb og Johannessen, 2010, s. 32). Dette setter store krav til kommunene, hvor re-integreringsideologien som Cohen beskriver, er sterkt gjeldende slik at de løslatte fangene ikke skal føle seg ekskludert fra samfunnet (Cohen, 1994, s. 98).

Jeg var interessert i å finne ut hva kommunene generelt gjør når en fange skal løslates, og spurte derfor respondentene fra NAV-sosial hvilke praksis kommunen hadde med tanke på å skaffe bolig til en løslatt som skal etableres tilbake i samfunnet:

“Ja, praksisen bygger mest på hva den enkelte innsatte ønsker. Det som er sikkert, er at vi må få på plass en tidlig henvendelse fra kriminalomsorgen. Saksbehandlingstiden er umulig å forutsi. Kommunal bolig er absolutt mest brukt, for det er ofte vanskelig å ringe fra fengsel og avtale visninger. Så må vi tenke på egnet bolig, for veldig mange av de leilighetene som er

ledig er øremerket rus, og de er ikke egnet for løslatte som ønsker et rusfritt liv. Dette kan skape utfordringer med tanke på bolig. Har vi god tid, får vi alltid til ett eller annet” (NS 1).

“Nok en gang mangler vi tidligere informasjon fra fengslene. En vanlig saksbehandlingstid er tre uker på kontoret, og fire uker i forhold til forvaltningsloven. Og vi --- vi har jo ingen kommunale boliger som står og venter på folk som slipper ut av fengsel. Så vi oppfordrer folk til å gå på det private boligmarkedet. ... Det kan kanskje være vanskeligere på det private boligmarkedet, men kommer an på hvordan man fremlegger seg, på hva man velger å informere om for boligeier. Men som sagt, det er ingen boliger reservert for denne gruppen” (NS 2).

“Ja, vi har få innsatte som trenger bolig. Vi prioriterer jo folk som kommer fra fengsel. Det er vanskelig med kommunal bolig dersom kriminalomsorgen kommer med en ny løslatelsesdato 14 dager før, som dessverre skjer en gang iblant. Da må vi finne noe midlertidig” (NS 3).

“Det har aldri vært noe system. Det har faktisk ikke vært noe sted å rette boligsøknader som ikke handler om omsorgsbehov. Det betyr at en del av boligsøknader har bare svevd rundt og ikke blitt tatt tak i. Dersom de kommer til NAV, blir de avslått med begrunnelse i at de ikke disponerer noen boligmasse. Noen ganger får man litt hjelp med informasjon, å se i aviser, oppslagstavler i butikker og lignende. ... Det er ofte et problem å få registrert boligsøkere fra fengsel. Det største problemet er at man må ha underskrevet leiekontrakten før man får kommunal garanti, og der er man jo i en liten klemme” (NS 4).

“Ja, hovedregelen er at den enkelte må skaffe seg bolig på egenhånd, da i hovedsak på det private markedet. De aller fleste gjør det. Så har vi et system om kommunal utleiebolig, hvor man da må søke kommunal bolig på lik linje med alle andre. Det er ingen særordning for løslatte. Vi har et tildelingsutvalg for kommunale boliger, og vi følger de vanlige rutine vi har” (NS 5).

Ut i fra svaret til NS 3, kommer jeg inn på mitt neste spørsmål som bygger på om kommunene eventuelt har midlertidige boliger til disposisjon, dersom en løslatelse brått skulle komme tilbake til kommunene. For etter sosialtjenesteloven har fangens hjemkommune ansvaret får øyeblikkelig å skaffe “tak over hodet” til dem som trenger det i prekære situasjoner (Dyb, m.fl. 2006, s. 160). Min erfaring fra fengsel sier at fanger kan bli løslatt før den angitte

datoen. Det er noe som skjedde i flere tilfeller for et par år tilbake, når det var større fokus på soningskø og mangel på varetektsplasser, men det skjer fortsatt. Nå er det mer vanlig at en fange soner over prøveløslatelsen på 2/3 tid, for deretter på kort varsel få beskjed om å pakke cella for løslatelse på dagen. I de tilfeller stilles det ekstra stort ansvar på hjemkommunen som “plutselig” får tilbake en innbygger som trenger bolig. Dersom man løslates uten bolig, er veien tilbake til fengsel enda kortere (Petersilia, 2003, s. 123). Spørsmålet blir derfor om kommunene i Vestfold har en nødløsning på bolig når slike episoder oppstår:

“Eh --- vi har en kriseleilighet per i dag viss den er ledig, men vi jobber med å skaffe oss et par stykker til” (NS 1).

“Da må vi bruke de midlertidige botilbudene vi har. Vi har noe som heter xxx som er på en måte et hospits, om vi kan kalle det det. Det er kun et midlertidig bosted. Så har vi et bo og treningscenter som er på en måte et botilbud. Eller vi tyr til det som er tilgjengelig når en løslatelse skjer plutselig, så som campingplasser og hotellrom. Vi bruker det som er” (NS 2).

“Vi bruker vandrerhjem, campingplasser og hotell i påvente av kommunal bolig. I utgangspunktet maks en måned. Det er også litt årstids bestemt. Nå koster det jo 1000.- døgnet for et hotell her” (NS 3).

“Nei, vi har ingen ting. Vi hjelper søkere med søknader. Det er der vi er. Kanskje de kan få et midlertidig sted å være, men først etter noen dager etter løslatelsen. Man dekker seg veldig bak saksbehandlingstid. Har man funnet seg en sofa å sove på, er det et argument imot at man får tildelt en bolig” (NS 4).

“Ja, da har vi jo midlertidig boliger. Og om de plutselig står uten penger, så er det vanlig nødhjelp og den type ting” (NS 5).

Datamaterialet kan tyde på at de fleste kommuner har en midlertidig nødløsning dersom en fange blir løslatt fra fengsel med kort eller uten forvarsel. Det var kun en respondent som ikke kunne vise til at hans kommune hadde noen nødløsning på bolig. Det vil derfor være nærliggende å si ut ifra data, at de aller fleste kommunene har en kriseplan/løsning dersom en løslatt fange plutselig skulle banke på døren til sitt NAV- kontor og trenge et sted å sove. Respondentene kommenterer at slike midlertidige boliger skal benyttes i minst mulig grad. Det er også ett av hovedmålene i regjeringens strategi mot bostedsløshet, som sier at ingen

skal måtte tilbringe tid i foreløpige løsninger ved løslatelse fra fengsel (St.meld.nr. 37, 2007-08, s. 177). Videre viser datamaterialet at for de fangene som trenger bolig ved løslatelse, er det i hovedsak kommunal bolig som blir brukt. Årsaken til dette kan bygge på flere ting. For det første er det meget vanskelig å dra på boligvisning fra fengsel. For det andre har som regel ikke den løslatte økonomi til å dekke det private leiemarkedet. For det tredje er det flere private utleiere som ikke tar kommunal garanti, for da er man automatisk sosialklient. For det fjerde er det ikke alle utleiere som ønsker en tidligere fange som leieboer.

5.5.3. Forberedelse til løslatelse.

Dataanalysen fra kapittel 4.3.1, viser at kontaktbetjentene tar kontakt med hjemkommunen raskt etter innsettelse i fengsel når fangen trenger bolig etter løslatelse. Dette er selvsagt igjen avhengig av dommens lengde, men som jeg tidligere har vært inne på, ligger den gjennomsnittlige domslengden i Vestfold på 189 dager i perioden 2005-2010. Det tilsier at både kontaktbetjenten og kommunen har knapt med tid på seg. For de fleste fangene skal ut av fengsel igjen og etableres tilbake til samfunnet i løpet av noen måneder. En av de viktigste samarbeidspartnerne til kriminalomsorgen på lokalt nivå er sosialtjenesten, som i de fleste kommuner nå er NAV-sosial. Sosialtjenesten har blant annet ansvaret for økonomisk bistand til livsopphold og med å anskaffe bolig (Dyb og Johannessen, 2010, s. 41). På spørsmål til respondentene som jobber i NAV-sosial om deres erfaring med tidspunktet de blir kontaktet av fengslene, var svarene ganske enstydige:

“Veldig ofte kommer det altfor seint. Den tidlige kontakten er kjempe viktig. Å melde behov tidlig er meget viktig, denne personen [fangen] trenger hjelp når han kommer ut. Den beskjeden kan godt komme med en gang man blir satt inn altså” (NS 1).

“Jeg har skrevet i mine notater altfor seint. Det kunne ha vært mye tidligere, for da kunne vi hatt mer tid på oss” (NS 2).

“... Noen ganger kan det komme veldig brått på, og da må vi bruke akutte midlertidige løsninger. Jeg føler at løslatelsesprosessen burde starte rett etter innsettelse. Vi har mange på korte dommer, og da trenger man den tiden. Jeg tror at alt arbeid som er påbegynt mens man soner i fengsel er smart” (NS 3).

“Ja, de gangene det har vært innom meg, har det vært altfor seint. Det er liksom slik at det er neste uke. Neste uke kommer løslatelse, og har man ikke et system på det og må kjempe mot det hver gang, så lar det seg nesten ikke gjøre en gang” (NS 4).

Den siste respondenten hadde ingen erfaring med dette, da de fangene han i hovedsak hadde jobbet med, allerede hadde bolig når de skulle løslates. Disse svarene stemmer overends med undersøkelsen *“Løslatt og hjemløs”* hvor samtlige saksbehandlere ved sosialkontorene understreket at jo tidligere boligarbeidet starter, jo bedre er det (Dyb, m.fl. 2006, s. 161). Dataene til respondentene fra NAV-sosial står ikke i samsvar med hva kontaktbetjentene uttalte under sine intervjuer, hvor alle fem kontaktbetjentene svarte at de startet denne prosessen tidlig i soningen. De kontaktet kommunene i god tid før løslatelsen, minimum tre måneder før den angitte datoen. Jeg skal ikke dra noen slutninger på hvem av aktørene som uttrykker seg litt u-spesifikk, men vi står overfor to etater som skyver litt av ansvaret over til den andre part.

Mitt påfølgende spørsmål blir da hvordan NAV-sosial oppfatter kommunikasjonen med fengselet eller kriminalomsorgen generelt i boligspørsmålet? Fire av respondentene fordeler litt av skylden både på fengslene og kommunene. Samarbeidet kunne ha vært langt mer profesjonelt med klare retningslinjer og en innarbeidet praksis. For mange kommuner har som regel en eller flere personer inne til soning til enhver tid. Både fangen og kommunen etterlyser forutsigbarhet fra kriminalomsorgen. Et generelt svar fra respondentene var: *“Det er et problem at kriminalomsorgen ikke tar kontakt tidlig nok. Vi trenger ofte mer tid enn det vi får når folk skal løslates. Men vi kunne kanskje fulgt bedre opp de som sitter inne også. Problemet ligger kanskje litt hos både oss og fengslene” (NS 2).*

Det var to respondenter som var litt mer spesifikk enn de andre, og svarte som følger: *“Nei, det fungerer ikke tilfredsstillende. ... Sånn det er nå, så går det mye på koordinering med bindende avtaler som skulle ha vært gjort, og mye mer formelt samarbeid. Ved flere ganger har vi hatt en avtale med fengselet om at boligen er ferdig den og den datoen. Så blir man plutselig løslatt uten at bolig er på plass, noe som er lite heldig. Da må man bo midlertidig på en campingplass eller et annet sted til boligen er ferdig, noe som ofte fører en rett ut i elendigheten igjen. men det er bare å ta en telefon til oss fra kriminalomsorgen, og da blir det plutselig vårt problem” (NS 1).*

“Ja, kommunikasjonen er dårlig, eller kunne ha vært betydelig bedre. Jeg tror at de [fengslene] tenker de har gjort jobben sin når de har gjort en henvendelse. Ikke gi seg før kommunen har fått tak i bolig, det er det minste de kunne gjøre. Får den innsatte først fem dager” fri”, ja, da er man tilbake til sitt gamle liv, og så går det skeis igjen” (NS 4).

Datamaterialet viser at kommunikasjonen og samarbeidet mellom kriminalomsorgen og kommunene har forbedringspotensialer fra begge etatene. Begge etatene skyver litt av ansvaret over på motparten for at samarbeidet ikke fungerer optimalt (Hedderman, 2007, s. 16; Ramsbøl og Rasmussen, 2009, s. 18). Representantene fra NAV-sosial tar selvkritikk på dagens rutiner vedrørende samarbeid med fengslene. Når jeg intervjuet kontaktbetjentene om deres fremgangsmåte opp imot løslatelse i boligspørsmålet, var svarene at de fleste kontaktbetjentene tok kontakt med hjemkommunen til fangen for å be dem inn til fengsel på ansvarsgruppemøte. Igjen spiller domslengden inn, men alle fem kontaktbetjentene tok initiativet til et samarbeid med kommunen enten via telefon, eller at de kommuneansatte ble bedt inn til ansvarsgruppemøte i fengselet. Får man først et ansikt-til-ansikt-forpliktelse, blir den videre saksgangen enklere for alle parter (Hammerlin, 2008, s. 626). Da er prosessen i gang, og partene har fått et navn å forholde seg til i fortsettelsen mot løslatelsen. Respondentene fra NAV-sosial var litt todelt i sine svar på om de hadde deltatt på et slikt møte i fengsel:

“Å ja, jeg har ofte deltatt på ansvarsgruppemøte flere ganger. Et slikt møte er meget viktig. Kontaktbetjent, sosialkonsulent fra fengselet, den innsatte og jeg, og det er jo kjempeviktig. Og er folka [fangene] knytta opp mot LAR, så har vi ved behov med representant fra LAR også. ... Finne en arbeidsfordeling ikke sant, så tidlig som mulig, hva kan vi gjøre og hvem skal gjøre det. Når man først får til et ansvarsgruppemøte, fungerer dette meget bra” (NS 1).

“Det er veldig bra, og det er veldig lurt. Jeg har deltatt tidligere, og selv om det går mye tid, er det vel anvendt tid. ... Lykkes den innsatte, så har også vi lyktes. Jeg føler at vi er ønsket av fengslene. Tatt i betraktning at vi ikke har så mange som sitter inne, deltar vi når det er ønsket, og deltar etter behov” (NS 3).

“Ja, det har jeg flere ganger, og da kan jeg fortelle deg om hvem av fengslene i Vestfold som er gode og som ikke er gode. ... Det er ett fengsel her i distriktet xxx som sier at dette har vi ikke tid til, og de gjør det ikke selv om alt er tilrettelagt. De trenger egentlig bare å møte opp. Jeg anbefaler innsatte ikke å søke overføring til dette fengselet, for da stopper det helt opp

dersom det er noe som foregår. Dette er oppbevaring på det beste eller kanskje det verste”
(NS 4).

De to andre respondentene hadde ikke deltatt på ansvarsgruppemøte i fengsel, men begge ønsket de hadde fått en invitasjon fra fengslene. En svarte som følgende:

“Jeg har ikke deltatt, og jeg skulle ønske jeg hadde blitt innkalt til et tettere samarbeid mens folk er inne i fengslene, slik at vi kunne fått litt tid på oss. Her kunne fengslene vært mye flinkere, og jeg deltar gjerne på slike møter. Jeg vet om noen få her i etaten som har deltatt tidligere” (NS 2).

Tre av fem respondenter fra NAV-sosial har altså deltatt på ansvarsgruppemøter i fengsel flere ganger, og kan vise til god kommunikasjon og viktigheten med slike møter. Når ansvarsgruppemøter blir gjennomført med alle tre parter til stede, kontaktbetjenten, representant for hjemkommunen og fangen, går den videre prosessen med å finne bolig langt enklere. Kommunen vet når fangen skal løslates, de blir fortløpende oppdatert fra kontaktbetjenten, og en forutsigbarhet for fangen på at boligen står klar og venter når man løslates. De to respondentene som ikke har deltatt på ansvarsgruppemøte så langt, har begge ønsket å bli kalt inn til et slikt møte for å begynne planleggingen på et tidligere stadium enn det som blir praktisert i dag.

5.5.4. Prioritert bolig for unge voksne.

Vi har tidligere i avhandlingen sett at gjennomsnittsalder på norske fanger er 34 år, men det er fortsatt en del yngre personer som sitter i fengsel. De yngre fangene, blant respondentene omtalt som de under 25 år, er i flere sammenhenger sett på som en prioritert gruppe det skal jobbes aktivt med for å motvirke recidiv til ny kriminalitet. Da kreves det blant annet et godt forberedt mottaksapparat fra kommunen den dagen personen slipper ut av fengsel. Slik at man kan huke tak i den unge løslatte fangen og starte et møysommelig arbeid både når det gjelder bolig og sysselsetting, for å integrere han inn i samfunnets daglige rutiner. Har kommunene i Vestfold et opplegg for yngre lovbrøyttere som har begynt å skli litt ut, eller får de de samme oppfølgingene som alle andre lovbrøytterne får tilbud om? Her svarte alle fem respondentene at kommunen ikke hadde egne tiltak for yngre. To generelle eksempler på svar fra respondentene var:

“Eh --- nei, vi har ingen spesiell tilrettelegging for yngre. Vi har det samme tilbud til alle. Eh --- vi har et ungdomsteam i NAV liksom, men de er ikke automatisk knyttet opp mot yngre som sitter inne, de jobber med ungdom generelt. Det er også et økonomisk spørsmål når man er under 18 år. Hvem skal betale for bolig med mer, er det Barnevernet eller NAV. Det har vi forsøkt å finne en løsning på, men, men” (NS 1).

“Eh --- ingen spesielle boliger til de yngste. Vi ønsker ikke at unge skal bo tett med andre som kan ha et rusproblem i kommunal bolig, så vi prøver å tilpasse det” (NS 3).

Vi kan konkludere ut ifra datamaterialet at Vestfolds kommuner ikke ivaretar yngre lovbrøyttere som kommer ut fra fengsel annerledes enn de gjør med andre personer. Alle fanger som løslates fra fengsel får de samme tilbudene og mulighetene i boligspørsmålet, uavhengig av alder. Her er noe som ikke helt harmonerer i intervjumaterialet, siden respondentene i en annen spørsmålsstilling sier at de yngre er en prioritert gruppe hos NAV.

5.5.5. Stigma i forhold til bolig.

Personer som tidligere har vært i fengsel kan i mange sammenhenger bli stigmatisert, noe som også kan skje på boligmarkedet (Maguire og Nolan, 2007, s. 147). Et fengselsuttrykk som går igjen hos flere fanger som skal løslates og trenger bolig, men som ikke føler seg velkommen tilbake, er “NIMBY – Not in my back yard”. Det er flere fanger som føler at de i mange tilfeller ikke er ønsket tilbake til sitt gamle nabolag. “Man er bevisst at mange fanger er truet av en sosial ekskludering og marginalisering når de kommer ut” (Hammerlin, 2008, s. 564). Samtidig ligger som regel de kommunale utleieboligene sammen i boenheter, eller i samme område, noe som kan forsterke stigmatiseringen til resten av befolkningen. Man kan dermed få en konsentrasjon av blant annet sosialklienter og tidligere fanger i samme boligområde som kan skape frykt og elendighet for nabolaget (Cohen, 1994, s. 102; Petersilia, 2003, s. 8; Dyb, m.fl. 2006, s. 113). Samtidig er det ikke alle beboere som ønsker tidligere straffede inn i sitt nabolag. Det kommer selvfølgelig litt an på hva man har vært fengslet for, men hører folk flest ordet tidligere fange, kan man raskt bli satt i bås uavhengig av hva man er domfelt for. Dette er en problemstilling som går igjen gjennom kriminologistudiet.

På spørsmål om de ansatte i NAV-sosial opplever at tidligere fanger blir stigmatisert eller marginalisert i boligspørsmålet, var svarene ganske enstydige. En respondent viste til små

forhold i kommunen han representerte, som kanskje kunne by på problemer da de fleste i kommunen kjenner eller vet om hverandre. Generelt svarte de fire andre respondentene noe tilnærmet:

“Stigmatisering er i utgangspunktet ikke noe problem, for det er snakk om kommunale boliger i de fleste tilfeller, og da vet vi hvem vi får. Det kan være en utfordring på det private leiemarkedet” (NS 1).

Vi kan tolke data dit hen, at stigmatisering etter et fengselsopphold er mer fremtredende når en tidligere fange skal ut i arbeidslivet enn når man skal ha bolig. Årsaken ligger etter respondentenes opplysninger, at ved etablering inn i bolig, er det i hovedsak kommunal bolig som gjelder. Da slipper man kanskje ubehagelige spørsmål fra en privat boligutleier, for de ansatte i kommunen vet allerede hvem boligsøkeren er, og hans historikk fra fengsel.

5.6. Økonomisk rettleiding og praktisk bistand.

Når en fange løslates fra fengsel, er bolig og sysselsetting kanskje de to viktigste tingene for en som løslates, men den økonomiske og materielle biten spiller også en viktig rolle i etableringsfasen. Et fengselsopphold vil i mange tilfeller sette fangen et godt stykke tilbake, noe man må ta igjen etter løslatelsen. Pengeproblemer er det de fleste fanger frykter mest, og ser på det som kanskje det største problemet etter løslatelsen. Desto yngre fangene er, jo høyere er frykten for dårlig økonomi (Bottoms og Shapland, 2011, s. 61). Spesielt det siste tiåret hvor flere på tiltalebenken først blir idømt en ubetinget fengselsstraff, samtidig som det i tillegg kommer et økonomisk erstatningskrav som blir mer og mer vanlig i norske rettssaler. Dette medfører blant annet at gjelden vokser under soningen, og flere fanger kommer ut av fengsel nærmest som gjeldsslaver. Gjelden som fangene har kan være både offisiell og kjent, eller “svart” og uoffisiell (Dyb, m.fl. 2006, s. 149-151). Den “svarte” gjelden er som regel spilletgjeld eller narkotikagjeld. Dette er selvsagt en meget demotiverende situasjon når man slipper ut av fengsel, og kan føre til at arbeidslysten ikke er helt på topp. Det er vanskelig å hente inspirasjon til å jobbe dersom inkassokrav, gjeld og “gammel moro” tar beslag i det meste av de pengene man tjener. Flere fanger har ytret ønske om mer veiledning og hjelp vedrørende sin vanskelige økonomiske situasjon ved løslatelse (Farrall og Calverley, 2006, s. 62). For ofte er det under soning at fangene finner ut hvor mye gjeld og ubetalte bøter de har. Det kommer blant annet av at man ikke løslates fra fengsel dersom man har bøter som skulle vært betalt. Da får man noen dager ekstra soning (bøtesoning), som kommer i tillegg til den

ordinære ubetingede fengselsstraffen. Altså en forlengelse av fengselsstraffen dersom man ikke betaler bøtene sine.

Det er kommunen som har ansvaret for å stille seg til rådighet dersom fangen trenger økonomisk rådgivning ved løslatelse (Dyb og Johannessen, 2010, s. 78). Ett av mine spørsmål til NAV-sosial gikk ut på om kommunen hadde et opplegg for å bistå løslatte fanger som hadde havnet i et økonomisk uføre, enten før eller under soning. Her svarte alle respondentene at kommunen de representerte hadde tilbud om gjeldsrådgivning til de som måtte trenge det: *“Vi har et gjelds-team/rådgivere her på NAV som jobber med gjeldsproblemer og forvaltning. ... Alle saksbehandlere hos NAV-sosial kan bistå med å skrive og sende et brev”* (NS 1).

“Vi har --- det vi har er egentlig kommunens gjeldsrådgivere. Det er to stykker som vi henviser til. ... Vi saksbehandlere kan gi råd og veiledning her på NAV-sosial. Vi har praksis på at vi tar opp til fem kreditorer, sånn generell hjelp, for da går det litt raskere. Men er antallet større på kreditorene og mer omfattende, så sender vi de løslatte til kommunens gjeldsrådgivere. De sitter jo på kontoret her, selv om det er en del ventetid” (NS 2).

Det var en respondent som uttalte at kommunen han representerte stilte krav til den løslatte: *“Vi har en gjeldsrådgiver, men køene er enorme. I tillegg har de valgt en prioritering hvor de sier at dersom du ruser deg, er det ikke aktuelt å bistå med en gjeldsordning. Man sier at har man et ønske om gjeldsordning, slutter man først og ruse seg. Det er jeg veldig, veldig, veldig imot, og det utelukker veldig mange. Mange orker ikke slutte og ruse seg før man får hjelp til for eksempel gjeldsordning. Der biter vi oss selv i halen”* (NS 4).

Vedrørende boligtilskudd, depositum kommunal garanti osv. viste alle fem respondentene til en tilnærmet lik praksis i henhold til lovverket. For tidligere fanger er det vanskelig på det private leiemarkedet da det ofte kreves forskudd og depositum på husleien (Maguire og Nolan, 2007, s. 156). Kommer man med kommunal garanti til depositum på leie av bolig, er man fort satt i bås som sosialklient, og kan møte på fordommer hos enkelte utleiere (Ødegaardshaugen, 2005, s. 70). Man kunne få dekket tre måneders depositum, med noen måneder ekstra i særskilte tilfeller. For de fangene som har bolig ved fengslingen, kan kommunen gå inn med bostøtte opp til seks måneders husleie for å opprettholde den boligen som fangen har frem til løslatelsen. For to kommuner var det snakk om tre måneder, men med en individuell behandling. Og var fengselsstraffen over seks måneder, må man si opp sin

leieavtale på boligen og begynne på ny boligjakt etter løslatelse. Generelt sier respondentene at de gir økonomisk hjelp til etablering etter den enkeltes behov.

Startlån er en ordning fra Husbanken hvor personer som har vanskeligheter med å skaffe egenkapital til etablering, kan søke om lån. Forutsetninger for å få Startlån, kan være at man for eksempel har problemer med å finansiere kjøp av bolig i privat bank (Husbanken, 2011a). Det er den enkelte kommune som tar avgjørelsen om hvem som kan få innvilget Startlån, og vilkårene kan variere noe (Husbanken, 2011b). På spørsmål om kommunens erfaring med Husbanken og Startlån til løslatte fanger, svarte alle fem respondentene tilnærmet det samme, som for eksempel:

“Det er jo sånn at for å få Startlån må man kunne betjene et lån. Og har man kontakt med sosialtjenesten, så har vel de færreste her på NAV-sosial noen mulighet til det. Så vi har få, eller ingen, som søker Startlån her hos oss” (NS 2).

“Jeg kan ikke huske at noen innsatte har fått den type hjelp. Jeg er helt sikker på at vår kommune kunne blitt bedre på dette punktet. Jeg tror det er mange flere som burde eie sin egen bolig. Der tror jeg det ligger et underforbruk på de tingene der” (NS 3).

“Vi har ikke hatt noe samarbeid med Husbanken i forhold til løslatte, og vi har heller ikke overhodet hatt Startlån de siste tre åra. ... Startlån hadde fint latt seg gjennomføre for løslatte om det hadde vært fullfinansiering, men så lenge man velger å kalle det en toppfinansiering, så har man ekskludert mange” (NS 4).

Det viser seg at Husbanken er lite, eller ikke inne i bildet for løslatte fanger i det hele tatt. Det er for meg litt merkelig når Husbanken aktivt er inne i prosessen med å hjelpe vanskeligstilte og boligløse med flere tiltak. Det kan også være en prioriteringssak i den enkelte kommune hvordan midlene fra Husbanken blir formidlet. Som en kontaktbetjent uttalte det vedrørende hans erfaring med Husbanken;

“Jeg har mine store tvil om man bare kan ringe dit å få lån. Husbanken er generelt veldig vanskelig, med masse dokumentasjon, tungt system” (KB 3).

Trygg økonomi er en av flere årsaker til at recidiv til ny kriminalitet kan reduseres. Derfor blir mitt siste spørsmål til respondentene vedrørende økonomi: Hva kunne etter ditt skjønn vært

forbedret med tanke på å hjelpe løslatte med det økonomiske problemet mange har? Fire av respondentene fra NAV-sosial svarte generelt ganske likt på spørsmålet, som eksempel: *“Ja altså, jeg har et inntrykk av at gjeldsproblemer ligger litt på vent mens man soner. Kriminalomsorgen burde jobbe mer med gjeldsproblemer under soning. ... NAV burde ha blitt kontaktet fra fengselet mens man soner, for å få en oversikt over gjeld og fått samlet den og skrevet til kreditorer. Altså en kartlegging av hele gjelden for å få en oversikt. Fengslene kunne lagt ting mye mer til rette under soning med tanke på å få samlet informasjon om gjeld og kreditorer”* (NS 1).

“Ja, det er jo å gå inn tidlig. At NAV kommer inn på banen tidlig med kartlegging av de økonomiske problemer. Savner kanskje å bli innkalt til ansvarsgruppemøte i fengslene for å forberede. I regi av NAV xxx har vi satt i gang et avklaringskurs i xxx fengsel for de som skal løslates, og det gjelder egentlig alle kommuner de innsatte kommer fra. Dette er noe vi har sett som mangler her, og håper å endre på” (NS 2).

Mens den siste respondenten svarte:

“Det vet jeg ikke. Tror vi jobber ganske bra på dette området, siden vi har fagfolk som jobber med dette. ... Økonomi og gjeld er kanskje den store hindringen for å bli rehabilitert i det hele tatt. Gjelden blir man aldri kvitt, og det med gjeld må man ta veldig alvorlig, for det kan ødelegge alt annet” (NS 3).

Nok en gang er det fengslene og/eller kriminalomsorgen som flere av respondentene fra NAV-sosial peker på, som i hovedsak kan forbedre seg med tanke på å bistå fanger som har pådratt seg gjeld. Ønsket om at fengslene skal starte prosessen med å kartlegge gjeldsopfanget mens man soner, er kanskje en god start. Fangene er lett tilgjengelige for saksbehandler i fengselet, de er rusfrie, stiller til timeavtale osv. Så kan eventuelt kommunen overta jobben videre når man blir løslatt, og kanskje få seg fast økonomisk inntekt. Da kan man begynne prosessen med å inngå betalingsavtaler med inkassofirma ut ifra den økonomiske situasjonen.

Når en fange blir løslatt fra fengsel, er det kanskje ikke bare bolig og sysselsetting man trenger hjelp til. Det kan være rusbehandling eller medisinsk oppfølging, noen trenger kanskje hjelp til bo-trening om de har sittet flere år i fengsel, hjelp til å gå gjennom den offentlige papirmøllen som en løslatelse kan medføre, eller hjelp til reinte praktiske gjøremål i hverdagen.

For flere kan alle søknader og skjemaer som man kanskje må gjennom, virke som en byråkratisk jungel. Da tenker jeg på opprettelse av bankforbindelse med eventuelt lønnskonto og nettbank, skattekort, ordne seg fastlege, ja, generelt det man trenger i det offentlige for å fungere som en vanlig samfunnsborger. Ett av mine spørsmål til respondentene fra NAV-sosial gikk ut på hva kommunen kunne bidra med for å bistå den løslatte i slike praktiske gjøremål? Her svarte alle fem respondentene at kommunene hadde et godt etablert system som kunne bistå i ulike sammenhenger, alt etter behov:

“Ja, vi har et ypperlig bo-team, og de gjør en veldig god jobb med løslatte og andre med rusproblemer. ... De bidrar med alt fra hjelp til kjøp av møbler, skaffer bil og henger ved møblering av leilighet. Vi her har også disponibel bil vi kan bruke. Vi er behjelpelige med å ordne bank, betale regninger med avtalegiro og sånne ting, for mange har aldri gjort slike ting før. Vi kartlegger tidlig hvilke nivå de er på med for eksempel betaling av regninger osv. Det er langt mer enn bare å bosette folk, å få folk til å bli boende er langt mer krevende. ... Lære de til å stå opp, og sakte men sikkert kartlegge til jobb, skaffe en praksisplass på sikt. Sysselsetting er jo kjempeviktig, man skal ikke bare ha et sted å bo, men man må også ha noe å gå til. ... Vi samarbeider med LAR for de som trenger det. Hadde vært fint om fengslene begynte med opptrapping av medisiner eller andre stoffer slik at man slapp å gå på vent etter løslatelse” (NS 1).

Tre andre respondenter hadde tilnærmet de samme alternativene som kommunen til respondent NS 1 kunne tilby. Her kan nevnes bo-team i kommunen, samarbeid med LAR når det trengtes, PP-tjeneste, praktisk bistand og en generell oppfølging. Det gikk på henvisninger fra en etat til en annen etat etter et individuelt behov. Hos den femte respondenten hadde de en egen kommunal stilling for dette formålet:

Ja, vi har alle de vanlige tingene å spille på. Vi har også en person her i vår avdeling som er ansatt i kommunen som skal hjelpe til i forhold til det med bolig og det praktiske ved etablering, som for eksempel visninger, flytting, innkjøp osv. Stillingen er øremerket til vanskeligstilte, men også løslatte” (NS 3).

På bakgrunn av disse dataene vil jeg dra den slutningen at de fem kommunene som er representert i min undersøkelse, har et godt hjelpeapparat til å bistå den løslatte vedrørende etablering i bolig og andre nødvendige praktiske gjøremål som følger en løslatelse. Det samlede datamaterialet kan indikere at kommunene i Vestfold fylke er godt rustet til å bistå fanger som trenger hjelp av ulik årsak, og skal integreres tilbake til samfunnet.

5.7. Samarbeid og koordinering etter løslatelsen.

5.7.1. Mellom kriminalomsorgen og kommunen.

For mange løslatte fanger blir kontrolltiltakene forlenget med oppfølging fra Friomsorgen, men dette gjelder ikke for de fangene som soner til endt tid. Man kan bli pålagt møteplikt hos Friomsorgen for en tidsbestemt periode, litt avhengig av dommens lengde og karakter. En slik oppfølging vil som regel innbefatte ukentlig oppmøte hos Friomsorgen, for en samtale om hvordan livet utarter seg etter løslatelse, med bolig, sysselsetting, sosialisering, rus osv. Det er nedfelt i Forskrift til lov om straffegjennomføring § 3-42 "Møteplikt i prøvetiden".

I kriminalomsorgen region sør som omfatter fylkene Buskerud, Vestfold og Telemark, ble det i 2010 løslatt 671 fanger med oppfølging av Friomsorgen (KSF 2010, s. 46). I min undersøkelse hadde to av fem respondenter fra NAV-sosial et godt samarbeid med Friomsorgen med tanke på etablering av bolig etter løslatelse:

"Ja, ja, ja, vi har et veldig godt samarbeid med Friomsorgen her i kommunen. Både i forhold til de som har samfunnsstraff, prøveløslatelse og nå med lenkesoning. Man blir løslatt og får en kommunal bolig, hvor både Friomsorgen og vi i NAV-sosial følger opp. Vi arrangerer også ansvarsgruppemøter sammen med KIF" (NS 1).

"Ja, vi har ofte møte med Friomsorgen, eller at den løslatte har med seg Friomsorgen hit til oss. Det fungerer bra. ... Det er små forhold og veldig mange er kjente med hverandre fra før, noe som forenkler arbeidet mye" (NS 3).

Mens de tre andre respondentene ikke hadde noe samarbeid utenom i spesielle enkelttilfeller:

"Nei, det gjør vi ikke. Ikke noe aktivt, men vi har et samarbeid i forhold til enkelte personer som løslates" (NS 2).

"Nei, ikke som jeg kjenner til" (NS 4).

"Nei, ikke utover samarbeidet i enkelte saker" (NS 5).

Jeg finner det litt merkelig at ikke Friomsorgen og NAV-sosial som jobber med de samme løslatte fangene, ikke har et bedre samarbeid enn det som kommer frem av data. Kanskje spesielt med tanke på at den 30.05.2008, inngikk kriminalomsorgen region sør en avtale med kommunene som ligger under regionen: "Samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom

fengsler/friomsorgskontorer og kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud” (vedlegg nr. 8).

Denne avtalen er en forlengelse av samarbeidsavtale mellom Regjeringen og KS om boligsosialt arbeid fra 2007. Her ble det forventet at kriminalomsorgen og kommunene skulle inngå en forpliktende samarbeidsavtale (Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartementet, 2007). På spørsmål til respondentene om det foreligger en slik avtale, var svarene noe forskjellige. To av respondentene viste om avtalen:

“Ja, det skal foreligge en slik avtale om at innsatte som løslates skal prioriteres i forhold til kommunal bolig” (NS 1).

“Ja, det gjør det. Det er noe alle kommuner egentlig burde skrive under på. Vår kommune var en av de første til å skrive under. Kommunaldirektøren tenkte at dette må vi være med på” (NS 3).

To andre respondenter viste ikke om en slik avtale, mens den siste svarte:

“Nei, den er ikke underskrevet. Jeg drar den frem så ofte jeg kan, da som et argument til hva vi skal vektlegge. Det er litt flaut for oss som er opptatt av det” (NS 4).

Vi ser her at omtrent halvparten av respondentene viste om avtalen fra 2008, men ingen av dem svarte konkret på om denne avtalen ble fulgt opp i sine respektive kommuner. Det er fortsatt noen kommuner i Vestfold som ikke har inngått avtale med kriminalomsorgen region sør om boligsosialt samarbeid, noe den ene respondenten også bemerket i henhold til kommunen han representerte.

Jeg stilte også respondentene fra NAV-arbeid det samme spørsmålet, om de har et innarbeidet samarbeid med Friomsorgen for å følge opp de løslatte fangene. Men svarene fra fire av respondentene fra NAV-arbeid indikerte at et slikt samarbeid ikke er til stede, noe også andre undersøkelser viser (BRÅ-rapport, 2001, s. 31). Et typisk eksempel på svar:

“Der kan det gjøres mye mer. Der er det lite samkjøring etter min erfaring. Vi vet ikke så mye om hverandre egentlig. Så det er altfor lite, det er et stort forbedringspotensiale der” (NA 5).

“Vi hadde kanskje litt mer kontakt med Friomsorgen før føler jeg, og da synes jeg at de hadde et bedre opplegg på prøveløslatelse. Nå er Friomsorgen omtrent fraværende, og det blir liksom et kommunalt ansvar. Og vi har jo ikke noe spesielt til dem viss ikke jeg klarer å få lurt de inn ett eller annet sted som jeg har kontakt med” (NA 1).

Den siste respondenten hadde erfaring med å samarbeide med Friomsorgen og uttalte:
“Ja, det har jeg opplevd flere ganger. Når personen kommer ut, så har jeg blitt innkalt til møter med Friomsorgen, og vi jobber tett. Det er jo mange der som er pålagt å møte på Friomsorgen, sånn at da har vi kontakt. Jeg synes samarbeidet fungerer bra” (NA 2).

Etter analyse av datamaterialet på dette spørsmålet, vil det være nærliggende å hevde at et samarbeid mellom de to NAV-etatene og Friomsorgen burde etableres langt tettere enn det er i dag. Her tenker jeg på en generell oppfølging av de løslatte fangene som er pålagt møteplikt hos Friomsorgen, og som samtidig er i en etableringsfase etter løslatelse hvor ansvaret ligger hos de kommunale NAV-kontorene. Både NAV og Friomsorgen jobber til dels med de samme personene, og har den samme målsettingen, nemlig å holde personer borte fra kriminalitet og fengsel. Det er litt betenkelig at et samarbeid ikke allerede er etablert mellom NAV og Friomsorgen. Tidligere undersøkelser konkluderer med at sviktende samarbeid mellom kriminalomsorgen og ulike etater kan føre til at løslatte fanger ikke får det han har behov for og krav på (Dyb og Johannessen, 2010, s. 56). Ser man til Sverige har “Frivården” et omfattende samarbeid med andre myndigheter. De samarbeider i større utstrekning enn fengslene med sosialtjenesten, psykiatrien, arbeidsformidlingen og skattemyndighetene (BRÅ-rapport, 2001, s. 29). Jeg vil hevde jeg har belegg for å si ut ifra mine data, at her ligger det er betydelige forbedringspotensialer både fra Friomsorgen og kommunene i Vestfold.

5.7.2. Mellom avdelinger i NAV.

Når en fange skal løslates fra fengsel er det tre ting jeg mener bør gå hånd i hånd for å få en god løslatelse, og det er som tidligere nevnt bolig, sysselsetting og fritidsaktiviteter. Det hjelper ikke med en av disse delene dersom ikke de to andre er til stede. Skal NAV-arbeid lykkes med å få sysselsatt løslatte fanger, er et viktig vilkår at de også har en bolig å gå til (Brå-rapport, 2009, s. 22). Man skulle i utgangspunktet anta at det var en samkjøring mellom NAV-sosial som blant annet jobber med bosetting, og NAV-arbeid som jobber med sysselsetting, når en fange blir løslatt fra fengsel. Tidligere undersøkelser har vist til at bolig, sysselsetting og fritidsaktiviteter bør gå sammen for å oppnå en vellykket løslatelse (Brå-rapport, 2009; Skardhamar og Telle, 2009b; Bottoms og Shapland, 2011). Når jeg hører fanger som kommer tilbake til ny soning forteller at etater som i utgangspunktet har samme målsetting, nemlig tilbakeføring av løslatte, ikke jobber så godt sammen, blir jeg litt forundret. I de fleste kommuner er begge etatene som regel tilknyttet det samme bygget og

kanskje også det samme kontorlandskap, men greier ikke jobbe sammen. Selv om de kan være saksbehandler for samme person, virker det som at den ene ikke vet hva den andre gjør.

Når en fange løslates fra fengsel er det ikke bare NAV-arbeid og NAV-sosial som skal være til stede for å få en god og trygg løslatelse. Det er også andre etater, både kommunale og statlige som bør være på plass, litt etter fanges individuelle behov. For det er ikke alle løslatte fanger som trenger bolig eller en jobb å gå til, og ikke alle trenger oppfølging av rusteam og lignende. Det soner en hel del mennesker i norske fengsler som verken er sosialt, eller personlig nedtyngt i alvorlig grad (Leiksett, 2005, s. 26). Det er absolutt ingen homogen gruppe vi her snakker om. Vi har jo allerede sett ut ifra data at samarbeidet mellom kriminalomsorgen og kommunen kunne vært bedre på flere måter, men hvordan fungerer koordineringen mellom etatene som kan/blir involvert i fangens liv etter løslatelse? Da tenker jeg på samarbeidet mellom sosialetaten og arbeidsetaten innad i kommunen.

Datamaterialet fra NAV-sosial viste at hos tre respondenter fantes det ikke med noen rutiner på samkjøring, kun i enkelte individuelle saker. To respondenter svarte følgende:

“Det er vel ingen samkjøring i utgangspunktet, men vi samkjører når vi får en bestilling eller henvendelse, så ringer vi de andre [NAV-arbeid] som på en måte har en medvirkning og som burde ha vært inne i saken. Vi samkjører oss sånn. Vi samkjører på hva vi yter og hva slags kompetanse vi har, så prøver vi å sy sammen noe” (NS 2).

“Nei, jeg synes ikke at det er det. Nå blir jeg litt stygg mot NAV-kontoret her, men det kommer lite fra andre kontorer” (NS 4).

Hos de to andre respondentene fra NAV-sosial var svarene slik:

“Ja, det er det. Nå er det sånn at jeg er jo leder for arbeidet i avdelingen som jobber både med bolig og sysselsetting” (NS 3).

“Ja, vi er et NAV-kontor og har ansvaret for begge deler, altså både bolig, sysselsetting, kvalifisering og alt det der. slik at vi samkjører det, og det fungerer bra” (NS 5).

Andre undersøkelser viser også til at NAV-sosial ikke har direkte samarbeid med NAV-arbeid eller NAV-trygd, dersom det ikke konkret er knyttet opp mot problemstillinger til arbeid eller utdanning (Dyb og Johannessen, 2010, s. 75). Det samme spørsmål ble stilt til NAV-arbeid,

om de samkjører prosessen for den løslatte med NAV-sosial når det kommer en henvendelse fra kriminalomsorgen til dem:

“Ja, det tør jeg påstå. Det er jo at man blir med på ansvarsgruppemøte og besøker folk i fengsel med veiledning i forhold til både bolig og sysselsetting. ... Det er som regel bare jeg som reiser til fengsel, for jeg har jo i grove trekk oversikt over bolig og den sosiale biten av det. Så har jeg en grei oversikt over hvilke tilbud de har i NAV” (NA 1).

“Ja, sånn som her hos oss på kvalifiseringsprogrammet, har vi veldig god kontakt med NAV-sosial. De henviser ofte til oss. Men han andre som også tar imot folk som kommer fra soning, han jobber jo på NAV-sosial. Det hender også at de ringer meg direkte fra fengslene. Eller får en telefon fra xxx som har fengsel som sin spesialitet her i Vestfold” (NA 2).

“Ja, det er det. Her har vi jo kvalifiseringsprogrammet --- veldig mange er jo i den målgruppen, som kanskje har dette bistandsbehovet. Du har jo på en måte en rettighet til å delta på kvalifiseringsprogrammet. Altså er du kvalifisert for kvalifiseringsprogrammet, så kan jo ikke Fylkeskommunen si at nei, vi har ikke plasser. Så --- her er det samkjøring, det er det” (NA 3).

“Ja, det er det. ... I tillegg så har vi dette med IP-plan som kan tilbys. Og bolig det har jo NAV-kontoret et særskilt ansvar for midlertidig bolig, også for vanskeligstilte i kommunen- så vi har samarbeid i forhold til alle de tre områdene” (NA 4).

“Nei, det er det ikke. ... Det er få i NAV som kjenner til tilbakeføringsgarantien, og det er lite innsats er min erfaring fra --- herfra” (NA 5).

Fire respondenter fra NAV-arbeid sier at i kommunen de representerer, er det et samarbeid med NAV-sosial, og at dette fungerer helt greit. Kvalifiseringsprogrammet blir nevnt som et bindeledd i denne sammenhengen. Det er kun en respondent som ikke har noen erfaring med at det i hans kommune samkjøres mellom NAV-arbeid og NAV-sosial når kriminalomsorgen kommer med en henvendelse om en kommende løslatelse.

Når en løslatt fange ankommer NAV-kontoret i kommunen etter løslatelse, og han trenger både bolig og en form for sysselsetting, så burde det absolutt kunne la seg gjøre å samkjøre saksbehandlingen fra NAV-sosial og NAV-arbeid. Noe data også viser til, at en samkjøring

utføres i de tilfellene hvor det er påkrevende, altså etter individuelt behov. Kanskje mangler det noen innarbeidede rutiner på samarbeidet mellom de to etatene. Mitt datamateriale kan tyde på at et samarbeid mellom NAV-sosial og NAV-arbeid er bedre innarbeidet i mindre kommuner, hvor arbeidsforholdene og kontorene kanskje ikke er så store med mange ansatte.

5.7.3. Mellom kommune og andre.

Flere private organisasjoner/stiftelser har i mange år vært en viktig støttespiller for fangene, både under fengslingen og kanskje spesielt etter løslatelse. Disse organisasjonene er viktige bidrags- og tjenesteytere, og er ofte innehavere av boliger som kan disponeres av blant annet løslatte. De har også ressurser, ideer og erfaringer fra ulike felt som kanskje kommunene ikke har. Slike frivillige organisasjoner/stiftelser bistår ofte med en hjelp som kanskje ikke kommunene har, nemlig en rolle som går mer på omsorg, hjelp til etablering, fritidssysler osv. til de løslatte. Det går mye på å etablere en sosial bistand. Dette er et sentralt virkemiddel for å få en enklere integrering inn i sosialt stabile miljøer. Det å opprette kontakt med medarbeidere utenfor kriminalomsorgen og kommunen som kan bistå domfelte, kan være en viktig del av tilbakeføringen for at fanger skal få gode sosiale modeller og nye erfaringer i sosial samhandling (St.meld.nr. 27, 1997-98, s. 72). Flere fanger jeg har snakket med etterlyser bistand i sosialiseringen når man er ferdig sonet, og skal forsøke å etablere seg i samfunnet igjen. Har man ikke noe å fordrive fritiden med, eller har et nytt sosialt nettverk rundt seg, fører dette ofte til at man lett oppsøker tidligere venner og miljø. Veien tilbake til ny kriminalitet og fengselsdom kan bli kort. Sosial tilhørighet er viktig for å kunne slutte med kriminalitet (Farrall og Calverley, 2006, s. 36).

Mange av organisasjonene har en religiøs ideologi i sitt arbeid, men det er ikke dermed sagt at de forsøker å omvende folk. De har andre kvalifikasjoner og verdier enn det kommunene flest kan bidra med i sitt virke med løslatte. De fyller dermed en viktig rolle i de løslattes hverdag som ikke kommunene kan bistå med. Det frivillige sosiale arbeidet – slik det blir drevet gjennom primærrelaterte selvhjelpsgrupper – setter seg som mål å ikke bare “være sammen”, men for eksempel også jobbe med rusbehandling (Johansen, 1985, s. 118). Jeg vet fra lokalnyhetene i Tønsberg at det arbeides med å etablere et FRI-prosjekt i byen, etter samme prinsipp som FRI i Drammen (kapittel 3.7.1). Det er Tønsberg kommune, Tønsberg politikammer og Kirkens Bymisjon som er aktørene bak prosjektet. På spørsmål til respondentene fra NAV om de hadde et samarbeid med organisasjoner eller andre statlige etater, var svarene todelt:

“Det har vi ikke” (NA 1).

“Kommunen har ikke noe formalisert samarbeid utover gjeldende avtale med kriminalomsorgen” (NA 4).

“Jeg kjenner ikke til at kommunen har noe samarbeid med frivillige organisasjoner. Og statlige etater, ikke noe spesielt utenom kriminalomsorgen selvfølgelig, ikke noe formelt for gruppen løslatte” (NA 5).

To respondenter representerte kommuner hvor et samarbeid med frivillige organisasjoner var inne i bildet med løslatte fanger:

“Nå skal vi se, det jeg har notert her er --- Kirkens Bymisjon, også har vi noe som heter Ung Info, hvor mange ungdommer oppholder seg. Røde Kors har sikkert noen tilbud som jeg ikke kjenner til. Så vet jeg at Kirkens Bymisjon planlegger et prosjekt som heter FRI, det er jo noe som er satt i stand i Drammen. Jeg har erfaring fra en som kom ut fra soning, og som hadde kontakt med FRI, og han var kjempebegeistret” (NA 2).

“Ja, Nav xxx har hatt et godt samarbeid med KREM. De jobber blant annet tett med de kandidatene som er kvalifisert til kvalifiseringsprogrammet. De jobber blant annet med innsatte gjennom hele løslatelsesprosessen. De er kanskje spesielt gode på motiverende arbeid. WayBack vet jeg er her, og kanskje noen humanitære organisasjoner som Røde Kors og Kirkens Bymisjon”(NA 3).

Jeg spurte også mine respondenter fra NAV-sosial om kommunen de representerte hadde innarbeidet et samarbeid med frivillige organisasjoner eller stiftelser i jobben med løslatte, for sammen å forebygge recidiv til ny kriminalitet eller rus:

“Vi samarbeider mye med Kirkens Bymisjon og deres bo-team. Det er de som utgjør kommunens bo-team. Så er det jo i forhold til kommunalt psykiatri og rusteam som tar den største biten, og er nærest knyttet til folk som skal løslates” (NS 2).

“Tidligere hadde vi mye kontakt med Kirkens Bymisjon, og masse samarbeid med dem. Vi bygde et hybelhus eller ettervern hus sammen i år 2000. Jeg føler at frivillige organisasjoner har veldig mye å bidra med. De er litt forskjellige, og de har ofte en lavere terskel enn folk som er ansatt i stat og kommune” (NS 3).

De tre andre respondentene svarte at de trodde kommunen hadde samarbeid med både Kirkens Bymisjon og Røde Kors, uten å vite dette sikkert. De mente også at det ikke forelå noen formell avtale, men at kommunen og de organisasjoner som hadde tilhold i kommunen samarbeidet i enkelt tilfeller. Vi ser at respondentene er delt i erfaringer med å samarbeide med frivillige organisasjoner. Data fra både NAV-arbeid og NAV-sosial viser at i begge tilfeller har to av fem kommuner et samarbeid med frivillige organisasjoner. Ut ifra datamaterialet kan det tyde på at et slikt samarbeid er et byfenomen.

5.7.4. Hva kan kommunen forbedre ved løslatelsen?

I alle etater og bedrifter finnes det muligheter for å bedre rutiner og saksbehandling, noe som sikkert også gjelder for kommunene som skal ta imot løslatte fra fengsel. Mitt avsluttende spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid og NAV-sosial gikk ut på hva de ment kunne vært forbedret fra kommunens side, for å oppnå en god løslatelse og minske risikoen for recidiv til fengsel. Her fikk respondentene mulighet til å fortelle om egne erfaringer de har opplevd gjennom flere år i kommunaletaten. Hovedpunktene på svarene fra enkelte respondenter hos NAV-arbeid var noe todelt. Tre respondenter hadde de samme forslagene:

“Jeg tenker det er viktig for kommunen med en bedre forberedelse, jeg tror de kan gjøre en bedre jobb da. Men jeg vet ikke hva kommunen kunne ha gjort annerledes. Fordi de må jo sikkert forholde seg til kriminalomsorgen. Jo fortere ting blir gjort klart for oss, jo bedre vil det bli. Bedre forberedelse = bedre løslatelse” (NA 2).

“Ja, det er jo å ha en konkret forankret fremtidsplan og en koordinering i løslatelsesfasen. Jeg tenker da at alt blir ivaretatt i en løslatelsesprosess, slik at ikke noe blir glemt her. ... Men jeg vil jo si at en hovedregel bør være å ha en veldig strukturert og godt planlagt forutsigbarhet. Og at det er økonomi som kan ivareta den forutsigbarheten. ... Det må være en kvalitetssikring, en økonomisk kvalitetssikring der. Samkjøring er nok et stikkord her bedre samkjøring og koordinering, være på linje med fengslene” (NA 3).

“Jeg synes jo å ha veldig tro på dette med en kontaktperson. At man har en kontaktperson som kan følge deg selv om du er i jobb. Og det er også litt viktig for arbeidsgiver, at de vet at dersom det skulle skjære seg. ... Sånn at den innsatte har en som er bindeleddet mellom seg og arbeidsgiver” (NA 5).

De to siste respondentene hadde nesten identiske svar, som for eksempel:

“Jeg synes ut i fra vår erfaring, så gjør kommunene en god jobb” (NA 4).

Et siste tilsvarende spørsmål ble også stilt til NAV-sosial, om hva slags andre tiltak kommunen kunne gjøre i prosessen med å sikre en god bolig etter løslatelse:

“Vi som jobber med dette har for dårlig tid til å dra på fengselsbesøk. Vi må prioritere ganske steinhardt liksom, og ofte sitter man langt unna hjemkommunen. Ha kun en koordinator å forholde seg til er veldig viktig” (NS 1).

“Da tenker jeg på dette med å ta i bruk dette med Startlån. Flere ønsker privat bolig, men trenger hjelp i startfasen. Å få etablert folk på Startlån krever gode betalingsordninger slik at vanskeligstilte ikke har mulighet til å betjene et lån. Det kan i mange tilfeller ikke en vanskeligstilt. Ansvarer ligger hos kommunene” (NS 3).

“Vi kunne vi hatt et system på det. Fulgt opp den løslatte over tid. ... Jeg er ikke så opptatt av hvem, men bare at det blir gjort, altså en kontinuitet i det. Det er viktig mot tilbakefall. Så det er klart det er en utfordring for en som blir løslatt vil jeg tro, å måtte starte på nytt” (NS 5).

To respondenter var inne på det samme forbedringspotensialet, som for eksempel:

“Det hadde jo vært flott om vi hadde noen boliger tilgjengelig, men det har vi ikke. Det er jo ikke mulig at boliger står tomme for den gruppen, i påvent av --- Det hadde vært flott om man hadde hatt muligheten til tre boliger som alltid hadde vært øremerket” (NS 2).

Gjennom datamaterialet ser vi at respondentene fra begge NAV-etatene har flere ulike forslag om hvilke tiltak kommunen de representerer kunne ha gjort, for å gi de løslatte fangene en bedre start på friheten. Generelt savnet NAV-arbeid en mer tilrettelagd fremtidsplan og koordinering sammen med kriminalomsorgen for å sikre fangen en bedre løslatelse. Det å ha en fast kontaktperson fra kommunen å forholde seg til gjennom soningen var også nevnt som et viktig tiltak. Da kunne kriminalomsorgen og kommunen fortløpende ha en dialog, slik at både fangen og kommunen kunne forberede til en god og stabil løslatelse. To respondenter fra NAV-arbeid mente at deres kommune gjorde en god jobb med de løslatte fangene. Mens to respondenter fra NAV-sosial etterlyste det å ha en koordinator som fulgte fangen gjennom soningen som et positivt innspill for løslatelsesprosessen. De tre andre sosialarbeiderne nevnte forslag som øremerket bolig, Startlån og ekstra midler for løslatte fanger som gruppering. Vi

ser at NAV-representantene ser for seg flere ting som kunne hjulpet den løslatte fangen til en bedre løslatelse enn det som er i dag. Noe kommunene og samfunnet sikkert ville hatt fordeler av på sikt.

5.8. Andre etaters forbedringspotensialer.

Som vi så i forrige kapittel, kom det frem synspunkter av ulik karakter på rutiner som kan gjøres bedre i arbeidet med løslatte fanger fra kommunens side. Stortingsmelding nr. 37, *“Straff som virker”* legger etter mitt syn mer ansvar over på hjemkommunen til fangene, men det er også andre involverte parter som er ansvarlig i denne prosessen, kriminalomsorgen og regjeringen. Jeg spurte representantene fra NAV-arbeid og NAV-sosial om hvilke forbedringspotensialer kriminalomsorgen og regjeringen kunne ha bidratt med for å sikre de løslatte fangene en god overgang fra fengsel til friheten.

Hos respondentene fra NAV-arbeid, viser datamaterialet at de etterlyser tidligere/raskere kontakt fra kriminalomsorgen. Veldig ofte kommer den første henvendelsen til kommunene litt for nær løslatelsesdagen, slik at jobben med å fremskaffe sysselsetting og spesielt en egnet bolig kan skape problemer. Et typisk svar:

“At kriminalomsorgen tar kontakt med oss ute så tidlig i prosessen som mulig. For jeg kunne godt tenke meg å bli invitert til en slik samtale inne i fengselet. Og det tenker jeg hadde vært lurt å gjøre oftere, også raskt som mulig. For å få kartlagt hva personen ønsker og har behov for. For det tenker jeg kommer litt an på --- for da var mye gjort for å forberede” (NA 2).

Et annet svar som går igjen, er at fremtidsplan, samarbeid og koordinering med kommunene burde vært forankret. Dette ville medført at kriminalomsorgen kanskje hadde hatt et større fokus på det som kommer etter løslatelsen. To respondenter svarte følgende:

“Ja, det er jo å ha en konkret forankret fremtidsplan og en koordinering i løslatelsesfasen. Jeg kunne tenke meg at man ikke alltid må være avhengig av den lokale kommunes lokale resurser. Når folk skal tilbakeføres til tiltak på lokalt nivå” (NA 3).

“Kriminalomsorgen burde hatt en bedre ordening ved løslatelse. ... For det vi vet er at overgangen er trøblete. Vi må sikre overgangen, for da går stort sett ting bedre. Kriminalomsorgen burde ha forpliktet seg i overgangen overfor kommunene, at de kanskje hadde fulgt opp den løslatte i 6-12 måneder sammen med kommunen til på en måte ting var på stell, og så kunne man sagt adjø” (NA 4).

Respondentene fra NAV-sosial svarte følgende på det samme spørsmålet om hva kriminalomsorgen kunne ha blitt bedre på for å oppnå en tryggere løslatelse. Her svarte fire av fem respondenter som blant annet jobber med løslatte og bolig, at de etterlyser tidligere kontakt fra kriminalomsorgen. To svar var som følger:

“Det er dette med å ta kontakt med oss i god tid og informere, og vi kunne kanskje ha det fast at man to uker før man skal skrives ut kunne hatt et ansvarsgruppemøte i fengselet med brukerne på hva planene var og i forhold til økonomi og jobb og bosituasjon og en del sånne ting. Skulle hatt det som et fast punkt. Det tror jeg hadde vært nyttig for alle parter. Så gjør dette mye altså med et tettere samarbeid. Bedre kommunikasjon fra kriminalomsorgen etterlyses sterkt.” (NS 2).

“De [kriminalomsorgen] bør begynne å melde boligbehovet, selvsagt avhengig av soningstiden, men i god tid før løslatelsen, 3 måneder bør det i hvert fall være. ... De må sørge for at det opprettes et konkret samarbeid. De bør følge saken å se at den blir tatt tak i og fulgt opp” (NS 4).

Den siste respondenten hadde ikke noe spesielt å bemerke til kriminalomsorgen, og svarte som følger: *“Det vet jeg ikke, det må de [kriminalomsorgen] si noe om selv”* (NS 1).

Når det ble stilt spørsmål vedrørende hva regjeringen kunne bidratt med for å oppnå en bedre og tryggere løslatelse, var svarene veldig samstemte mellom NAV-arbeid og NAV-sosial. Alle ti respondentene var inne på de samme punktene, og noen generelle svar er følgende: *“Regjeringen kunne ha gitt mer penger, dette er ikke noe som går av seg selv. Og jeg tror de hadde spart penger på å bruke penger på dette her. Tenker da på øremerket penger til løslatte”* (NA 1).

“De bør kanskje ikke være øremerket, men en økonomi som skaper en mer forutsigbarhet og trygghet. Regjeringen overlater mye av ansvaret over på den lokale kommune uten å komme med ekstra resurser. Dette er overføring til ansvar til det lokale forhold” (NA 3).

“Regjeringen kunne kanskje bevilget mer penger. Kanskje øremerket penger til denne gruppen, løslatte uten bolig” (NS 2).

Regjeringen må begynne å mene det de sier og de må vise det. Bevilge midler til det, og eventuelt latt Fylkesmennene tatt tilbake midler dersom kommunen ikke utfører de rette tiltakene. Jeg tror dessverre det er ett av tiltakene for å få kommunene til å utføre en bedre jobb. Nemlig større krav til kommunene og knytte midler til dem i en opptrapping. Øremerka midler med rapportering over en periode” (NS 4).

Vi ser her fra svarene til begge NAV-etatene, at det er mer ressurser man har i tankene for å oppnå en bedre løslatelse. Flertallet av respondentene etterlyser øremerkede midlere til dette formålet, mens noen få ikke ønsker midlene øremerket, men heller et tydeligere fokus på løslatte fanger som gruppe. Ikke enkeltindivid slik det praktiseres i dag. Det er kommunene som eventuelt må øremerke midler til bestemte formål, etter hver enkelt kommunes behov og ønsker.

5.9. Konklusjon.

Etter analyse av datamaterialet kan man dra noen konklusjoner om det arbeidet som kommunene i Vestfold bidrar med for å sysselsette løslatte fanger. Fire av fem respondenter fra NAV-arbeid sier at kommunikasjonen mellom kriminalomsorgen og kommunene fungerer greit. Alle fem viser til at Vestfold fylke har en ansatt på 100 % stilling som kun jobber med fengsler og fanger, og at dette fungerer meget godt. Han var en bauta i sysselsettingen for respondentene som representerte kommunene. Kun to av fem respondenter fra NAV-arbeid har deltatt på ansvarsgruppemøte i fengselet, noe som etterlyses fra de andre. Samarbeid med skoler hadde de også en positiv erfaring å vise til. Samkjøring med NAV-sosial fungerer også godt sier fire av fem, mens samarbeid med Friomsorgen er nesten ikke-eksisterende, selv om de jobber med de samme “klientene” som løslates fra fengsel.

Kvalifiseringsprogrammet er godt innarbeidet i fylket for de som ikke kan gå ut i full sysselsetting. Programmet er ett av flere tiltak som blant annet vanskeligstilt ungdom kan få i Vestfold. Hospitering til arbeidstrening eller lignende var lite innarbeidet hos kommunene. Fire av fem respondenter svarte at det ikke var selve fengslingen som førte til stigmatisering, men i hovedsak rus som skapte skepsis. Respondentene fra NAV-arbeid ventet alle på at endringer skulle skje i forbindelse med tilbakeføringsgarantien, med ett unntak, og han hadde ikke hørt om denne garantien. Alle fem viste til regelverk for lønnstilskudd og andre økonomiske ordninger, og her var det en lik praksis Dataanalysen viste også at det i hovedsak

kun var private bedrifter som tok imot tidligere fanger på lærlingekontrakt, ikke kommunale eller statlige foretak.

Når man analyserer datamaterialet fra de fem respondentene fra NAV-sosial, kan man trekke noen slutninger om hva kommunene kan bistå med i etablering av bolig til løslatte fanger. Det er i hovedsak kommunal bolig det er snakk om. En gjenganger hos respondentene var at henvendelsen fra kriminalomsorgen kom ofte altfor sent. Funnene i undersøkelsen viser at kommunikasjonen mellom fengslene og kommunene kunne vært mye bedre. Men respondentene fra NAV-sosial tar også selvkritikk, og sier at begge partene kunne blitt flinkere med kommunikasjon begge veier.

Kommunene har ingen formell samarbeidsavtale med Friomsorgen selv om de jobber med de samme personene, og kunne i så måte dratt nytte av hverandre. Kun ved spesielle enkelttilfeller foreligger det et samarbeid, da gjerne hvor fangen selv tar initiativet. Det er heller ingen samkjøring mellom NAV-sosial og NAV-arbeid, selv om de behandler søknader og etablering til samme person. Disse data er litt motsigende fra NAV-arbeid. Dataanalysen indikerer at kommunene i Vestfold har gode nødløsninger og en kriseplan, dersom en fange plutselig skulle banke på døren til NAV-kontoret og si at nå er jeg løslatt og trenger bolig og penger.

Når det gjaldt økonomi generelt, viser data at kommunene hadde gode rutiner på bistand til gjeldsrådgivning, selv om alle respondentene mente at kriminalomsorgen kunne begynt prosessen med kartlegging og samling av gjeld under soning. Inntrykket var at de intervjuede følte at kriminalomsorgen nærmest skjøv ansvaret med gjeld og økonomi over til kommunene. Samarbeid med frivillige organisasjoner/stiftelser om å bistå fangene etter løslatelsen, fungerte helt ok etter utsagn fra de respondentene som kunne vise til et slikt samarbeid. Jeg sitter igjen med et inntrykk på at det kanskje er mer et byfenomen. Kommunene har ingen organisert tilrettelagd fritidssysler for de løslatte. Her viser enkelte respondenter til andre organisasjoner/stiftelser. Datamaterialet viser at det er flere ting de ansatte i NAV-sosial mener kunne vært forbedret med tanke på samarbeid mellom etater i prosessen med å etablere tidligere fanger inn i egen bolig.

Avslutningsvis ser vi ut ifra svarene fra både NAV-arbeid og NAV-sosial, at respondentene har flere tiltak de mener både kriminalomsorgen og regjeringen kunne ha vært bedre på.

Generelt sett var det to svar som gikk igjen på hva kriminalomsorgen og regjeringen kunne forbedret. For det første var det forutsigbarhet og kommunikasjon fra kriminalomsorgen. For det andre var det øremerkede penger til denne gruppen. Respondentene fra NAV tar også selvkritikk for at kommunene kunne vært bedre forberedt til å ta imot den løslatte, og at det kanskje burde vært etablert en koordinator fra kommunen som fulgte fangen gjennom soningen. Da ville kommunen vært oppdatert på fangens progresjon opp mot løslatelse, og kunne tilrettelagt løslatelsen på et tidligere stadium. Det er generelt snakk om mangel på kommunikasjon mellom kriminalomsorgen og kommunene.

Kapittel 6. Sammendrag og egne kommentarer.

6.1. Sammendrag.

Mitt utgangspunkt for denne avhandlingen, var å se på hva hjemkommunene bidrar med i etablering av bolig og sysselsetting for løslatte fanger. Det bygger blant annet på Fridhov sin uttalelse om at “det er kommunene som eier fangene”, og at jeg selv er fange. Jeg opplever stadig at løslatte kommer tilbake til fengsel gang på gang. Oppgavens tittel “Løslatt fra fengsel – til hva?”, bygger på to problemstillinger som tar for seg a) sysselsetting og b) bolig av fanger etter løslatelse.

Avhandlingen bygges opp rundt intervju med 15 respondenter som er involvert i fangenes løslatelsesprosess, samtidig som relevant litteratur og egne erfaringer også blir lagt til grunn. Jeg konsentrerte meg om Vestfold fylke på grunn av min nåværende fengsling i dette fylke. Etter ti år i fengsel har jeg opparbeidet meg god kunnskap om hvordan kriminalomsorgen jobber. Etter uttalelser fra andre fanger, samt recidivstatistikker, kan ting tyde på at kommunene kanskje ikke fungerer tilfredsstillende i etablering og sosialisering av fangene etter løslatelse.

I den empiriske delen fra kapittel fire, tok jeg først for meg intervju med fem kontaktbetjenter. Det var for å få et innblikk i hva deres jobb går ut på med tanke på å forberede til en god løslatelse. Datamaterialet forteller at alle fem respondentene begynte prosessen ganske raskt etter innsettelse, og brukte ansvarsgruppemøte for å etablere kontakt med hjemkommunen til fangen. De hadde alle opplevd problemer med å finne den rette ansvarlige i kommunen når det var snakk om å skaffe bolig til fangen som skulle løslates. Det motsatte opplevdes i arbeidet med å finne den rette ansvarlige for sysselsetting av fangene. Her opplyste fire av fem kontaktbetjenter at de forholdt seg til en mann i NAV, og han var ansatt på fylkesnivå. Denne ordningen fungerte meget tilfredsstillende sier dataanalysen fra kontaktbetjentene.

På spørsmål til respondentene som jobber i fengslene om hva som kunne vært forbedret både i kriminalomsorgen og kommunene, viser datamaterialet at kontaktbetjentene har mange felles ideer og tanker for å oppnå en bedre løslatelse. Arbeid sammen med kommunene må påbegynnes tidligere i soningen, og flere savner tilbud om overgangsbolig i Vestfold. Det er litt merkelig at et lite fylke som Vestfold med syv fengsler liggende på rad og rekke, ikke har tilbud om overgangsbolig i en utslusningsfase. Det etterlyses mer tilrettelegging fra kriminalomsorgen med tanke på løslatelse, mer fleksibilitet til blant annet frigang til jobb eller

utdanning. Kommunene kunne vært betraktelig bedre på å ivareta eksisterende bolig som fangene er etablert i når de skal inn i fengsel for å sone sin dom. Flere av respondenter fra kriminalomsorgen savner en bedre oppfølging fra kommunens side. Det etterlyses at kommunene kanskje skulle hatt faste koordinatore, som hadde vært rettet mot kriminalomsorgen og fangene. Slik som NAV-arbeid representanten som er ansatt på fylkes nivå. Ut ifra kontaktbetjentenes datamateriale, kan både fengslene og kommunene bli bedre i løslatelsesprosessen, spesielt med kommunikasjon på et tidligere stadium og gjennom hele soningsforløpet.

I kapittel fem er det fem respondenter fra NAV-arbeid og fem respondenter fra NAV-sosial som blir intervjuet om deres jobb og praksis opp mot å etablere løslatte fanger. Ut ifra datamaterialet kan man lese at de aller fleste var generelt misfornøyd med tidspunktet når kriminalomsorgen tar kontakt. Alle bemerket at kommunikasjonen mellom kriminalomsorgen og kommunen kunne blitt bedre. Den kommer for sent i henhold til den saksbehandlingstiden kommunene trenger for å anskaffe bolig til den løslatte fangen. Når det gjelder anskaffelse av sysselsetting, viser data at det meste gikk gjennom personen i NAV som er ansatt på fylkesnivå, og fungerer godt. Ansvarsgruppemøte i fengsel er starten på en prosess opp mot løslatelsen. Mine data viser at respondentene fra kommunene ønsker et tettere samarbeid med kriminalomsorgen enn det som er i dag, og savner å bli bedt inn til slike møter. De få som hadde erfaring med ansvarsgruppemøter i fengsel, hadde bare gode referanser å vise til.

Datamaterialet tyder på at kommunene i Vestfold i stor grad kan bistå med bolig etter løslatelse, og har dekning på midlertidig bolig om noe forutsigbart skulle skje. Stigmatisering av tidligere fanger i boligsammenheng, er i utgangspunktet ikke er noe problem da det i hovedsak dreier seg om kommunal bolig som fangene skal etableres inn i. En sak som overrasket meg litt, var at ingen av kommunene som respondentene representerte hadde et tilrettelagt botilbud for yngre vanskeligstilte. Her kan det kanskje ligge en utfordring for kommunene. Når det gjelder økonomisk bistand ved etablering av bolig og sysselsetting, viste alle respondentene fra NAV til lovverket og faste satser de har å forholde seg til.

Analysen av intervjuene viser at alle kommunene kan tilby bistand til gjeldsrådgivning for å rydde opp i økonomi som gjeld, inkasso og økonomiske heftelser. En ting som er fraværende i boligetableringen, er Husbankens tilbud om Startlån for innkjøp av egen bolig. Det begrunnes med at kriteriene som stilles ved innvilgelse av Startlån ikke er tilpasset løslatte. Flertallet av

respondentene mener at kriminalomsorgen skal begynne prosessen under soning med å kartlegge gjeld og inkassokrav, slik at kommunene kan videreføre dette etter løslatelsen.

Fire av fem ansatte i NAV-arbeid sier de samarbeider med NAV-sosial for tilrettelegging for løslatte fanger. Ser man på data fra NAV-sosial, sier her fire av fem at de ikke samarbeider med NAV-arbeid. Ut ifra disse dataene, kan jeg ikke ta en beslutning på hvordan dette samarbeidet egentlig fungerer. Derimot viser datamaterialet at tre av fem respondenter fra NAV-arbeid synes samarbeidet med utdanningssektoren i Vestfold fungerer bra. En ting datamaterialet viser fra NAV-sosial og NAV-arbeid, er at ingen av disse to etatene har et innarbeidet samarbeid med Friomsorgen, selv om alle tre etatene jobber med fanger som er løslatt. Kommunalt samarbeid med frivillige organisasjoner viser seg i hovedsak å gjelde i større byer.

Når det gjelder den omtalte tilbakeføringsgarantien, svarte 13 av respondentene at den ikke hadde hatt noen innvirkning på deres arbeid med løslatte så langt. Alle tre gruppene som ble intervjuet, savnet at noe mer formelt og forankret skal komme på banen. For tilbakeføringsgarantien blir omtalt i flere sammenhenger og dokumenter, men fortsatt vet ikke de som er involvert i tilbakeføringen hvilke ansvarsområder som tilhører deres egen etat. Flere respondenter "sitter litt på gjerde" og venter på direktiver om blant annet samarbeid med andre etater.

Data viser også at kvalifiseringsprogrammet er godt innarbeidet i kommunene i Vestfold, og gir fangene som er kvalifisert til dette et godt grunnlag for å mestre løslatelsen fra fengsel med ulike typer sysselsetting. Når det gjelder stigmatisering vedrørende sysselsetting, kommer det fram av data at fire av fem respondenter fra NAV-arbeid sier det er rus som kan føre til stigmatisering ved jobbsøk, ikke selve fengslingen. Samtidig viser datamaterialet at alle fem respondentene representerer kommuner som kan tilby vanskeligstilt ungdom ulike tilbud med sysselsetting, i motsetning til NAV-sosial som ikke kunne tilby denne gruppen noe spesielt med tanke på boligetablering.

Mitt siste spørsmål til respondentene fra NAV-arbeid og NAV-sosial gikk ut på hva kriminalomsorgen, kommunene og regjeringen kunne blitt bedre på i løslatelsesprosessen. Her var svarene litt mer varierende, men generelt viser data at kriminalomsorgen kan bli bedre på kommunikasjon på et tidligere tidspunkt. Kommunene trenger som regel mer tid til å

etablere bolig enn den tiden de får per i dag. Kriminalomsorgen kunne hatt mer fokus på fremtidsplan under soningen, bedre muligheter på jobbsøk fra fengsel, og mer tilrettelegging for motivasjon i fengsel var nevnt i intervjuene. Kommunen kunne hatt bedre tilbud på sysselsetting, og ikke minst kanskje hatt en fast kontaktperson opp mot kriminalomsorgen også når det gjelder bolig. Kommunene kan bli flinkere til å dra inn i fengslene for å snakke med fangen, og ønsker mer deltakelse på ansvarsgruppemøter. De er i denne sammenhengen avhengig av samarbeid med kriminalomsorgen. Man etterlyser også mer øremerket boliger til denne gruppen, og at Startlån kan tilrettelegges mer få for de som løslates. Et stort flertall av respondentene var samstemte på hva regjeringen kunne bidratt med, nemlig øremerket penger og en større prioritering på denne målgruppen, noe alle mente ville ha svart seg i det lange løp.

6.2. Egne kommentarer.

Jeg vil avslutningsvis oppsummere egne erfaringer på denne avhandlingen. For å starte med respondentene, så sitter jeg igjen med en følelse av at enkelte var litt forsiktige og reserverte i svarene sine. Om det kom av meg som fange, eller at de ikke ønsket å kritisere andre etater skal ikke sies. Et minus slik jeg ser det, er at jeg ikke fikk muligheten til å kunne intervju andre fanger som har opplevd løslatelsesprosessen, og de problemer dette kan medføre. Jeg tror avhandlingen hadde blitt løftet dersom fanger kunne kommet frem med sine synspunkter og erfaringer fra tidligere løslatelser. Det førte til at min problemstilling ble belyst kun fra det offentlige, og ikke fra brukerne som gruppe. Det kan ha svekket denne masteroppgaven, men omstendighetene tillot meg ikke intervju av andre fanger.

Meget generelt vil jeg si at datamaterialet kanskje ble som forventet. Jeg visste fra tidligere at kommunikasjonen mellom kriminalomsorgen og kommunene ikke fungerer slik det skal. Det som overrasket meg var hvor lite samarbeid kommunen internt hadde, og at det ikke var etablert et samarbeid med Friomsorgen. Her er det flere etater som i utgangspunktet har en felles målsetting om at den løslatte fangen ikke skal falle tilbake til nye kriminelle handlinger. Her er det nødvendig å etablere et fastere tverretatlig samarbeid, som kan gi gode resultater for alle involverte parter på sikt. Jeg synes også det er litt betenkelig at kommunale og statlige bedrifter i hovedsak ikke er mer involvert i sysselsetting med personer som har en fengselsbakgrunn.

Sett under ett, har jeg et inntrykk av at Vestfold fylke har et bra innarbeidet ettervern for de løslatte med tanke på bolig og sysselsetting. Spesielt sysselsetting som er mye takket være den ene NAV-representanten som er ansatt på fylkesbasis. Det ligger forbedringspotensialer på samarbeid etater imellom. Fængselsbeliggenheten i Vestfold fylket er Norges tetteste med syv fengsler innen en radius på syv mil, noe som burde forenkle kommunikasjon og samarbeid betraktelig. Helt til slutt vil jeg si at denne avhandlingen ikke gir noen indikasjoner på hvordan kommuner i andre fylker tar imot sine løslatte fanger vedrørende bolig- og sysselsetting.

Antall ord i avhandlingen: 49519.

Litteraturliste.

- Alnæs, Ø. 2006, *Fengsel – forbryterskole eller rehabiliteringsanstalt*. KRUS-småskrift 1/2006. Kriminalomsorgens Utdanningscenter, Oslo.
- Amundsen, M.L. 2006, “Innsatte og psykisk helse”, i *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2. s. 181-192. 2006. København.
- Arbeidsdepartementet, 2011, “Kvalifiseringsprogram”. Tilgjengelig fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/tema/velferdspolitik/sosiale_tjenester/kvalifiseringsprogram.html?id=570201 [21.09.2011].
- Basberg, C. 1999, *Omsorg i fengsel?* Pax Forlag as. Oslo.
- Bereswill, M. 2011, “Inside-out: transition from prison to everyday life”, i S. Farrall, M. Hough, S. Maruna og R. Sparks (red), *Contemporary perspectives on life after punishment*. Routledge, Abingdon, Oxon
- Bergander, K., H. Iversen, S.E. Skotte og A. Sund, 2007, *Evaluering av sammenheng mellom tiltak*. Kriminalomsorgens Utdanningscenter. Oslo.
- Bottoms, A. og J. Shapland, 2011, “Step towards desistance among male young adult recidivists”, i S. Farrall, M. Hough, S. Maruna og R. Sparks (red), *Contemporary perspectives on life after punishment*. Routledge, Abingdon, Oxon
- BRÅ-rapport, 2001, *Efte muck. Från anstalt till livet i frihet*. BRÅ-rapport 2001:2. Brottsförebyggande rådet. Stockholm.
- , 2009, *Sysselsättning under och efter fängelsestraff*. BRÅ-rapport 2009:21. Brottsförebyggande rådet. Stockholm.
- Christie, N. 2000, *Kriminalitetskontroll som industri, mot GULAG, vestlig type*. 3. rev. utg., Universitetsforlaget. Oslo.
- Christie, N. og K. Bruun, 2003, *Den gode fiende*. 3.rev.utg. Universitetsforlaget, Oslo.
- Cohen, S. 1994, *Den sociale kontrolls nye former. Kriminalitet, straf og klassifikasjon*. Kompendium i KRIM 4001, Sentrale teoretiske perspektiver. Unipub. Oslo.
- Det Kongelige Kommunal- og Regionaldepartement, 2007, “Samarbeidsavtale mellom Regjeringen og KS om boligsosialt arbeid”. Tilgjengelig fra: http://img3.custompublish.com/getfile.php/568409.823.fpxwrxuxbb/avtale_boligsosialt_arbeid.pdf?return=www.kriminalomsorgen.no [20.10.2011].
- Dyb, E., I. Brattbakk, K. Bergander og J. Helgesen, 2006, *Løslatt og hjemløs*. Samarbeidsrapport NIBR/KRUS/Byggforsk. Oslo.
- Dyb, E. og K. Johannessen, 2010, *Regjeringens tilbakeføringsgaranti – en forstudie av iverksetting*. NIBR-rapport 2010:8. Oslo.

- Engbo, H.J. 2009, "Kriminalforsorgens håndtering af løsladelsen", i Jesper Ryberg (red), *Løsladt og hvad så? Jurist- og økonomforbundets Forlag, København.*
- Farrall, S. 2002, *Rethinking what works with offenders - Probation, social context and desistance from crime.* Willan Publishing, Devon.
- Farrall, S, og A. Calverely, 2006, *Understanding desistance from crime - Theoretical directions in resettlement and rehabilitation.* Open University Press. Berkshire.
- Finstad, L. og A.L. Gjetvik, 1990, *Varetektsfanger forteller.* Institutt for kriminologi og rettssosiologi. K-serien nr. 3/1990. Universitetet. Oslo.
- Forskrift til lov om straffegjennomføring*, Forskrift av 22.februar 2002. Det Kongelige Justis- og Politidepartement. Oslo.
- Frelsesarmeen, 2011a, "Hva gjør vi?". Tilgjengelig fra:
<http://www.frelsesarmeen.no/pages/enhet.aspx?nr=16856>. [25.01.2011].
- , 2011b, "Offisielt sammen med kriminalomsorgen", (30.01.2009). Tilgjengelig fra: <http://www.frelsesarmeen.no/pages/side.aspx?nr=14339>. [25.01.2011].
- Friestad, C. og I.L. Skog Hansen, 2004, *Levekår blant innsatte.* Fafo-rapport 429. Centraltrykkeriet as. Oslo.
- Garland, D. 1990, *Punishment and modern society, a study in social theory.* Clarendon Press. Oxford.
- Glavind, I.B. 2005, "At sætte tavsheder i tale – fortolkning og forståelse i det kvalitative Forsningsinterview", i M.H. Jacobsen, S. Kristiansen og A. Prieur (red), i *Liv, fortelling, tekst – et strejftog i kvalitativ sosiologi.* Aalborg universitetsforlag. Aalborg.
- Goffman, E, 2001, *Anstalt og menneske.* 10.opplag. Jørgen Paludans Forlag. Hørsholm.
- Graunbøl, H.M., B. Kielstrup, M.L. Muiluvuori, S. Tyni, E.S. Baldursson, H.Guömundsdottir, R. Kristoffersen, L. Krantz og K. Lindsten, 2010, *RETUR – en nordisk undersøgelse af recidiv blant klienter i kriminalforsorgen.* Utarbeidet i felleskap av kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Oslo.
- Grøvdal, Y. 2001, *Sånn er det bare! En kvalitativ studie av fengselsbetjentes arbeid.* IKRS-skriftserie nr. 67/2001. Universitetet. Oslo.
- Hammerlin, Y. 1994, *Tidsglimtet – et fengselssystem eller kriminalomsorg i endring? i Festskrift til Kåre Bødal.* Kriminalomsorgens Utdanningscenter. Oslo.
- , 2008, *Om fangebehandling, fange- og menneskesyn I norsk kriminalomsorg i anstalt 1970-2007.* Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Det juridiske fakultet. Doktoravhandling. Unipub as. Oslo.

- Hammerlin, Y. og C. Mathiassen, 2006, *Før og nå. Om konsekvensene av organisatoriske endringer for samhandling mellom fanger og betjenter i et utvalg av lukkede fengsler*. KRUS-rapport 5/2006. Kriminalomsorgens Utdanningscenter. Oslo.
- Hedderman, C. 2007, "Rediscovering resettlement: narrowing the gap between policy rhetoric and practice reality", i A. Hucklesby og L.Hagley-Dickinson (red), i *Prisoner resettlement – policy and practice*. Willan Publishing, Devon.
- Hellevik, O. 2006, *Forskningsmetode I sosiologi og samfunnsvitenskap*. 7.utg. 3.opplag. Universitetsforlaget. Oslo.
- HiVe, 2011, "Høyskolen I Vestfold – kompetansesenteret for regionen", (sist oppdatert 25.01.2011). Tilgjengelig fra: <http://www.hive.no/om-hive> [23.03.2011].
- Hjellnes, S. og T. Højdahl, 2007, *Overgang fra fengsel til frihet. Løslatelse av unge med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn*. KRUS, dokumentasjon og debatt 1/2007. Kriminalomsorgens utdanningscenter. Oslo.
- Hucklesby, A. og E. Wincup, 2007, "Models of resettlement work with prisoners", i A. Hucklesby og L. Hagley-Dickinson (red), i *Prisoner resettlement – policy and practice*. Willan Publishing, Devon.
- Husbanken, 2011a, "Forutsetning for å få startlån", (sist oppdatert 27.09.2011). Tilgjengelig fra: <http://www.husbanken.no/lan/startlaan-hvem-kan-faa/startlaan-forutsetninger/> [19.10.2011]
- , 2011b, "Lånevilkår", (sist oppdatert 01.07.2011). Tilgjengelig fra: <http://www.husbanken.no/lan/laanevilkaar/>. [19.10.2011].
- Johansen, A., P.A. Tufte og L. Kristoffersen, 2009, *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 3.utg. 4.opplag. Abstrakt Forlag. Oslo.
- Johansen, P.O. 1985, "Frivillig sosialt arbeid", i *De nordiske kriminalistforeninger* nr. 2. 1985, s. 113-128. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. København.
- Kirkens Bymisjon, 2011, "Hva gjør vi". Tilgjengelig fra: <http://www.bymisjon.no/Byer/Vestfold/Hva-gjor-vi/> [26.01.2011].
- Kriminalomsorgens Sentrale Forvaltning, 2000, *Om journalføring og registrering i KOMPIS Kia*. Rundskriv G-111/2000. Justis- og politidepartementet. Oslo.
- , 2002a, *Retningslinjer for kriminalomsorgens arbeid med framtidsplanlegging*. Rundskriv 1/2002. Justis- og politidepartementet. Oslo.
- , 2002b, *Retningslinjer for kontaktbetjentarbeidet*. Rundskriv 2/2002. Justis- og politidepartementet. Oslo.
- , 2004a, *Retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen*. Justis- og politidepartementet. Oslo.

- , 2004b, *Strategi for faglig virksomhet i kriminalomsorgen 2004-2007*. Justis- og politidepartementet. Oslo.
- , 2008, *Rundskriv om forvaltningssamarbeid mellom opplæringssektoren og kriminalomsorgen*. Rundskriv G-1/2008. Justis- og politidepartementet og Kunnskapsdepartementet. Oslo.
- , 2010, *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2009*. Justisdepartementet. Oslo.
- , 2011, *Kriminalomsorgens årsstatistikk 2010*. Justisdepartementet. Oslo.
- Kriminalomsorgen, 2011, "Sammen om nettverk etter soning", (05.12.2006). Tilgjengelig fra: <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=387638>. [22.02.2011].
- Kvale, S. 2006, *Det kvalitative forskningsintervju*. 9.opplag. Gyldendal akademiske. Oslo.
- Kvale, S. og S. Brinkmann, 2009, *Det kvalitative forskningsintervju*. 2.utg. Gyldendal akademiske. Oslo.
- LAR, 2009, *Forskrift om legemiddelassistert rehabilitering (LAR-forskriften)*, FOR 2009-12-18 nr. 1641. Helse- og omsorgsdepartementet. Oslo.
- 2011, (pressemelding 18.12.2009), nr. 75/09, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/hod/pressemeldinger/pressemeldinger/2009/kun-faglige-kriterier-for-legemiddellassi.html?id=588910>. [28.01.2011].
- Lauesen, T. 1998, *Fra forbedringshus til parkeringshus – magt og modmagt i Vridsløselille statsfængsel*. Hans Reitzels Forlag. København.
- Leiksett, K.E. 2005, *Lovlydighet – et steg mot autonomi og sosialt ansvar. Et essay om kriminalomsorgsmetodikk*. KRUS-småskrift nr.2/2005. Kriminalomsorgens Utdanningscenter. Oslo.
- Lien, L. og T. Olsen, 2007, *Ny karriere eller ny barriere? Arbeidsdimensjonen ved soning*. Nordlands Forskning, NF-arbeidsnotat nr. 1008/2007. Bodø.
- , 2008, *Like sikkert som snø – arbeidskvalifisering som del av soning*. Nordlands Forskning, rapport nr. 6/2008. Bodø.
- Maguire, M. og J. Nolan, 2007, Accommodation and related services for ex-prisoners, i A. Hucklesby og L.Hagley-Dickinson (red), i *Prisoner resettlement – policy and practice*. Willan Publishing, Devon.
- Mathiesen, T. 1995, *Kan fengsel forsvares?* Pax Forlag. Oslo.

Månsson, G.S. 2010, *Fremtid for meg, sluttrapport 2008-2010*, Et samarbeidsprosjekt i bekjempelsen av bostedsløshet mellom Husbanken, kriminalomsorgen, et utvalg av kommuner og Kirkens Bymisjon, Drammen.

NAV Vestfold, 2010, *Sluttrapport, Implementering av Kvalifiseringsprogrammet*. NAV Vestfold, Tønsberg.

NAV, 2011a, "Stabil ledighet", (17.12.2010), NAV Vestfold. Tilgjengelig fra:
<http://www.nav.no/Lokalt/Vestfold/261500.cms> [24.01.2011].

-----, 2011b, "Tabell 1. Arbeidssøkere etter status registrert ved Navs kontor i Vestfold ved utgangen av mars.10". Tilgjengelig fra:
<http://www.nav.no/Lokalt/Vestfold/Tema/attachment/234792?ts=12799d73068> [02.09.2011].

Nesvik, S. 2005, *Tiltak overfor gjengangere, TOG*. KRUS-rapport nr.3/2005. Kriminalomsorgens utdanningscenter, Oslo.

Nordisk Ministerråd, 2003, *Å lære bak murene. Nordisk kartlegging av fengselsundervisningen*. TemaNord 2003:549. København.

Otnes, B. 1986, *Straffedes sosiale bakgrunn 1980-1981*. Statistisk Sentral Byrå. Oslo.

Patton, M.Q. 2002, *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3. Edition. Saga Publications. Thousand Oaks. California.

Petersilia, J. 2003, *When prisoners come home*. Oxford University Press. Oxford.

Ramsbøl, H og N. Rasmussen, 2009, *Prosjekt God Løslatelse, erfaringer – metode og anbefalinger*, Servicestyrelsen, Odense.

Raynor, P. 2007, Theoretical perspectives on resettlement: what it is and how it might work, i A. Hucklesby og L.Hagley-Dickinson (red), i *Prisoner resettlement – policy and practice*. Willan Publishing, Devon.

Regjeringen, 2005, *Plattform for regjerings samarbeid mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*. Soria Moria 1. Regjeringen. Oslo.

Ringdal, K. 2007, *Enhet og mangfold, Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. 2.utg. Fagbokforlaget. Bergen.

- Røde Kors, 2011a, "Besøksvenn". Tilgjengelig fra:
http://www.rodekors.no/Distrikt_hjemmesider/Vestfold_Rode_Kors/Vare_aktiviteter/Omsorg_og_toleranse/Besoksvenn/ [28.01.2011].
- , 2011b, "Nettverk etter soning". Tilgjengelig fra:
<http://www.rodekors.no/distriktsider/oslo/aktiviteter/omsorg-og-nettverk/nettverk-etter-soning/> [21.02.2011].
- Sagvaag, H., A. Endresen, H. Høie, M.S. Solbakken, B. Hjelm, E. Tunglund og C.D. Daatland, 2009, *Rett kurs – ut av fengselet*. Hertervig Akademiske. Stavanger.
- Skardhamar, T. 2002, *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. K-serien nr.1/2002. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo.
- Skardhamar, T. og K. Telle, 2009a, *Livet etter soning – hindrer arbeid tilbakefall?* Samfunnsspeilet 4/2009. Statistisk Sentral Byrå. Oslo.
- , 2009b, *Life after prison, the relationship between employment and re-incarceration*. Discussion Papers No. 597. Statistisk Sentral Byrå. Oslo.
- SSB, 2011a, "Vestfold. Folkemengde 1. januar og endringer i året 1951-. Tilgjengelig fra:
<http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/07.html> [21.01.2011].
- , 2011b, "Antall kommunalt disponerte boliger. Tall for hele landet, fylker og kommuner. Endelige tall per 31. desember 2009". Tilgjengelig fra:
http://www.ssb.no/emner/05/03/kombolig_kostr/arkiv/tab-2010-09-27-01.html [27.01.2011].
- SKBD (Stiftelsen Kirkens Bymisjon Drammen) og Husbanken Region sør, 2008, *FRI – metode som følger innsatte fra fengsel ut til bolig, jobb og nettverk*. Kirkens Bymisjon. Drammen.
- Stortingsmelding nr. 27, 1997-1998, *Om kriminalomsorgen*. Det Kongelige Justis- og politidepartement. Oslo.
- nr. 27, 2004-2005, *Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen*. Det Kongelige Utdannings- og forskningsdepartement. Oslo.
- nr. 37, 2007-2008, *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn*. Det Kongelige Justis- og politidepartement. Oslo.
- Storvik, B.L. 2003, *Straffgjennomføring etter lov av 18.mai 2001, nr.21*. Høyskoleforlaget as. Kristiansand.
- Straffgjennomføringsloven: Lov om gjennomføring av straff mv. Lov av 18.mai 2001, nr. 21*. Cappelen Akademiske Forlag 2002. Oslo.
- Thagaard, T. 2006, *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. 2.opplag 2006. Fagbokforlaget. Bergen.

- Thorsen, L.R., S. Lid og R.J. Stene, 2009, *Kriminalitet og rettsvesen 2009*. Statistisk Sentral Byrå. Oslo-Kongsvinger.
- Tønsberg Blad, 30.09.2010, s. 4, *Et skritt nærmere ny gjengangersatsing*. Tønsberg.
- Ugelvik, T. 2006, *Vend om i tide, en evaluering av SNU-prosjektene i Trondheim og Bergen*. Dokumentasjon og debatt 3/2006, KRUS, Oslo.
- Vestfold, 2011a, "Vestfold fylkeskommune, om Vestfold". Oppdatert 31.10.2010. Tilgjengelig fra: http://www.vfk.no/default.aspx?sc_itemid={B144BC5D-B9E0-4EE1-9D28-30000360D9E0} [20.11.2010].
- , 2011b, "Videregående opplæring i Vestfold". Oppdatert 25.10.2010. Tilgjengelig fra: <http://utdanning.vfk.no/> [20.11.2010].
- Vestfold Fylkeskommune, 2011, *Plan for opplæring innenfor kriminalomsorgen i Vestfold 2011-2015*. Vestfold Fylkeskommune. Tønsberg.
- Wikipedia, 2011, "Legemiddelassistert rehabilitering". Sist endret 08.08.2010. Tilgjengelig fra: http://no.wikipedia.org/wiki/Legemiddelassistert_rehabilitering. [27.01.2011].
- Ødegaardshaugen, A. 2005, *Løslatelse fr fengsel. Om hvordan det mulige kan bli umulig*. Hovedfagsoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og rettssosiologi. Universitetet i Oslo

Oversikt over vedlegg.

1. Svar fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste.
2. Spørsmålslistor til respondentene.
3. Svar fra kriminalomsorgen region sør.
4. Forespørsel og samtykkeerklæring.
5. E-mail til skolerådgiver.
6. Stillingsbeskrivelse for sosialkonsulent.
7. Sosialstillinger i fengslene i Vestfold.
8. Samarbeidsavtale mellom fengsler og kommuner.

Vedlegg nr.1.

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Håfjagers gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Leif Petter Olaussen
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Universitetet i Oslo
Postboks 6706 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 19.05.2010

Vår ref: 24160 / 2 / LT

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 06.04.2010. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 18.05.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

24160	<i>Hva bidrar det offentlige med for å motvirke tilbakefall til fengsel?</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens overste leder
Daglig ansvarlig	Leif Petter Olaussen
Student	Arne Vorkinslien

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

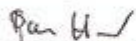
Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, vedlagte prosjektvurdering - kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

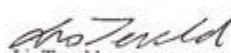
Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55 58 33 77
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Arne Vorkinslien, Søndre Berg 30, 3125 TØNSBERG

Avdelingskontorer / District Offices

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@iuh.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmas@svf.uib.no

Vedlegg nr.2.

Spørsmål til kontaktbetjenter.

Først om kontaktbetjentens rolle

1. Hvor mange år har du jobbet i kriminalomsorgen, og som kontaktbetjent
2. Jobber du i dag i fengsel med høyt eller lavt sikkerhetsgradering, og hvor mange innsatte er det i dette fengselet
3. Hvordan starter du som kontaktbetjent prosessen mot løslatelse
4. Har du jobbet med IP-plan for innsatte, og fortelle eventuelt om din erfaring med dette opp mot løslatelsesdagen
5. I St.meld.nr.37 (2007-08) ”Straff som virker” er tilbakeføringsgarantien mye omtalt. Har prosessen mot løslatelsesdagen blitt endret etter dette innspillet, eventuelt på hvilken måte
6. Sender du som kontaktbetjent over journalen til den innsatte til hjemkommunen for at de skal kunne være forberedt på hvem som kommer tilbake, slik at kommunen da kan iverksette et hjelpeapparat - mottakerapparat til løslatelsesdagen kommer
7. Flere undersøkelser konkluderer med at kontaktbetjenten ikke får ordentlig skolering, siden han/hun kanskje har fengselets mest ambisiøse målsetning; nemlig forberedelse til løslatte. Savner du en mer konkret retningslinje for den jobben som er forventet av deg som kontaktbetjent

Spørsmål vedrørende bolig og NAV-sosial

1. Hvor lang tid før løslatelse tar du kontakt med NAV-sosial i hjemkommunen til den innsatte for å finne bolig til den som skal løslates
2. Har du opplevd problemer med å finne den rette boligansvarlige i kommunene, og i så fall hvilke problemer
3. Er det en praksis på at representanten fra kommunen kommer inn i fengselet for å etablere et samarbeid med tanke på bolig etter løslatelse
4. Opplever du at kommunene er generelt positive til å ta imot tidligere innsatte
5. Er leie eller kjøp av bolig det mest aktuelle for den innsatte etter din erfaring
6. Er rus et tema ved anskaffelse av bolig, og eventuelt i hvilke sammenheng
7. Merker du forskjell eller ulik praksis på store/små eller bykommuner vedrørende anskaffelse av bolig.
8. Hvilke boligønsker har innsatte etter løslatelse, erfaring sier at hospits ikke er ønskelig
9. Er ditt inntrykk at innsatte er generelt fornøyd med den jobben og den boligen som kommunen greier å fremskaffe
10. Oppstår det problemer når innsatte ønsker å bosette seg i en ny kommune under soning, eventuelt hvilke problemer
11. Din erfaring med at løslatte blir midlertidig bosatt på hospits eller lignende, og hva sier den løslatte om slike bosettinger
12. Kan du gi eksempler på positive og negative opplevelser i forbindelse med å hjelpe innsatte med bolig
13. Hva er din generelle oppfatning av kommunenes arbeid med å finne bolig til løslatte
14. Hva kunne etter ditt personlige inntrykk vært gjort bedre i bosettingsprosessen for den løslatte, både fra kriminalomsorgen og fra kommunenes side

Spørsmål vedrørende sysselsetting og NAV-arbeid.

1. Hvor lang tid før løslatelsestidspunktet begynner du å jobbe med NAV-arbeid med tanke på jobb/skole etter løslatelse
2. Hvordan reagerer bedrifter på din henvendelse med tanke på å ansette en tidligere innsatt, dersom det er du som ringer og ikke NAV
3. Er rus et tema som kommer på banen i forbindelse med jobbsøknader
4. Har du som kontaktbetjent en følelse av at det er vanskeligere å søke jobb som innsatt, enn det er når man først er blitt løslatt (hull i cv'n kommer ofte frem).
5. Har du deltatt samme med en innsatt på jobbintervju, og hvordan oppfatter du at arbeidsgiverne ser på tidligere innsatte.
6. Opplever du at NAV er generelt positive til å bistå med økonomisk hjelp til utdanning, og eventuelt til videreutdanning for folk som er godt skolerte allerede før innsettelse
7. Er innsatte generelt fornøyd med den jobben NAV bidrar med for å fremskaffe arbeid, lærlingplass eller skoleplass ved løslatelse
8. Hva er din generelle oppfatning av NAV sitt arbeid med å finne tilbud til løslatte
9. Kan du gi eksempler på positive og negative opplevelser i forbindelse med å skaffe innsatte jobb eller skoleplass etter løslatelse
10. Hva kunne etter ditt personlige inntrykk vært gjort bedre med tanke på å fremskaffe sysselsetting for den løslatte, både fra kriminalomsorgen og fra NAV sin side

Generelle spørsmål

1. Har NAV en fast person her i fengselet med eventuelt fast kontortid hvor innsatte kan ta direkte kontakt, og når trede i så fall denne ordningen i kraft
2. Har fengselet besøk av sosialtjenesten fra kommunen, eller går kommunikasjonen kun via sosialarbeideren som er ansatt her i fengselet.
3. Hvordan vil du si at kommunikasjonen mellom kriminalomsorgen og NAV fungerer generelt, tidligere undersøkelser sier at dette samarbeidet kunne vært mye bedre
4. Hva kunne vært gjort annerledes for å styrke overgangen fra fengsel til frihet
5. Har du erfaringer med om kommunen følger opp løslatte personer som f.eks. sliter med rus eller psykisk lidelse
6. Forutsigbarhet etterlyses både fra de innsatte og fra kommunene som skal motta de løslatte, opplever du som kontaktbetjent denne problemstillingen fra kommunene
7. Føler du at kommunen fokuserer på den enkeltes individuelle behov og muligheter når det gjelder utformingen av planen for livet etter løslatelse, eventuelt på hvilken måte
8. Vet du om det er opparbeidet en samarbeidsavtale mellom kriminalomsorgen region sør og kommuner i Vestfold fylke om bosetting eller sysselsetting ved løslatelse

39 spørsmål til kontaktbetjentene.

Spørsmål til NAV-sosial.

Om deg og kommunen.

1. Kan du fortelle litt om hva slags bakgrunn/utdanning du har, og hvor lenge du har jobbet i NAV-sosial, og med innsatte som skal løslates?
2. Kan du si litt om kommunen du representerer: by- eller landlig kommune, antall innbyggere, antall kommunale boliger, arbeidsledighet, skoletilbud osv?
3. Kan du si noe om kommunen har samarbeid med frivillige organisasjoner eller statlige etater for oppfølging av den løslatte etter soning?
4. I Vestfold fylke har man 12-kommunesamarbeidet. Benyttes dette samarbeidet på noen måte når det gjelder fanger som skal løslates fra fengsel, og på hvilken måte?
5. Synes du at koordineringen mellom de forskjellige etatene som skal følge opp den løslatte fungerer tilfredsstillende, og hva kunne eventuelt vært forbedret?

Bolig i kommunen.

1. Kan du fortelle litt om praksisen som gjøres når en tidligere innsatt skal ha bolig: saksbehandlingstid, kommunal eller privat bolig, depositum, økonomi, stigmatisering som kriminell, boligønsker fra innsatt,
2. Flere forskningsresultater viser at ca. 1/3 av de løslatte ikke har bolig. Hva er din erfaring på dette punktet her i kommunen?
3. Brukes det hospits i kommunen, og hva er eventuelt din erfaring med bruk av hospits?
4. Hva er din generelle oppfatning av kommunens arbeid med å finne bolig til de som skal løslates, og hva kunne vært forbedret?

Økonomi.

1. Husbanken kan tilby f.eks. Startlån til vanskeligstilte, prosjektet BASIS osv. Hva er kommunens erfaringer med Husbanken vedrørende løslatte?
2. Hva er kommunens praksis når det gjelder bostøtte, Startlån, boligtilskudd, kommunal garanti og kontantbeløp til f.eks. depositum og etablering?
3. Hva er praksisen på økonomisk støtte til de som har egen bolig og skal inn å sone en fengselsdom, og hvor lenge kan kommunen bistå økonomisk uten at den må selges?
4. Mange løslatte har et gjeldsproblem når de slipper ut. Flere er bl.a. dømt til å betale erstatning. Kan du fortelle litt om kommunens arbeid med å bistå på dette området?
5. Har kommunen SPA-midler til enkelttilfeller som løslates fra fengsel, og som kan ha spesielle behov, eventuelt i hvilke sammenhenger er dette tatt i bruk?
6. Hva kunne etter ditt skjønn vært forbedre med tanke på å hjelpe løslatte med det økonomiske problemet mange har?

Løslatte.

1. Flere løslatte trenger hjelp til f.eks. botrening og andre praktiske gjøremål etter soning. Kan du si litt om hva din kommune kan bidra med: fadderordning, sysselsettingstiltak, team eller enkeltperson, PP-tjeneste, LAR, IP-plan osv
2. Har kommunen spesielle tiltak med tanke på yngre eller vanskeligstilte som slipper ut av fengsel vedrørende bolig, eventuelt hva slags tiltak?
3. Tidligere undersøkelser sier det ofte oppstår problemer når innsatte ønsker å flytte til en ny kommune under soning. Hva er din erfaring på dette punktet, og hvordan tar dere imot ny innflyttede som blir løslatt fra fengsel?
4. Hva er gjennomsnittstiden som en løslatt bor i kommunal bolig før man eventuelt finner sitt eget, eller flytter andre steder?

5. Har kommunen via kontroll- og hjelpeorganet et ferdiglaget tilbud som den løslatte må tilpasse seg, eller kjøres individuelle organiseringer etter den enkeltes behov?
6. Er det samkjøring med NAV-arbeid eller andre kommunale etater når det kommer en henvendelse fra kriminalomsorgen om løslatelse, slik at bolig, sysselsetting og eventuelt andre nødvendigheter samkjøres?
7. Opplever du at løslatte er generelt positive til den jobben og den boligen som tilbys ved løslatelse?

Samarbeid med kriminalomsorgen.

1. Kan du fortelle hva din jobb handler om i forhold til innsatte i fengsel, og om den er annerledes i forhold til andre boligsøkere?
2. Har kommunen/NAV en medarbeider med hovedansvar for å følge opp samarbeidet med kriminalomsorgen region sør, og hva går eventuelt denne jobben ut på?
3. Har du deltatt på ansvarsgruppemøter i fengsel for å forberede til løslatelse, og hva er eventuelt din erfaring på dette?
4. Hva er din erfaring med tidspunktet som kriminalomsorgen tar kontakt med kommunen med tanke på fremskaffelse av bolig ved løslatelse?
5. Jobber kommunen på noen måte aktivt sammen med Friomsorgen for å ivareta de løslattes tilbakeføring til samfunnet?
6. Foreligger det avtale mellom kriminalomsorgen region sør og kommunen du representerer som sikrer de løslattes rettigheter vedrørende boligtilbud?
7. Forutsigbarhet fra kriminalomsorgen opp mot løslatelsestidspunktet er et problem sier tidligere undersøkelser. Hva er din erfaring på dette problem?
8. Har kommunen en egen boligkonsulent som jobber opp mot de innsatte som skal løslates, og hva går spesifikk denne jobben ut på?
9. Tidligere undersøkelser sier at kommunikasjon mellom fengslene og kommunene kunne ha vært bedre, og skaper f.eks. unødvendige problemer vedrørende anskaffelse på bolig til de løslatte. Hva er din erfaring på dette punktet?
10. Kan du gi eksempel på positive og negative erfaringer i forbindelse med å hjelpe tidligere innsatte med bolig?
11. I St.meld.nr. nr.37 (2007-08) ”Straff som virker” er den mye omtalte tilbakeføringsgarantien lagt spesielt vekt på. Meldingen legger langt mer ansvar over på hjemkommunen til de løslatte. Har kommunen lagt om på praksisen eller fått innspill fra departement om å legge om strategien ved løslatelse i boligspørsmålet?
12. I følge lovverket skal ikke innsatte plutselig og uforberedt løslates fra fengsel, men det skjer av og til. Har kommunen noen nødløsninger i tilfelle dette skal oppstå?
13. Får hjelpeapparatet i kommunen oversendt journalen på den som skal løslates fra fengselet, slik at de vet hvem som kommer tilbake til kommunen og hva slags oppfølging denne personen eventuelt trenger?
14. Hva kunne etter ditt personlige inntrykk vært gjort bedre med tanke på bosetting av løslatte, både fra kriminalomsorgen, kommunene og regjeringens side, for å oppnå en ”god løslatelse”, og for å minske risikoen for tilbakefall til ny kriminalitet?

36 spørsmål til NAV-sosial.

Spørsmål til NAV-arbeid.

Om deg og kommunen.

1. Kan du fortelle litt om hva slags bakgrunn/utdanning du har, og hvor lenge du har jobbet i NAV-arbeid?
2. Kan du si litt om kommunen du representerer: by- eller landlig kommune, antall innbyggere, arbeidsledighet, skoletilbud, lærlingplasser osv?
3. Kan du si noe om kommunen har samarbeid med frivillige organisasjoner eller statlige etater for oppfølging av den løslatte etter soning?
4. I Vestfold fylke har man 12-kommunesamarbeidet. Benyttes dette samarbeidet når det gjelder sysselsetting etter løslatelse, og eventuelt på hvilken måte?

Løslatte.

1. De siste forskningsresultater fra SSB i 2009 viser at ca. 73 % ikke var sysselsatt ved løslatelse, hva er din erfaring på dette punktet?
2. Statistikk sier at rundt 60 % av de innsatte sliter med et rusproblem. Har kommunen et oppfølgingsopplegg eller samarbeid med kommunehelsetjenesten når rusproblem er inne i bildet ved sysselsetting?
3. Har kommunen spesielle tiltak for arbeid og skole med tanke på vanskeligstilt ungdom som slipper ut av fengsel, eventuelt hvilke tiltak?
4. Er det samkjøring med NAV-sosial og andre kommunale etater når det kommer en henvendelse fra kriminalomsorgen om en kommende løslatelse, slik at sysselsetting, bolig og eventuelt andre nødvendigheter samkjøres?
5. Hvilke arbeidskompetanse går igjen hos innsatte som skal løslates, og hvilke ønske om jobb går generelt igjen?
6. Opplever du forskjell på om innsatte løslates fra fengsel med høyt eller lavt sikkerhet?

Samarbeid med kriminalomsorgen.

1. Kan du si litt om hvor lenge du har jobbet med innsatte, om dere har personlig kontakt, hvordan det er å jobbe med innsatte, og er det annerledes i forhold til andre personer som skal sysselsettes?
2. Har du deltatt på ansvarsgruppemøte i fengsel for å forberede til løslatelse, og hva er eventuelt din erfaring på dette punktet?
3. Jobber kommunen på noen måte aktivt sammen med Friomsorgen for å ivareta de løslattes tilbakeføring til samfunnet?
4. "Fra fengsel til kvalifiseringsprogram" skal få flere i arbeid og redusere fattigdom. Flere kommuner i Vestfold har innført dette programmet. Har du erfaring med dette programmet, og eventuelt hvilke erfaringer?
5. Foreligger det avtale mellom kriminalomsorgen og kommunen som sikrer de løslatte rettigheter vedrørende sysselsetting, andre avtaler, og er det eventuelt en medarbeider med ansvar for å følge opp samarbeidet?
6. Forutsigbarhet fra kriminalomsorgen opp mot løslatelsestidspunktet er et problem sier tidligere undersøkelser. Hva er din erfaring på dette problemet?
7. Har NAV faste besøksdager i fengslene, og eventuelt hvor lenge har dette eksistert?
8. Tidligere undersøkelser sier at kommunikasjon mellom fengslene og kommunene kunne ha vært bedre, og skaper f.eks unødvendige problemer vedrørende sysselsetting til løslatte. Hva er din erfaring på dette punktet?
9. Har innsatte fått en tilfredsstillende arbeidskompetanse under soning. Undersøkelser konkluderer med at mye av arbeidsdriften i fengsel nærmest har gått ut på dato?

10. I følge lovverket skal ikke innsatte plutselig og uforberedt løslates fra fengsel, men det skjer av og til. Har kommunen noen nødløsninger i tilfelle dette skal oppstå?
11. I St.meld.nr. nr.37 (2007-08) ”Straff som virker” er den mye omtalte tilbakeføringsgarantien lagt spesielt vekt på. Meldingen legger langt mer ansvar over på hjemkommunen til de løslatte. Har kommunen lagt om praksisen eller fått innspill fra departement om å legge om strategien ved løslatelse i sysselsettings spørsmålet?

Arbeid.

1. Kan du fortelle litt om praksisen som gjøres når en tidligere innsatt skal sysselsettes i kommunen med tanke på: skole, arbeid, saksbehandlingstid, statlig/privat bedrift osv?
2. Hva er reglene og praksisen i kommunen vedrørende økonomisk tilskudd for å få innsatte ut i arbeid, lærlingplass, hjelpearbeider, utdanning osv?
3. Er det forskjell på by og landlig kommune, store og små bedrifter, vedrørende sysselsetting av tidligere straffedømte?
4. Har du deltatt sammen med en innsatt på jobbintervju, og hvordan oppfatter du at bedrifter/arbeidsgivere ser på tidligere innsatte i forhold til kriminalitet og rus?
5. Opplever du at tidligere innsatte har lett for å bli stigmatisert når de leter etter jobb, og eventuelt på hvilken måte?
6. Har kommunen avtale med hospitering hos verna bedrifter av tidligere innsatte med tanke på sysselsetting og arbeidspraksis, eventuelt hvilke type sysselsetting?
7. Straffegjennomføringsloven åpner for 1-ett år med frigang til jobb. Er dette nok etter din mening, eller trenger innsatte mer tid og arbeidserfaring før de er klare for samfunnet og arbeidslivet igjen?

Utdanning.

1. Hva slags utdanningsmuligheter og nivå på skole ligger i denne kommune?
2. Videreføring etter løslatelse av påbegynt utdanning i fengsel. Hva er din erfaring på dette området?
3. Utdanningsnivået på innsatte er langt dårligere enn befolkningen generelt. Skaper dette problemer med tanke på sysselsetting ved løslatelse, eventuelt hva slags problemer?
4. Er det vanskeligere å fremskaffe lærlingplass til innsatte, enn andre skoleelever?
5. Har du et godt samarbeid med skoler i kommunen for å sluse inn løslatte som mangler en eksamen eller to etter løslatelse, eller videreføre sin påbegynte utdanning?
6. Skoleåret passer som regel ikke inn i tidspunktet for løslatelse. Skaper dette problemer i forhold til regelverket i straffegjennomføringsloven (frigang i 2 år), praksisen i kriminalomsorgen, og hva kunne eventuelt vært ønskelig?
7. Hva kunne etter ditt personlige inntrykk vært gjort bedre med tanke på sysselsetting av løslatte, både fra kriminalomsorgen, kommunene og regjeringens side, for å oppnå en ”god løslatelse”, og for å minske risikoen for tilbakefall til ny kriminalitet?

35 spørsmål til NAV-arbeid.

Vedlegg nr.3.

Kriminalomsorgen region sør

Arne Vorkinslien, Berg fengsel
Søndre Berg 30
3125 TØNSBERG

Deres ref:

Vår ref:
2009/07593-14/602

Dato:
08.06.2010

SØKNAD OM FORSKNING I KRIMINALOMSORGEN REGION SØR

Kriminalomsorgen region sør har mottatt søknad fra Arne Vorkinslien om å foreta intervjuer av 5 kontaktbetjenter i Søndre Vestfold fengsel, Berg avdeling, Sem fengsel, Bastøy fengsel og Nordre Vestfold fengsel, Horten avdeling. Undesøkelsen er en del av en masteravhandling i kriminologi.

Avhandlingen tar sikte på å belyse følgende problemstilling:

"Hva bidrar det offentlige med etter loslatelse for motvirke tilbakefall til ny kriminalitet?"

Kriminalomsorgen region sør finner søknaden, med vedlegg, i tråd med de krav som framgår av retningslinjene for forskning i kriminalomsorgen.

Regionalt nivå har avklart søknaden med de aktuelle lokale enheter som har gitt tillatelse til gjennomføring av intervjuene ut fra en sikkerhetsmessig og kapasitetsmessig vurdering.

Direktøren for Kriminalomsorgen region sør gir derfor tillatelse til gjennomføring av undersøkelsen.

Vedtaket kan påklages til Kriminalomsorgens sentrale forvaltning jf. Fvl. VI § 28.

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. Forvaltningsloven § 13. forskeren er undergitt taushetsplikt jf. forvaltningsloven § 13c. Av §13c følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang til eller kjennskap til opplysningene. Overtredelser av taushetspliktsbestemmelser er straffbart, jf. Straffeloven § 121.

Forskeren skal påse at innsamlede materiale oppbevares på en forsvarlig måte. Direkte personidentifiserende opplysninger som personnummer, navn, adresse etc. bør lagres atskilt fra det øvrige datamaterialet. Som hovedregel skal personidentifiserende opplysninger slettes/anonymiseres når prosjektet er gjennomført. Skal personidentifiserbart forskningsmateriale oppbevares lengre, kreves særskilt godkjenning fra Personvernombud/Datatilsynet, samtykke fra deltakerne og evt. fra rette dispensasjonsmyndighet.

Søkeren bes oversende rapporten fra undersøkelsen til direktøren for Kriminalomsorgen region sør, Kriminalomsorgens sentrale forvaltning og Kriminalomsorgens utdanningscenter, når den foreligger.

Postadresse:
Postboks 2166
3103 Tønsberg

Besøksadresse:
Kjelleveien 21

Telefon: 33 01 78 00
Telefaks: 33 01 78 01
Org.nr: 982 348 714

Saksbehandler:
Torbjørn Eriksen
E-post: postmottak.region-
sor@kriminalomsorg.no

Vedlegg nr.4.

Arne Vorkinslien
Søndre Berg 30.
3125 Tønsberg.
arne.vorkinslien@student.jus.uio.no

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med en masteroppgave.

NSD prosjekt nr. 24160.

Jeg – Arne Vorkinslien er en masterstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo, og holder nå på med den avsluttende masteroppgaven som skal være ferdigstilt våren 2011. For tiden er jeg innsatt ved Berg fengsel hvor jeg tar selvstudie i det nevnte faget.

Problemstillingen for min masteroppgave er:

”Hva bidrar det offentlige med etter løslatelse fra fengsel for å motvirke tilbakefall til ny kriminalitet?”

På grunn av min situasjon som innsatt per dags dato, vil jeg konsentrere min oppgave om Vestfold fylke. Dette da jeg er noe begrenset fra å foreta lengre reiser i mitt prosjekt vedrørende bl.a. intervjuer. Dette er kun for enkelhetens skyld.

Etter oppgavens omfang, vil jeg begrense problemstillingen til to hovedsaker i min masteroppgave. Først ønsker jeg å se på hva kommunene ved NAV-sosial gjør for de løslatte med tanke på bolig og bosetting.

Det andre fokuset vil bli rettet mot hva NAV-arbeid bidrar med i forhold til sysselsetting etter løslatelse, herunder utdanning og arbeid. Fokuset på min masteroppgave vil dreie seg om hva det offentlige bidrar med etter løslatelse, ikke om arbeidet som kriminalomsorgen utfører.

I den sammenhengen ønsker jeg å intervju fem fengselsbetjenter som jobber i kriminalomsorgen region sør, men fokus på kontaktbetjentens rolle inn mot løslatelsen. Samt intervju fem ansatte i NAV-sosial og fem ansatte i NAV-arbeid som jobber med personer som er løslatt fra fengsel. Jeg ønsker generelt å snakke om praksis, rutiner og erfaringer i forhold til å bistå tidligere innsatte med etableringen etter løslatelse. Samtidig vil jeg se på samarbeid med andre etater vedrørende løslatte som f.eks ruskoordinator, psykiatri, oppfølgingsenheter osv

Under intervjuene vil jeg bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker. Intervjuet vil ta omtrent 1-1 ½ time, og vil kun bli brukt i arbeidet med min masteroppgave. Intervjuene vil bli anonymisert, og de intervjuede vil bli satt i nummerert rekkefølge som a, b, c osv.

Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og ingen personer vil kunne gjenkjennes i oppgaven. Materialet og opptakene vil bli slettet når masteroppgaven er ferdig innlevert våren 2011. Det er frivillig å være med, og du har mulighet til å trekke deg underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Det kan også være en mulighet for at jeg ønsker et kort tilleggsintervju ved en senere anledning dersom dette skulle være nødvendig.

Mitt studieprosjekt er oppmeldt og godkjent av personvernombudet for forskning hos Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste as. Det er også godkjent av direktøren for kriminalomsorgen region sør.

Min veileder ved universitetet er Førsteamanuensis Leif Petter Olaussen ved Instituttet for kriminologi og retts sosiologi, tlf.22 85 01.66, l.p.olaussen@jus.uio.no.
Samt skolerådgiver ved Berg fengsel: Hilde Larsen, tlf.33 30 73 32, hildela@vfk.no

Med vennlig hilsen

.....
Arne Vorkinslien

Samtykkeerklæring av dato.....

Jeg har mottatt informasjon om studien ”**Hva bidrar det offentlige med etter løslatelse fra fengsel for å motvirke tilbakefall til ny kriminalitet?**”, og ønsker herved å stille til intervju og være behjelpelig med opplysninger til oppgaven.

Jeg er kjent med at intervjuet er basert på frivillighet, og at jeg har mulighet til å trekke meg ut underveis, uten å måtte begrunne dette nærmere. Samtidig stiller jeg meg til disposisjon for et nytt kort intervju dersom dette skulle være nødvendig for oppgavens helhet.

Signatur

.....
Student

.....
Intervjuet

Vedlegg nr.5.

Hilde Linda Larsen

Fra: Torbjoern Eriksen [tobberik@online.no]
Sendt: 15. mars 2011 10:07
Til: Hilde Linda Larsen
Emne: SV: Vedr kriminologistudent

Hei Hilde!

Vi har strevet litt med dette!

1) Det ble løslatt 1481 fra fengslene i Vestfold i 2010

2) Vi har ikke mulighet for å finne ut hvor mange av disse som ble løslatt til Vestfold.

Her må vi gå noen omveier og gjette litt ut fra Vestfold andel av belegget på to tilfeldig valgte datoer:

16.12.2010 var det 380 innsatte i Vestfoldfengslene, av disse var 104 eller 27,3 % registrert med adresse i Vestfold .

13.03.2011 var det 384 innsatte i Vestfoldfengslene, av disse var 103 eller 26,8 % registrert med adresse i Vestfold.

Hvis vi går ut fra at det er sammenheng mellom belegg og antall løslatelser mht geografisk tilhørighet vil antallet løslatelser til Vestfold fra fengsler i vestfold være nokså nøyaktig 400.

Mvh

Tobben

> From: Hilde Linda Larsen [hildela@vfk.no]
> Sent: 2011-03-08 10:45:13 MET
> To: Torbjoern Eriksen [tobberik@online.no]
> Subject: SV: Vedr kriminologistudent

>
> Har du funnet ut av dette?

>
> Mvh
> Hilde

>
> -----Opprinnelig melding-----
> Fra: Torbjoern Eriksen [mailto:tobberik@online.no]
> Sendt: 21. februar 2011 09:17
> Til: Hilde Linda Larsen
> Emne: SV: Vedr kriminologistudent

>
> Hei Hilde!
> Jeg har som du så forsøkt å koble inn vår statistikkspesialist Terje W. på oppdraget.
> Han er borte denne uka og jeg er syk idag. Skal prøve å finne ut av dette i morgen.
> Tobben

>
> > From: Hilde Linda Larsen [hildela@vfk.no]
> > Sent: 2011-02-11 09:25:54 MET
> > To: Torbjoern Eriksen [tobberik@online.no]
> > Cc: Arne Vorkinslien [arne.vorkinslien@student.jus.uio.no]
> > Subject: Vedr kriminologistudent

> >
> > Hei
> >
> > Vi er på jakt etter flg opplysninger:
> >
> > 1. Hvor mange ble løslatt fra fengslene i Vestfold (NB IKKE REGION SØR) i 2010?
> >
> > 2. Hvor mange av disse har tilhørighet til Vestfold fylke?

Vedlegg nr.6.

Kriminalomsorgen
Berg fengsel

STILLINGSBESKRIVELSE

Stillingsbetegnelse: **Lønnsplan: Stillingskode: Stillingsnr: Status:**
FØRSTEKONSULENT 90.103 1408 83400005 Godkj. 03/06
Sosialfaglig arbeid

I HENSIKTEN MED STILLINGEN

Faglig leder for metode og innhold skal arbeide målrettet med ansatte og innsatte i tråd med sentrale føringer og fengselets strategi, gi råd og veiledning i tilknytning til sosialfaglige spørsmål og ivareta kontakten med det sosiale hjelpeapparatet.

II GENERELT

Organisering

Førstekonsulenten er direkte underlagt assisterende fengselsleder, og rapporterer til han/hun om gjøremål som omfattes av hans/hennes arbeidsområde.

Samarbeid

Førstekonsulenten skal bidra aktivt til samarbeid mellom seksjonene, avdelingene og eksterne samarbeidspartnere med henblikk på å få til effektive og smidige rutiner.

Kurs og møter mv.

Han/hun skal etter nærmere ordre fra ass. fengselsleder delta på eksterne og interne møter og kurs som behandler saker som omfattes av hans/hennes ansvars- og arbeidsområde eller har betydning for tjenesteutførelsen.

III ARBEIDS- OG ANSVARSOMRÅDER

Ansvarsområder:

- 1 Straffegjennomføring
- 2 Veiledning/rådgiving
- 3 Internt og eksternt samarbeid

Førstekonsulenten har ansvar for at det utarbeides rutinebeskrivelser for arbeids- og ansvarsområdene.

Postadresse:
Søndre Berg 30
3125 Tønsberg

Besøksadresse:
Berg fengsel

Telefon: 33 30 73 00
Telefaks: 33 36 94 02
Org.nr: 874 730 092

Saksbehandler:
Wenche Stenvang

Region Sør

Arbeidsoppgaver innen de ulike ansvarsområdene:

1. Straffegjennomføring

1.1 Inntak:

- Behandling og vurdering av inntakssøknad i samarbeid med ass. fengselsleder.
- Legge til rette for intervjuing og kartlegging.
- Legge til rette for at kontaktbetjenten får tilgang til nødvendig kunnskap om den innsatte og slik at en adekvat fremtidsplan kan utarbeides.
- Avdekke behov for behandling og deltagelse i gruppevirksomhet.

1.2 Gjennomføringsfasen:

- Informere og gi råd til ass. fengselsleder vedrørende den innsatte og dennes særskilte behov under soningen.
- Se til at behandlingsapparatet kontaktes og at behandling igangsettes.
- Planlegge og legge til rette for gjennomføringen av intern gruppevirksomhet.
- Se til at fremtidsplan er utarbeidet innen avtalt tid og at den er realitetsorientert.
- Konfidensielle samtaler knyttet til individuelle behov. Eks. behandling, kontakt med hjelpeapparat, opprettholde familienettverk etc.
- Sammen med ass. fengselsleder legge til rette for at kontaktbetjenten får den nødvendige opplæring og veiledning til å følge opp den innsattes individuelle og sosiale behov.
- Skrive sosialrapporter.

1.3 Løslatelsesfasen:

- Se til at løslatelsesfasen gjennomføres i tråd med straffegjennomføringsloven.
- Se til at forbudelser og innstillinger er i tråd med straffegjennomføringsloven.

2. Veiledning og rådgivning

2.1 Rådgiving/konsultasjon i saker av sosialfaglig karakter:

- Være ass. fengselsleder nærmeste rådgiver og drøftingspartner i sosialfaglige saker.
- Drøfte konflikthåndtering og gi råd i slike saker.
- Være samtalepartner og rådgiver i skjønsmessige vurderinger for samtlige ansatte.
- Ta ansvar for at sosialfaglige aspekt, både ved den daglige drift og i langsiktig planlegging, medtas og synliggjøres i strategisk plan og virksomhetsplan.
- I samarbeid med ass. fengselsleder etablere og ta ansvar for møteplasser og fagutvikling innen metode- og innholdsarbeidet.

2.2 Individuell veiledning av kontaktbetjenter og andre faggrupper i anstalten¹:

- På sosialfaglig grunnlag gi den enkelte nødvendig veiledning og råd for å takle mellommenneskelige relasjoner på en konstruktiv og hensiktsmessig måte, både med hensyn på straffegjennomføringslovens bestemmelser og den enkelte innsattes særlige behov.

¹ Andre faggrupper er: a) fengslets ledergruppe b) førstebetjentene c) fritidssektor d) ansatte i driftsavdelingene.

- I samarbeid med ass. fengselsleder kartlegge sosialfaglige og behandlingsmessige opplæringsbehov, prioritere disse, og planlegge gjennomføringen i forhold til fengselets helhetlige behov og økonomi.
- Ta ansvar for at opplærings- og veiledningstiltak legges inn i fengselets strategi og virksomhetsplan, samt utarbeide budsjettforslag for tiltakene.
- I samarbeid med ass. fengselsleder legge til rette for at den enkelte kontaktbetjent får nødvendig kompetansepåfyll/opplæring innen metode og innholds fagområde og ift. eksterne instanser.
- Se til at kontaktbetjentene får nødvendig veiledning og rådgiving til å utføre arbeidet sammen med den innsatte.
- Bistå adm. sjef og ass. fengselsleder med å planlegge og gjennomføre seminar og opplæringskurs., ect.

3. Internt og eksternt samarbeid

3.1 Samarbeid med fromsorgen:

- Delta på fagseminarer i regi av fromsorgen.
- Kvalitetsikre samarbeidet med fromsorgen.
- Gi nødvendig veildning og råd i planlegging av oppfølging etter løslatelse.
- Påse at oppfølgingsplan er i samsvar med den innsattes faktiske behov.

3.2 Etablere kontakt og samarbeid med aktuelle offentlige instanser og ansvarliggjøre disse i forbindelse med løslatelse.

- Påse at nødvendig arbeid for løslatelse startes i god tid før løslatelse.
- Veilede kontaktbetjenten i arbeidet mot de eksterne instansene.
- Kontrollere og kvalitetssikre arbeidet.
- Om nødvendig intervenere.

3.3 Nettverksarbeid.

- Ved behov bidra til kontakt med adekvat hjelpeapparat; familievernkontor, P.P.-tjenesten ect.
- Kartlegge og organisere kontakten med frivillige samarbeidspartnere.
- Motivere ansatte til å ta ansvar for kontakt og oppfølging med frivillige samarbeidspartnere.
- Gi råd og veildning i arbeidet.
- Legge til rette for at den enkelte kontaktbetjent får nødvendig kompetansepåfyll/opplæring innen det aktuelle fagområdet.

V STILLINGENS KOMPETANSEKRAV

Kvalifikasjoner: Sosialfaglig utdanning på høyskolenivå, eller annen relevant høyskole/universitetsutdanning.
Veiledningskompetanse er ønskelig.
Sosialfaglig erfaring er ønskelig.

Personlige Egenskaper: Evne til å initiere og utvikle samarbeid.
God skriftlig- og muntlig fremstillingsevne.
Evne til å arbeide målrettet og systematisk.
Evne til selvstendig problemløsning.

Vedlegg nr.7.

Kriminalomsorgen
Søndre Vestfold fengsel

NOTAT

Saksbehandler:
briwiese, 33307313

23.05.11

SOSIALFAGLIGE RESSURSER ANSATTE I HVER FENGSELSENHET, REGION SØR.

Søndre Vestfold fengsel, Berg avdeling: 1 rådgiver 100 % stilling. 1
førstekonsulent 50 % stilling. 48 innsatte. Lav sikkerhet, lange dommer.

Søndre Vestfold fengsel, Larvik avdeling: Ingen sosialfaglig ansatte. Er
tildelt 50% tilbakeføringskoordinator. Høy sikkerhet, unge
førstegangssonere.

Sandefjord fengsel: Ingen sosialfaglig ansatte. Er tildelt 50% stilling
tilbakeføringskoordinator. 13 innsatte, kvinnefengsel. Høy sikkerhet

Nordre Vestfold fengsel, Hof avdeling: Ingen sosialfaglig ansatte. Er tildelt 1
tilbakeføringskoordinator som vil tiltre stillingen i løpet av høsten 2011.
105 innsatte. Lav sikkerhet, korte dommer.

Nordre Vestfold, Horten avdeling: Ingen sosialfaglig ansatte. Er tildelt 1
tilbakeføringskoordinator som vil tiltre stillingen i løpet av høsten 2011.
16 innsatte. Høy sikkerhet.

Bastøy fengsel: 3 førstekonsulenter i 100 % stilling. 115 innsatte. Lav
sikkerhet. Lange dommer.

Sem fengsel: 1 førstekonsulent 100 % stilling. Er tildelt 1
tilbakeføringskoordinator som vil tiltre stillingen i løpet av høsten 2011.
62 innsatte. Høy sikkerhet.

Alle stillingene har som krav at ansatte skal ha minimum 3 årig sosialfaglig
høg skole utdanning.

Vedlegg nr. 8.

Kriminalomsorgen region sør

Alle kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud
Ved Rådmannen

Deres ref:

Vår ref:
200717184-50

Dato:
30.05.2008

SAMARBEIDSAVTALE OM BOLIGSOSIALT ARBEID MELLOM FENGLER/FRIOMSORGSKONTORER OG KOMMUNER I TELEMARK, VESTFOLD OG BUSKERUD

Bakgrunn

I St.meld 23 (2003-2004) Om boligpolitikken og i strategien "På vei til egen bolig" er en av målsettingene at *ingen skal måtte tilbringe tid i midlertidig løsninger ved løslatelse fra fengsel*. Som en oppfølging av denne målsettingen ble det i 2005 inngått en sentral avtale mellom regjeringen og KS med fokus på tiltak som skulle bidra til å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Videre ble det inngått en særavtale mellom Justisdepartementet og KS om bosetting ved løslatelse fra fengsel, samt forslag til en mønsteravtale mellom mellom fengsler og kommuner i region sør.

Det forventes at kriminalomsorgen og kommunene skal inngå forpliktende samarbeidsavtaler.

Den boligsosiale samarbeidsavtalen mellom regjeringen og KS er videreutviklet fra 2005, og en mer forpliktende avtale er inngått mellom partene. Den nye avtalen gjelder fra 2008 til og med 2010.

Kriminalomsorgens arbeid med en felles regional avtale

Med bakgrunn i erfaringer fra boligkonferanser og møter med ulike aktører har kriminalomsorgen region sør utarbeidet en regional samarbeidsavtale som skal gjelde for alle enhetene i kriminalomsorgen, og alle kommunene i region sør. (Telemark, Vestfold og Buskerud) Avtalen bygger på den foreslåtte mønsteravtalen fra JD og KS og er forelagt de lokale sosiallederne/NAV-lederne i Telemark og Buskerud i 2007 og i Vestfold våren 2008.

Vedlagte avtale gir et omforent utgangspunkt for samarbeidet og kan bidra til samordning av boligsosialt arbeid over etats- kommune- og fylkesgrensene.

Postadresse:
Postboks 2166
3103 Tønsberg

Besøksadresse:
Kjelleveien 21

Telefon: 33 01 78 00
Telefaks: 33 01 78 01
Org.nr: 982 348 714

Saksbehandler:
Anne-Berit Holden
E-post:
region.sor@kriminalomsorgen.no

Kommunenes tilslutning til avtalen

Vi oppfordrer kommunene om å slutte seg til avtalen og gjøre den kjent.

Det skal oppnevnes fast kontaktpersoner som har overordnet ansvar for det boligsosiale arbeidet både i fengslene, friomsorgen og kommunene. Vi ber derfor om å få underskrevet avtale i retur samt navn på kontaktperson i kommunen.

Kommunene må selv avgjøre hvor i organisasjonen avtalen skal forankres. Dette varierer på landsbasis fra rådmenn til lokale NAV/sosialledere.

Regionalt nivå vil i løpet av 2008 innkalle til etablering av fylkesvise samarbeidsutvalg mellom kommuner og kriminalomsorgen for implementering, erfaringsutveksling og oppfølging av avtalen.

Vi ser fram til å videreutvikle samarbeidet mellom kommunene og kriminalomsorgen på det boligsosiale området.

Med hilsen

Siv Hvidsten
regiondirektør

Rita Kilvær
assisterende regiondirektør

Anne-Bernt Hordøy
rådgiver

Vedlegg: 2:

Samarbeidsavtale mellom Regjeringen og KS om boligsosialt arbeid

Samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom fengsler/friomsorgskontorer i Kriminalomsorgen region sør og kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud

Kopi til: Fylkesmennene og Husbanken, fengslene og friomsorgen i region sør

Samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom fengsler/ fromsorgskontorer i Kriminalomsorgen region sør og kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud

1. Formålet med avtalen

Strategien "På vei til egen bolig" er et av regjeringens virkemidler for å forebygge og bekjempe bostedsløshet. Formålet med denne avtalen er å oppfylle delmål 2 i strategien:

- At ingen skal måtte tilbringe tid i midlertidige løsninger ved løslatelse fra fengsel

Avtalen har som intensjon å:

- Styrke samarbeidet mellom fengsler, fromsorgskontorer og kommuner
- Bidra til at kommunen og kriminalomsorgen sammen oppfyller målet i boligmeldingen
- Sikre gode samarbeidsrutiner og klare ansvarsforhold mellom kriminalomsorgen og kommunen om målgruppen domfelte/innsatte som løslates fra fengsel.
- At innsatte skal møte rask ansvarsavklaring, tydelig funksjonsfordeling og felles opptreden

2. Lovgrunnlag

Samarbeidsavtalen er basert på

- lov av 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff
- lov av 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester
- rundskriv 1-34/2001 til rundskriv I-11/2000 som klargjør samarbeidsforventninger og ansvarsforhold mellom fengsler og kommuner
- lov av 17. juli 1992 nr. 100 om barnevernstjenester

Etter straffegjennomføringsloven § 4 om forvaltningssamarbeid skal Kriminalomsorgen gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til en samordnet innsats for å dekke domfeltes behov og fremme deres tilpasning til samfunnet.

Etter straffegjennomføringsloven § 41 om forberedelse til løslatelse skal Kriminalomsorgen i god tid forberede og bidra til at forholdene legges til rette for prøveløslatelse. Dette gjelder så langt som mulig også overfor innsatte som gjennomfører kortere fengselsstraff.

Det skal i nødvendig utstrekning tas kontakt med offentlige myndigheter, organisasjoner eller privatpersoner som kan yte bistand for å oppnå ordnede boligforhold, arbeid, opplæring eller andre tiltak som kan bidra til en lovlydig livsførsel etter løslatelse.

Etter lov om sosiale tjenester § 1-1 skal kommunene fremme økonomisk og sosial trygghet, bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til økt likeverd og likestilling og forebygge sosiale problemer. Videre skal kommunen bidra til at den enkelte får mulighet til å bo selvstendig og til å ha en aktiv og meningsfylt tilværelse i felleskap med andre.

Sosialtjenesten skal medvirke til å skaffe boliger til personer som ikke selv kan

ivareta sine interesser på boligmarkedet og er forpliktet til å finne midlertidig husvære for dem som ikke klarer det selv.

Den som har behov for langvarige og koordinerte tjenester, jf. pasientrettighetsloven og sosialtjenesteloven, har rett til å få utarbeidet Individuell plan.

I sosialtjenestelovens kapittel 5 fremgår det at loven gjelder for domfelte og varetektsinnsatte på lik linje med andre.

3. Kommunens ansvar

- *Oppnevne en fast kontaktperson* som har overordnet ansvar for kommunens arbeid med løslatte
- Tilpasse avtalen til lokale rutiner
- Raskt behandle søknad om dekning av husleie etter henvendelse fra innsatte eller kriminalomsorgen jf sosialtjenesteloven kapittel 5
- Bidra til å finne egnet bolig når kriminalomsorgen tar kontakt før løslatelse
- Kommunen bør utpeke en saksbehandler i den enkelte sak
- Saksbehandler i kommunen skal koordinere kommunens arbeid i forhold til den enkelte innsatte/domfelte
- Dersom domfelte eller innsatte ønsker å flytte til en annen kommune, skal saksbehandler i kommunen ta kontakt med ny kommune for å innlede samarbeid om bosetting
- Utarbeide individuell plan etter anmodning fra fengsel eller friomsorg dersom domfelte selv ønsker det og har behov for langvarige og koordinerte tjenester

4. Kriminalomsorgens ansvar

- *Oppnevne en fast kontaktperson* i fengsel som har overordnet ansvar for fengslets arbeid med løslatelse
- *Oppnevne en fast kontaktperson* i friomsorgen som har overordnet ansvar for friomsorgens arbeid med løslatte med møteplikt.
- Tilpasse avtalen til lokale rutiner
- Innhente samtykke av innsatte ved innsettelsen for utveksling av informasjon med kommunen
- Undersøke innsattes boligsituasjon ved innsettelsen og hjelpe til med søknad til sosialkontoret dersom husleie må dekkes under straffegjennomføringen (inntil seks måneder)
- I god tid før prøveløslatelsen kontakte kommunen for å finne egnet bolig, umiddelbart ved korte dommer og senest seks måneder før løslatelse ved lengre dommer
- Undersøke om innsatte har individuell plan (IP) slik at boligarbeidet kan integreres i denne
- Anmode sosialkontoret eller andre som har individuell plan i sitt lovverk for vurdering av innsattes rett til IP dersom domfelte ønsker det
- Utpeke kontaktbetjent/saksbehandler for den aktuelle domfelte som koordinerer fengselets/friomsorgens arbeid i den enkelte sak

5. Felles ansvar

- Konkretisering av den domfeltes bistandsbehov
- Oppfølging av IP under straffegjennomføring
- Avklare oppgave- og ansvarsfordeling mellom fengsel/friomsorg, kommune og øvrige instanser
- Gjøre denne avtalen kjent i organisasjonene

6. Implementering og oppfølging av avtalen regionalt/fylkesvis og lokalt

Kriminalomsorgen region sør ved regionskontoret skal:

- Sende ut samarbeidsavtalen til lederne i fengsel, friomsorg samt sosiallederne i Telemark, Vestfold og Buskerud for undertegning.
- Etablere fylkesvise samarbeidsutvalg mellom kommunene og kriminalomsorgen for oppfølging av avtalen
- Opprette, vedlikeholde og oversende lister med kontaktpersoner til berørte parter
- Innkalle fengsler og kommuner til samarbeidsutvalgsmøte en gang pr år
- Delta i regionalt kontaktforum og andre relevante fora i regi av Husbanken
- Erfaringene med samarbeidet og samarbeidsavtalen evalueres i husbankens/fylkesmannens kommunale nettverkssamlinger
- Tilby informasjon og motivasjon i sosialledersamlingene i fylkene

7. Iverksettning og revidering av avtalen

Denne avtalen trer i kraft (dato) _____

Avtalens innhold skal tas opp til ny vurdering etter en måneds varsel fra en av partene.

Underskrifter:

Regiondirektør for
kriminalomsorgen region sør
Siv Hvidsten

Ansvarlig i kommunen

Vedlegg: 2

1. Fengsel – og friomsorgsledernes underskrift som sin tilslutning til avtalen
2. Rutinebeskrivelse for oppfølging og samarbeid om den enkelte innsatte/domfelte

Rutinebeskrivelse for oppfølging og samarbeid om den enkelte innsatte/domfelte

1 Første samarbeidsmøte

- Innen tre uker etter henvendelse fra fengsel/friomsorg skal første samarbeidsmøte avholdes.
- Den domfelte eller innsatte, dennes kontaktbetjent, eventuelt sosialkonsulent i fengselet, eventuelt representant fra friomsorgen og saksbehandler i kommunen skal delta i møtet.
- På møtet skal blant annet følgende forhold behandles:
 - Den domfelte eller innsattes boligsituasjon og fremtidige behov
 - Aktuell løslatelsesdato.
 - Vurdering av behov og muligheter for bistand til å mestre bosituasjonen, blant annet i forhold til boevne, behandling, sysselsetting, skole, økonomi, familie og fritid.
 - Avklaring av hvilke instanser som må delta i det videre samarbeidet, eventuelt i ansvarsgruppe.
 - Informasjon til den domfelte eller innsatte om videre saksgang.
- Kriminalomsorgen skriver referat fra møtet der det framgår hvem som har ansvar for hvilke oppgaver og hvem som er kontaktbetjent/kontaktperson og saksbehandler.

2 Andre samarbeidsmøte

- Andre samarbeidsmøte avholdes etter behov innen tre uker etter første samarbeidsmøte.
- I tillegg til den domfelte eller innsatte og dennes kontaktbetjent samt saksbehandler fra kommunen, deltar relevante instanser som ble utpekt på første samarbeidsmøte. Fengselet / kontaktbetjent har ansvar for å innkalle disse.
- Følgende forhold skal behandles:
 - Konkretisering av den domfelte eller innsatte bistandsbehov.
 - Oppgave- og ansvarsfordeling mellom fengsel, kommune og øvrige instanser.
 - Etablere ansvarsgruppe.
 - Legge en plan for hvilke tiltak som skal iverksettes, eventuelt i form av en individuell plan.
 - Igangsette arbeid med / videreføre individuell plan for domfelte eller innsatte som har behov for dette. Denne skal sees i sammenheng med eventuell fremtidsplan som er utarbeidet av fengselet.

3 Videre oppfølging

- Saksbehandler i kommunen vil være fengselets samarbeidspartner og den domfelte eller innsattes kontaktperson i det kommunale tjeneste- og hjelpeapparatet.
- Kontaktbetjenten vil være kommunens samarbeidspartner i koordinering av fengselets arbeid med den domfelte eller innsatte.
- Kriminalomsorgen har hovedansvar for den videre fremdrift med hensyn til planlegging av og forberedelse til løslatelse i samarbeid med den domfelte eller innsatte, friomsorgen, kommunen og eventuelt andre.
- Dersom domfelte eller innsatte ønsker å flytte til en annen kommune, skal saksbehandler i kommunen ta kontakt med ny kommune for å innlede samarbeid om bosetting.
- Saksbehandler i kommune har ansvaret for å koordinere hjelpetilbudet ute, og eventuelt bistå med utarbeidelse av individuell plan.
- Kontaktbetjenten/kontaktpersonen koordinerer planen med fengselets egne planer og med den domfelte eller innsatte.

Tilslutning til samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom fengsler/friomsorgskontorer i Kriminalomsorgen region sør og kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud

Underskrifter:

Buskerud fylke

Kriminalomsorgen Buskerud friomsorgskontor

Friomsorgsleder Anne G. Hauan

Kriminalomsorgen Drammen overgangsbolig

Fengselsleder Øyvind Johannessen

Kriminalomsorgen Ringerike fengsel

Fengselsleder Håkon Melvold

Kriminalomsorgen Drammen fengsel

Fengselsleder Audun Tjore

Kriminalomsorgen Hassel fengsel

Fengselsleder Helge J. Aaby

Vestfold fylke

Kriminalomsorgen Vestfold friomsorgskontor

Friomsorgsleder Nina Berger

Kriminalomsorgen Hof fengsel

Fengselsleder Kjersti Soelberg

Kriminalomsorgen Horten fengsel

Fengselsleder Anita Jensrud

Kriminalomsorgen Bastøy fengsel

Fengselsleder Øyvind Alnes

Vedlegg til samarbeidsavtale om boligsosialt arbeid mellom fengsler/fromsorgskontor i Kriminalomsorgen region sør og kommuner i Telemark, Vestfold og Buskerud

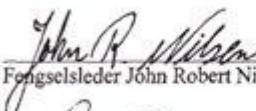
Kriminalomsorgen Berg fengsel

Fung. Fengselsleder Tor-Arne Markussen

Kriminalomsorgen Sem fengsel

Fengselsleder Alf Bjarne Olsen

Kriminalomsorgen Sandefjord fengsel

Fengselsleder John Robert Nilsen

Kriminalomsorgen Larvik fengsel

for Fengselsleder Øyvinn Leren
ass. feng. leder.

Telemark fylke

Kriminalomsorgen Telemark fromsorgskontor

for Fromsorgsleder Roger Holmern

Kriminalomsorgen Skien fengsel

Fengselsleder Karl Gustav Knudsen

Kriminalomsorgen Kragerø

Fengselsleder Ole Kristoffer Borhaug

